

Kâtib Çelebi'den Seyyid Es'ad Efendiye 17. Yüzyılda İklim-i Rûm Şehirleri

The Cities of İklim-i Rûm in the 17th Century According to Kâtib Celebi and Seyyid Es'ad Efendi

İlhami DANIŞ¹

Sorumlu yazar/Corresponding author:

İlhami Daniş (Dr. Öğr. Üyesi),
 Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Edebiyat
 Fakültesi, Tarih Bölümü, İstanbul, Türkiye
 E-posta: idanis@fsm.edu.tr
 ORCID: 0000-0003-3886-2039

Başvuru/Submitted: 22.03.2022

Revizyon talebi/Revision requested:
 26.04.2022

Son revizyon/Last revision received:
 02.06.2022

Kabul/Accepted: 06.06.2022

Atf/Citation: Daniş, İlhami. "Kâtib Çelebi'den Seyyid Es'ad Efendiye 17. Yüzyılda İklim-i Rûm Şehirleri" *Türkiyat Mecmuası-Journal of Turkology* 32, 1 (2022): 217-274.
<https://doi.org/10.26650/iuturkiyat.1091793>

öz

Şehirlerin tarihi, fiziki, beşeri ve ekonomik coğrafyası, konumu, sosyal ve kültürel yapısı, mimarisi, ekonomisi, tarihi, yolları, yakın şehirlere olan uzaklığı coğrafyacının başlıca ilgi alanlarıdır. Tıpkı Kâtib Çelebi'nin Cihânnümâ eserinde olduğu gibi. Cihânnümâ'nın her iki telifinde de şehirler ön plandadır. Eserin ilk kısmında ele alınan genel coğrafi bilgiden yani yeryüzünün yapısı, şekli, dağlar, denizler, nehirler, göller, iklimler (matematiksel ve bölgesel konular) ve ülkelerden sonra farklı kıtalardaki birçok şehir önemli özellikleri ile ele alınmaktadır.

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi'nin Murad Molla Kısmında nr. 1803'te kayıtlı olan Esâmî-i'l-Aktâr ve'l-Büldân ve'l-Kurâ min Cihânnümâ (Beyân-ı Memâlik) adlı yazma eser ise sadece şehirlere odaklanmış bir coğrafya ve şehir tarihi eseridir. Eserin en önemli özelliklerinden biri isminden de anlaşılacağı üzere Cihânnümâ ile olan münasebetidir. Müellifi Es'ad Efendi, Cihânnümâ'yı mütalaa ettiği süreçte bu risaleyi yazmaya karar vermiştir. Es'ad Efendi, Cihânnümâ'nın ilk telifindeki İklim-i Rûm başlığı altında yer alan şehirleri harf sırasına göre tasnif ederek kendi belirlediği konular çerçevesinde eserini kaleme almıştır.

Bu çalışmada, eserin muhtevasına, eserde yer alan şehirlere dair verilen bilgilerin değerlendirilmesine, Cihânnümâ ile karşılaştırılmasına ve Osmanlı coğrafya literatüründe bu eserin önemine yer verilmiştir. Çalışmanın sonunda yer alan eserin transkripsiyonu ise coğrafya ve şehir tarihi alanında çalışan araştırmacıların değerlendirilmesine sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Beyân-ı Memâlik, Es'ad Efendi, Cihânnümâ, Kâtib Çelebi, Rumeli Şehirleri

ABSTRACT

The locations of cities, their social and cultural structures, architecture, economies, history, roads, and distances to other nearby cities are the main subjects of interest to geographers. Kâtib Çelebi, the author of Cihânnümâ [An Ottoman Cosmography], is one of those geographers. In both copies of Cihânnümâ, cities are in the foreground. The first part of the work discusses general geographical information such as the structure of the Earth, its shape, mountains, seas, rivers, lakes, climates (both mathematically and by regional

locations), and countries, after which the work describes many cities on different continents through their important features. The work *Esâmî-i'l-Aktâr ve'l-Büldân ve'l-Kurâ min Cihannümâ* (Beyân-ı Memâlik) is registered under no.1803 in the Murad Molla Section of the Süleymaniye Manuscripts Library and exclusively contains information about cities. One of the most important features of the work, as the name itself suggests, is its relationship with *Cihannümâ*. Its author, Es'ad Efendi, decided to write this work while he was pondering *Cihannümâ*. Es'ad Efendi had classified cities in alphabetical order under the heading *İklîm-i Rûm* in the manuscript of the first edition of *Cihannümâ* and rewrote them within the framework of certain subjects he had determined.

This study comparatively discusses and evaluates the contents and the information given about the cities in the work and compares the two versions of *Cihannümâ* and their importance in the literature on Ottoman geography. The end of the study presents the text of the work for researchers working in the field of geography and city history to evaluate.

Keywords: Beyân-ı Memâlik, Es'ad Efendi, *Cihannümâ*, Kâtib Celebi, Rumeli Cities

EXTENDED ABSTRACT

Cihannümâ has an important place among Ottoman geographical works in terms of both its two copies as well as its content and resources. Its author, Kâtib Celebi, wrote significant works in different fields of science and was one of the most important figures of the Ottoman scientific world. In *Cihannümâ*, which he started to write in 1648, Kâtib Celebi described the cities of Andalusia, Maghrib, and *İklîm-i Rûm*, but was unable to complete it due to not being able to access sufficient resources about the cities in the Atlantic Ocean islands, England, or Iceland.

Kâtib Celebi took a break from writing *Cihannümâ* and found the work *Atlas Minor*, written by Gerardus Mercator and Jodocus Hondius. He started to translate this work alongside Mehmed İhlaşî. While translating the work in 1654, he decided to rewrite *Cihannümâ*. However, he was unable to complete the second copy due to his death three years later in 1657. İbrahim Müteferrika published the second of the two incomplete copies of *Cihannümâ* in 1732 with some additions as the eleventh work of the Müteferrika Printing House. The second copy, on which more research and examination was carried out, was *Cihannümâ*.

The work *Esâmî-i'l-Aktâr ve'l-Büldân ve'l-Kurâ min Cihannümâ* (Beyân-ı Memâlik) is registered under #1803 in the Murad Molla Section of the Süleymaniye Manuscripts Library and was written based on the first *Cihannümâ*. No information could be found about its author, Es'ad Efendi. However, Es'ad Efendi provided information about his reasons for writing it and his interest in *Cihannümâ* in work's Introduction. Within the framework of this information, we are able to express Es'ad Efendi's interest in *Cihannümâ*. What his job was is unknown, but from his words, he is understood to have spent his free time reviewing the first copy of *Cihannümâ*.

In that process, he chose *İklîm-i Rûm*'s cities and arranged them in alphabetical order. This alphabetical arrangement is a classification made by considering only the initials of the cities. He then included some information about the cities under the heading of *İklîm-i Rûm* in his work, which he considered to be more important to him. Es'ad Efendi's work contains the pronunciation of the cities, their geographical locations, the roads and distances between

them, the distances from the cities to Istanbul, and how they had been conquered during the Ottoman period, as well as some important geographical, architectural, and historical information about them.

The most important difference between *Beyân-ı Memâlik* and *Cihânnümâ* is the alphabetical classification of cities. This classification of cities according to letter order is an important method that some geographers preferred. Siphazade Mehmed was the first to use this method among the Ottoman geographers. This choice from Siphazade made *Evzahu'l-mesâlik* popular in the Ottoman scientific world. After alphabetical order, the most preferred method is to classify cities according to climate. The classification *Ebü'l-Fidâ* made with respect to climate was adhered to by *Âşık Mehmed*, another Ottoman geographer.

Mustafa b. Ali classified the cities according to seven climates. However, *Kâtib Celebi* had dealt with the cities of Andalusia, Maghrib, and *Iklîm-i Rûm* in that order in the first copy of *Cihânnümâ*. In the second copy, he classified the cities according to continents. The alphabetical arrangement of the cities having been adopted by some geographers is seen to have been an important method that made reading the works much easier and to have provided quicker access to the desired information.

As a result, *Beyân-ı Memâlik* can be said to be a concise version of the *Iklîm-i Rûm* section of *Cihânnümâ*. *Es'ad Efendi* rewrote the cities of *Iklîm-i Rûm* in his own style and sentences yet largely within the framework of the information found in the first *Cihânnümâ*. We can exemplify this with the city of Belgrade. Both works have a poem about the pronunciation of Belgrade, the origin of its name, the region where it is located, its distance from Istanbul, the castle structure, the siege during the reign of Mehmed II, its conquest, and the history of its conquest during the reign of Suleyman the Magnificent. However, in the second *Cihânnümâ*, the geographical location of the city is discussed in more detail with its latitude and longitude.

In addition, the second *Cihânnümâ* provides very detailed descriptions of the Belgrade Fortress and its surrounding topography; the reconstruction activities after the Ottoman conquest of Belgrade; and the locations of where the mosques, madrasahs, Turkish baths, and fountains were built. These issues are parts that had not been included in the first copy, *Beyân-ı Memâlik*. Likewise, the second copy of *Cihânnümâ* explains in detail the siege during the reign of Mehmed II and the conquest during the reign of Suleiman the Magnificent. The following can be stated in this context: *Es'ad Efendi's* *Beyân-ı Memâlik* is a concise version of the information found in the second copy of *Cihânnümâ*, which *Es'ad Efendi* wrote within the framework of the information he'd determined on his own using his own original sentences. The most important feature is that the cities are classified alphabetically, which both was a very significant method at that time and still is today. With all these features, this work is a very important work in terms of the cities of Rumelia.

Coğrafi Eserlerde Şehir

İlk coğrafya eserlerinden birini kaleme alan, M.S. 2. yüzyılda yaşamış Claudius Ptolemaios, İslâm dünyasındaki adı ile Batlamyus (ö. 168?), *Geographike Hyphegesis (Coğrafya)* adlı eserinde yeryüzündeki sekiz bine¹ yakın yerleşim yeri ve coğrafi bölgenin isimleri ve koordinatları (enlem ve boylam) hakkında bilgiler vermiştir.² Yerleşim yerlerine dair veriler ve bilgiler sonraki yüzyıllardaki coğrafyacılarının da önemle üzerinde durdukları hususların başında gelmiştir. Kâtib Çelebi, Âşık Mehmed ve Sipâhizâde Mehmed başta olmak üzere birçok Osmanlı coğrafyacısının yararlandığı isimlerin başında gelen ünlü İslâm coğrafyacısı Ebü'l-Fidâ (ö. 1331), *Takvîmü'l-büldân* eserinde bini aşkın şehrin adlarının telaffuzu başta olmak üzere coğrafi konumlarını ve temel coğrafi özelliklerini özgün bir yöntemle, örfi iklimi esas alarak tablolar şeklinde vermiştir.³

Şehirlere dair bilgi veren eserler Osmanlı coğrafyacıları tarafından da kaleme alınmıştır. Osmanlı coğrafyacılarından Mustafa b. Ali el-Muvakkıt (ö. 1571) *İlâmu'l-ibâd fi a'lami'l-bilâd* adlı risalesinde yedi iklimde yer alan 100 şehri; *Tuhfetü'z-zamân haridetü'l-evân* adlı eserinde ise 152 şehri seçerek bu şehirlerin koordinatları, kible sapmaları, İstanbul'a kuş uçuşu mesafeleri ve bu şehirlerin en uzun ve en kısa günleri hakkında bilgiler vermektedir.⁴ 16. yüzyılın iki önemli coğrafyacısı Sipâhizâde Mehmed (ö. 1589) *Evezahu'l-mesâlik* adlı eserinde ve Âşık Mehmed ise (ö. 1589?) *Menâzirü'l-avâlim*'de ana muhteva olarak şehirleri anlatmaktadırlar. Şehrin isminin telaffuzu, matematiksel ve bölgesel konumu, sınırları ve komşu şehirleri yanı sıra şehrin tarihi ve kurucuları, şehirdeki sosyal, kültürel ve ticari hayat, şehirde yetişmiş önemli şahsiyetler, şehrin mimarisi, menkıbeleri Osmanlılar tarafından ne zaman kimin tarafından fethedildiği gibi birçok hususa dair bilgilere bu iki eserde erişilebilmektedir.⁵

Doğu ve Batı kaynaklarını bir arada kullanan Kâtib Çelebi, *Cihânnümâ* adlı eserinin ilk telifinde harf sırasına göre şehirleri ele almış ardından Avrupalı kaynaklardan da yararlanarak kaleme aldığı ikinci telif *Cihânnümâ*'da ise kıtalar bazında şehirlere geniş yer vermiştir. Kâtib

- 1 “Bu sayı içerisinde köyler, dağ önu tepelikleri, ırmak ağızları, dağlar, göller ve dğer saha noktalarından oluşan 6345 yerin adı ike bunlara ilaveten 1404 halk ve arazi adı ise koordinat verileri olmadan eserde yer almaktadır.” Bkz. Batlamyus (Klaudios Ptolemaios), *Coğrafya el kitabı: Araştırma raporu=Manuel of geography: Research report=Handbuch der geographie: Forschungsbericht*. metin Alfred Stückelberger, Florian Mittenhuber, Robert Fuchs, (İstanbul: Ptolemaios-Forschungsstelle Universitat Bern/Bern Üniversitesi Ptolemaios Araştırma Merkezi, Boyut Yayıncılık, 2017), 17.
- 2 Daniel Mintz, “The hunt for the lost cities of Ptolemy”, *BSHM Bulletin: Journal of the British Society for the History of Mathematics*, 24/1, (2009), 2.
- 3 İlhami Daniş, “Takvîmü'l-Büldân ve Osmanlı Coğrafyacılarına Tesiri Üzerine Bir İnceleme” *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 36 (İstanbul: 2017), 23-24.
- 4 Yavuz Unat, “Mustafa İbn Ali el Muvakkıt ve İ'lâm el İbâd fi A'lâm el Bilâd (Şehirler Âleminde Mesafelerin Bildirimi) Adlı Risâlesi” *EJOS VII* (Utrecht: 2004) 1-48; Şehnaz İstanbullu, *Osmanlılarda Coğrafya Bilimi ve Mustafa B. Ali'nin Tuhfetü'z-zaman ve Haridetü'l-evân'ı (Transkripsiyon)* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: 2019), 17-19; İhsan Fazlıoğlu, “Mustafa b. Ali”, *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 31 (İstanbul: 2006), 287, 288.
- 5 Sipâhizâde Mehmed, *Evezahu'l-mesâlik ilâ ma'rifeti'l-büldân ve'l-memâlik*, haz. İlhami Daniş (Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2019); Âşık Mehmed, *Menâzirü'l-Avâlim*, haz. Mahmut Ak (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2007).

Çelebi, *Cihânnümâ*'da şehirlerin coğrafi konumu, tarihi, mimari yapıları ve şehirlerde yaşayan önemli şahsiyetler gibi detaylara yer vermiştir.

Hayatının büyük kısmı seyahatlerle geçen Evliya Çelebi'nin hem Osmanlı coğrafyasındaki şehirleri hem de Osmanlı sınırları ötesindeki şehirleri anlattığı 10 ciltlik *Seyahatnâme* adlı eseri şehirler için muazzam bir kaynaktır. Şehirlerin konumu, mimarisi, kültürü, sosyal hayatı, ticareti, tarihi, coğrafyası, halkı gibi birçok hususta özgün bilgiler ihtivâ eden *Seyahatnâme*, coğrafyacının şehirle ilişkisi bakımından müstesna bir örnektir.

Tüm bu örnekler göstermektedir ki, şehirler bazı coğrafi eserlerin ana muhtevasını oluşturmaktadır. Coğrafyacı, temel yerleşim alanı olan şehirleri ana eksenine alıp şehre dair elde ettiği verileri veya bizzat yaşayarak veya gezerek gözlemlerle sahip olduğu bilgileri okuyucusu ile paylaşmıştır. Bu eserler günümüzde şehirlerin farklı yüzyıllardaki durumunu incelemek isteyen araştırmacılar için en önemli kaynakların başında yer almaktadır. Derleme veya özgün olsun her coğrafi eser yazıldığı dönemde var olan coğrafi bilginin niteliği ve niceliği hakkında da araştırmacılara önemli veriler sunmaktadır. Bu açıdan günümüz şehirlerinin tarihsel sürecini bu eserlerden de takip edebilmekteyiz.

Kâtib Çelebi'nin Cihânnümâ'sının İzinde, İklim-i Rûm Şehirlerinin Muhtasar Versiyonu: Beyân-ı Memâlik

Kâtib Çelebi, coğrafi eserlerin bir özelliği olarak bu eserlerin insanları buldukları yerden dünyadaki farklı coğrafyalara eritirdiğini belirtir. Bu sayede insanlar, seyyahların sahip olduğu bilgiye kitapla ulaşabilmektedirler. İnsanlara yeryüzüne ve şehirlere dair var olan bilgiyi eritirmek amacıyla bir coğrafi eser kaleme alan Kâtib Çelebi, eserine *Cihânnümâ* adını vermiştir. Bu isimle okuyucusuna yüksek bir yerden dünyayı seyretme ve dünya hakkında bilgi sahibi olmayı vadetmiştir. Kâtib Çelebi, ilk telif *Cihânnümâ*'yı iki bölüme ayırmış. Birinci bölüm genel coğrafya, denizler, nehirler ve adalar hakkında bilgi içerirken ikinci bölüm tamamen şehirlere ayrılmıştır. Bu kısımda şehirler alfabetik sıra ile yer almaktadır. Ancak Avrupa kıtasındaki ülkeler ve şehirler hakkında yeterli kaynağa erişememesi Kâtib Çelebi'yi arayışa itmiştir.⁶ Bu sebeple ilk telif *Cihânnümâ*'yı tamamlamadan bırakan Kâtib Çelebi, Gerardus Mercator ve Jodocus Hondius'un *Atlas Minor* eseri ile tanışır.⁷ Bu eseri, Fransız mühtedi Şeyh Mehmed İhlâsî ile birlikte tercüme etmeye başlayan Kâtib Çelebi bir yandan da bu eserden yararlanarak *Cihânnümâ*'yı ikinci defa yeni baştan kaleme almaya başlar. Kâtib Çelebi'nin ikinci telif *Cihânnümâ* eseri hem doğu hem batı kaynaklarından yararlanılarak kaleme alınmış bir eserdir. Kâtib Çelebi eserin başında bu kaynakları isimleri ile birlikte anar ve kısa bilgiler verir. Bu kaynakçası itibariyle de *Cihânnümâ* oldukça önemli bir kıymete haizdir. İkinci telif *Cihânnümâ*'da Kâtib Çelebi şehirleri kıtalara göre tasnif edip eserine almıştır. Dünyadaki

6 Gottfried Hagen, *Bir Osmanlı Coğrafyacısı İşbaşında: Kâtib Çelebi'nin Cihânnümâ'sı ve Düşünce Dünyası*, çev. Hilal Görgün, (İstanbul: Küre Yayınları, 2015), 139-174.

7 Kâtib Çelebi, *Levâmi 'u'n-Nür fi Zülmet-i Atlas Minor İnceleme-Tıpkıbasım*, haz. Ahmet Üstüner, H. Ahmet Arslantürk, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) Türk-İslâm Bilim Kültür Mirası Serisi, (Ankara: 2017), 47-59.

kıtaları Avrupa, Asya, Afrika, Amerika, Macellanika/Avustralya ve Kutuplar şeklinde altıya bölen Kâtib Çelebi, Japon adalarından başlayarak ele aldığı şehirler bahsini Osmanlı Devleti'nin hüküm sürdüğü coğrafyaya kadar getirmiş ancak 1657 yılında vefat etmesi üzerine eser yine yarıda kalmıştır. Eserde en son anlatılan şehir ise Van olmuştur.⁸

Kâtib Çelebi'nin *Cihânnümâ*'sı hem yazıldığı asır hem de sonraki asırlarda Doğu ve Batılı coğrafyacıları etkilemiştir. Taeschner, Osmanlı coğrafyacılarından en çok bilinenin ve ilmen en çok istifade edilenin Kâtib Çelebi olduğunu belirtir.⁹ Eser, ikinci telifinden yetmiş beş yıl sonra ilk Osmanlı matbaacısı İbrahim Müteferrika tarafından 1732 yılında Müteferrika'nın yaptığı ilavelerle matbaada basılmıştır. *Cihânnümâ*, Müteferrika'nın matbaasında bastığı on birinci eser olmuştur.¹⁰ Günümüzde de *Cihânnümâ* üzerine çokça araştırma kaleme alınmış ve alınmaya devam etmektedir.¹¹

Osmanlı döneminde Kâtib Çelebi'nin *Cihânnümâ*'sının etkilerine bir örnek de bu çalışmaya konu olan *Beyân-ı Memâlik* adlı eserdir. Eserin mukaddimesinde kendisini Seyyid Es'ad Efendi¹² olarak tanıtan müellif, Kâtib Çelebi'nin *Cihânnümâ* eserinden istifade ederek şehirlere dair bu eseri kaleme aldığını belirtmektedir. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Murad Molla Koleksiyonunda nr. 1803 ile kayıtlı eserin tam adı kütüphane kataloğunda *Esâmî-i'l-Aktâr ve'l-Bıldân ve'l-Kurâ min Cihânnümâ* olarak geçmektedir. Eserin ismi ve muhtevasına geçmeden önce başkaca bir hikayesine yer vermek gerekir. Bu da eserin Murad Molla Kütüphanesi'ne geçiş sürecine dair kitabın kayıtlarından elde edilen verilerdir.

Beyân-ı Memâlik'in Murad Molla Kütüphanesi'ne Geçiş Serüveni

Beyân-ı Memâlik, yukarıda da ifade edildiği üzere Murad Molla Kütüphanesi'ne kayıtlı bir eserdir. Eserin üzerindeki okuyucu ve kütüphane kayıtlarından eserin kimler tarafından okunduğu ve hangi merhalelerden geçerek Murad Molla Kütüphanesi'ne eriştiğini görebilmekteyiz.

Eserin zahriye kısmında yazma esere dair bazı teknik detaylar; sahife:81, varak: 41 ve satır: 19 notları düşülmüştür. Bu not ile birlikte aynı sayfada esere dair temellük kayıtları da yer almaktadır. En üstteki temellük kaydında; “istashabehû el-fakîr Damadzâde Mehmed Necîb afvü anhumâ” kaydı yer almaktadır. Hemen altında iki mühür yer almaktadır. İlk mühürde

8 Gottfried Hagen, *Bir Osmanlı Coğrafyacısı İşbaşında*, 154-161; Orhan Şaik Gökyay, “Cihannümâ” *Diyanet Vakıf İslâm Ansiklopedisi* 7 (İstanbul: 1993), 541-542.

9 Franz Taeschner, “Osmanlılarda Coğrafya” çev. Hâmid Sadi Selen, *Türkiyat Mecmuası* II (İstanbul: 1926), 271-272.

10 Orlin Sabev (Orhan Salih), “Kâtib Çelebi ve İbrahim Müteferrika”, *Uluslararası Kâtib Çelebi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri* edit. T. Gökçe, M. Acıpinar, İ. Kokdaş, Ö. Küpeli (İzmir: 2017), 158-165.

11 Günümüzde de *Cihânnümâ* üzerine yapılmış çok sayıda çalışma yer almaktadır. Bu çalışmalar hakkında kaynakça için bkz. Nazan Karakaş Özü, “Cihannüma'dan Yansıyanlar: Bir Doküman Analizi” *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi* 29 (İstanbul: 2014), 120-144. Kâtib Çelebi üzerine yapılmış en değerli çalışmalardan biri de Hagen'ın eseridir. Hagen'ın kaynakçası için bkz. Gottfried Hagen, *Bir Osmanlı Coğrafyacısı İşbaşında*, 427-453.

12 Yaşadığı yüzyıl dikkate alınarak yaptığımız araştırmalarda Beyân-ı Memâlik'in müellifi hakkında ismi dışında herhangi bir bilgiye erişilememiştir. Her ne kadar Murad Molla Tekkesi haziresinde Es'ad Efendi ismiyle müteveffa kişiler olsa da bunlar yaşadıkları dönem itibarıyla eserin müellifi olarak değerlendirilememiştir.

“Mâşâallâh lâ kuvvete illâ billâh”, ikinci mühürde ise “Min mütemellikâti’l-fakîr el-Hâcc Mustafa Sıdkî gufira-lehû” ibaresi yer almaktadır. Sayfanın en alt kısmında ise vakıf mührü yer almaktadır. Vakıf mühründe “Vakafe hazel kitâb Damadzâde Mehmet Murâd vefkallâhu hayrahû bi’l-ibâd sene 1193”¹³ kaydı yer almaktadır. Vakıf mührü eserin son sayfasında da bulunmaktadır.

Damadzâde Mehmed Murad, Murad Molla lakabı ile bilinen Rumeli Kazaskeri’dir. Mehmed Murad, lakabı Murad Molla adı ile anılan kütüphaneyi H. 1189 M.1775 yılında İstanbul Çarşamba’da kurmuştur. Dedesi Damadzâde Ebu’l-Hayr Ahmed Efendi’de vakfettiği kitapları ile bilinen önemli bir şahsiyettir. Yakın zamanda neşredilen *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri* adı çalışmada bu aile hakkında bilgilere yer verilmiştir.¹⁴

Sayfanın sonunda yer alan vakıf mührü ile eserin H. 1193/M. 1779 yılında Murad Molla Kütüphanesi’nin kayıtlarına girdiği görülmektedir.

Diğer kayıtlardan ise eserin kütüphaneye geçmeden önce iki kişinin temellükünde olduğu anlaşılmaktadır. Bu iki kişi ise Damadzâde Mehmed Necib Efendi (ö. 1703) ile Mustafa Sıdkî’dir (ö. 1769).

Mustafa Sıdkî, ulemeden olup matematik ve astronomi alanındaki çalışmaları ve şair yönü ile bilinmektedir. Cebeci Ocağı Başkethüdâsı Sâlih Efendi’nin oğlu olup, Kethüda kâtipliği, Tersane eminliği, Darphâne nâzırlığı, başmuhasibecilik, Haremeyn muhasibeciliği, ordu kâtipliği ve vekâleten defter eminliği görevlerinde bulunan Mustafa Sıdkî’nin matematik ve astronomi alanında eserleri mevcuttur.¹⁵ Mustafa Sıdkî, matematik ve astronomi alanında önemli eserleri istinsah ederek Osmanlı ilim dünyasında yayılmasına da katkıda bulunmuştur. Bu eseri edinmesinden onun coğrafyaya da ilgisi olduğu anlaşılmaktadır. Coğrafi eserlerde matematiksel coğrafya ve astronomiye dair bilgilerin de yer aldığını ifade etmekte yarar vardır. Kâtib Çelebi’nin *Cihânnümâ*’sında da astronomi ve matematiksel coğrafyaya dair bilgiler, veriler ve çizimler yer almaktadır. Eser, bu açıdan Mustafa Sıdkî’nin ilgi odağına girmiş olmalıdır.

Mustafa Sıdkî’den sonra eserin sahibi Mehmed Necib Efendi olmuştur. İstishab kaydında Damadzâde ünvanı da mevcuttur. Literatürde Damadzâde olarak bilinen Mehmed Necib Efendi Edirne’de dünyaya gelmiş ve buradaki medreselerde müderrislik yapmış, üstün meziyetlere

13 M. 1779

14 “Mehmed Murad Efendi, Ebu’l-Hayr Ahmed Efendi (ö. 1154/1741-2) ’nin torunu, Feyzullah Efendi (ö. 1175/1761-2) ’nin oğludur. Bunlar; Şeyhülislâm Mınkarîzâde Yahya Efendi’nin damadı Kazasker Çankırlı Mustafa Râsih Efendi’nin soyundan geldikleri için “Damadzâde” lakabıyla anılırlar. Ahmed Efendi, Murâd Buhârî Tekkesi’nin oluşumunu sağlamıştır. Hadis öğrenimi için inşa edilen medrese Ahmed Efendi tarafından Nakşibendi şeyhlerinden Şeyh Muhammed Murad Buhârî (ö. 1720) adına tekkeye dönüştürülmüş ve etrafına türbe, mescid-tevhidhâne, harem-selamlık ve derviş hücreleri bölümleri eklenmiştir. Ebu’l-Hayr Ahmed Efendi, oğlu Feyzullah Efendi ve torunu Mehmed Murad (Molla Murad) Efendi tekkenin haziresine defnedilmişlerdir.” Bkz. Günay Kut, Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2021), 331-333.

15 İhsan Fazlıoğlu, “Mustafa Sıdkî”, *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 31 (İstanbul: 2006), 356-357; Gülşen Sezen, Mustafa Sıdkî Efendi’nin Divanı Transkripsiyonlu Metin-Edebi İnceleme, (İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), 17-20.

sahip devrin önemli şairlerinden biridir. Hayatının son demlerinde sevdaya tutulmuş ve servetini değerli ve kıymetli çuhalara ve mücevherata harcıyıp yoksulluğa düşmüş, bunun üzerine geçimini sağlaması için kendisine Gelibolu civarındaki Kavak kazasında çeşitli imkanlar sunulmuştur. 1703 yılında vefat etmiştir.¹⁶

Eser en son Murad Molla olarak bilinen ve kendi adı ile anılan kütüphanenin de kurucusu olan Rumeli Kazaskeri Mehmed Murad'ın temellükünde yer almıştır. Onun vefatından bir yıl sonra da kütüphane kayıtlarına geçmiştir.

Sonuç olarak eldeki verilerden eserin telif tarihi ile ilgili şu neticeye varabiliriz: Seyyid Es'ad Efendi eserini birinci telif *Cihânnümâ*'nın telif tarihi olan 1648'den sonra ve ilk temellük kaydı olan Damadzâde Mehmed Necib'in ölüm tarihi olan 1703 yılından önceki bir dönemde kaleme almıştır. Eser sırasıyla Damadzâde Mehmed Necib (ö. 1703), Mustafa Sıdkî (ö. 1769) ve Murad Molla (ö.1778) mülkünde görünüp 1179'de Murad Molla Kütüphanesi'ne vakfedilmiştir.

Beyân-ı Memâlik'in Tertibi

Beyân-ı Memâlik'in müellifi Es'ad Efendi eserin telif sebebini şu şekilde izah etmektedir:

“Ve ba'd, bu kimesne-yi perişân-hayâl ya'nî Seyyid Es'ad Şeyyitü'l-bâl ba'zı evân-ı hâlîyede merhûm Kâtib Çelebi'nin *Kitâb-ı Cihânnümâ*'sı mutâla'asıyla evkât-güzâr olup anda zikrolunan aktâr ve büldân ve kurânun tarîk ve mesâfât ve hikâyât-ı fütûhât ve buna dâir ba'zı nâdirât ve nikâtı cem' ve intihâb eyleyüp ve ber-nehc-i hurûf-ı hecâ keşîde-yi silk-i tertîp ve imlâ ve sebt-i cerîde ihtisâr kılınmağla bu kadarca ile iktifâ kılındı.”

Es'ad Efendi'nin Kâtib Çelebi'nin *Cihânnümâ*'sını oldukça ilgi ile okuduğu anlaşılmaktadır. Bu okumalar esnasında Es'ad Efendi'de, *Cihânnümâ*'daki şehirlerin yer alacağı bir risale kaleme almak isteği ortaya çıkmıştır.

Metin incelendiğinde Es'ad Efendi'nin “merhûm Kâtib Çelebi'nin *Kitâb-ı Cihânnümâ*'sı mutâla'asıyla evkât-güzâr olup” diye kastettiği eserin *Cihânnümâ*'nın 1648 yılında yarıda kalan ilk (birinci) telifi olduğu görülecektir. “Anda zikrolunan aktâr ve büldân ve kurânun” ifadesinden *Cihânnümâ*'da yer alan tüm şehir ve beldeleri kastettiği anlaşılrsa da eser incelendiğinde sadece İklîm-i Rûm şehirlerini tasnif ettiği görülmektedir. Es'ad Efendi, metnin devamında “tarîk ve mesâfât ve hikâyât-ı fütûhât ve buna dâir ba'zı nâdirât ve nikâtı cem' ve intihâb eyleyüp” ifadesiyle *Cihânnümâ*'daki İklîm-i Rûm şehirlerine dair bilgilerin tamamını almak yerine şehirleri birbirine bağlayan yolları ve mesafeleri, bu şehirlerin Osmanlılar döneminde kim tarafından nasıl fethedildiğini ve yine bu şehirlere dair önemli gördüğü bilgileri derlediğini yani bir nevi muhtasar (sebt-i cerîde ihtisâr) bir risale kaleme aldığını ifade etmektedir.

Eserin en özgün yanı ise şehirlerin, *Cihânnümâ*'dan farklı olarak alfabetik (ber-nehc-i hurûf-ı hecâ keşîde-yi silk-i tertîp ve imlâ) olarak tasnif edilmesidir. Bu tasnifte sadece şehirlerin ilk harfini dikkate almıştır.

16 Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/necib-necib-damadzade-mehmed-efendi>.
Son Erişim: 30.10.2021

Şehirlerin harf sırasına göre tasnifi bazı coğrafyacılar tarafında tercih edilen önemli bir yöntemdir. Osmanlı coğrafyacıları arasında bu yöntemi ilk kullanan Sipâhizâde Mehmed olmuştur. Ebü'l-Fidâ'nın *Takvîmü'l-büldân*'da örfî iklime göre ele aldığı şehirleri yeni eklemelerle birlikte alfabetik sıraya göre tertip eden Sipâhizâde'nin bu tercihi, eseri *Evhâhu'l-mesâlik*'in Osmanlı ilim dünyasında rağbet görmesine vesile olmuş ve çok sayıda nüshası günümüze kadar erişmiştir. Harf sıralaması dışında en çok tercih edilen yöntem şehirlerin iklimlere göre tasnifidir. Ebü'l-Fidâ'nın örfî iklime göre yaptığı tasnifi Osmanlı coğrafyacılarından Âşık Mehmed takip etmektedir. Mustafa b. Ali ise yedi (hakiki) iklime göre şehirleri tasnif etmiştir. Kâtib Çelebi ilk telif *Cihânnümâ*'da sırasıyla Endülüs, Mağrib ve İklîm-i Rûm şehirlerini ele almıştır. İkinci telif *Cihânnümâ*'da ise kıtalara göre şehirleri tasnif etmiştir.

Birinci Telif Cihânnümâ ve Beyân-ı Memâlik

Es'ad Efendi'nin mütalaa ettiği *Cihânnümâ*'nın birinci telifi ile Beyân-ı Memâlik arasındaki münasebeti ele almadan önce *Cihânnümâ*'ya ve özellikle İklîm-i Rûm bahsine değinmek gerekir.

Birinci Telif Cihânnümâ

Kâtib Çelebi'nin ilk telif *Cihânnümâ*'sı tıpkı ikinci telif gibi tamamlanmamış bir eserdir. Eser muhtevası itibariyle, Hagen'in tasnifi ile; su, toprak ve coğrafya olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm su unsurunun özelliklerini, okyanusların tasvirini, denizleri, dünyanın önemli göl ve akarsularının anlatımını içermektedir. İkinci bölümde yeryüzünün ma'mûr coğrafyası hakiki ve örfî iklim çerçevesinde ele alınmıştır. Bu kısımda iklimlerin sınırları, önemli şehirler ve yollar ile yolların mesafeleri ve kısa bir tarihçeye yer verilmiştir. Eserin en kapsamlı kısmı olan üçüncü bölümde ise İklîm-i Rûm ve Avrupa coğrafyası şehirleri yer almaktadır.¹⁷

Kâtib Çelebi'ye Göre İklîm-i Rûm ve Memâlik-i Rûm

Kâtib Çelebi İklîm-i Rûm'u, Ebü'l-Fidâ'nın *Takvîmü'l-büldân* ile İbnü'l-İbrî'nin *Târîhu muhtasari'd-düvel* eserleri üzerinden mukayese ederek şu şekilde tarif eder:

“*Takvîmü'l-büldân*'da Rûm'un hadd-i garbîsi Halîc-i Konstantiniyye'ye ve hadd-i cenûbîsi Bahr-i Rûm, Şam ve hadd-i şarkîsi Erminiyye ve cânib-i şimâli Karadeniz olmak üzere mezkûr bilâd-ı Rûm, Anadolu ve Karaman ve Sivas vilâyetlerine mahsûs ve maksûr olmak gösterilüp Rûm b. Ays b. İshak ile tesmiye olundu. Tâife-i Rûm ânun evlâdıdır denilmiş. Lâkin melikü'l-müeyyed bu bâbda ma'zûrdur. Zîrâ ânun zamanında henüz bilâd-ı Rûm ehl-i İslâm'a künhi ile ma'lûm olmamış idi. Amma *Muhtasarü'd-düvel* sahibi Ebu'l-Ferec Malatî demişdür ki; Rûm'un hadd-i cenûbîsi Septe Boğazı'ndan Şâm'a varınca Bahr-i Rûm'u ve cihet-i şimâlden Rus emsali ba'zı ümem-i şimâliye memâliki ve cânib-i maşrikdan Yunan memleketleri ve taraf-ı garbden Aksâ-yı Endelüs'de Bahr-i Muhîti Garbî olup mecmu'ı üç kıt'adır. Kıt'a-i

17 Gottfried Hagen, *Bir Osmanlı Coğrafyacısı İşbaşında*, 142-144.

şarkiyesi bilâd-ı Alaman ve vasatı Fransa memleketleri ve kıt'a-i garbiyesi bilâd-ı Endelüs'dür. Ba'dehu evvel-i kayser olan Agustos mülûk-ı Yunan'a galebe idüp memleketlerini Rûm'a zamîme kılup mecmu'ı memleket-i vâhîde olundu. Kostantinus b. Heylânî sâbi'e dinini koyup (terk idüp) millet-i Mesîh'e girüp medîne-i Bizantiyan'ı binâ ve ismiyle tesmiye idince dârü'l-mülk-i Rûm, Rûmiyyetü'l-kübrâ ider. Mezbûr Kostantinus b. Heylânî Rûmiyyetü'l-kübrâ'da temekkün ve umûmen Rûm tanassûr itdikden sonra Kostantiniyye-i kübrâ kürsî-yi memleket-i Rûm oldu. Memleket-i Yunan'ı Rûm-ili ve Anadolu ve Karaman hudûdı ile tahdîd idüp hadd-i şarkîsi bilâd-ı Erminiyye'dür. Halîc-i Kostantiniyye vasatı bilâd-ı Yunan'da vâki' olup, kısm-ı a'zamı İstanbul Boğazı şarkisine düşer dimüşdür. Bu kelâm cümleden sıdk-u sevâba evfak ve kabule ehakk olup sahibü'l-beyt "edri bimâ-fih" vakfınca evlâ budur ki bu bâbda *Muhtasaru'd-düvel* sâhibi Ebu'l-Ferec Malatî düstûr-ı amel ola. Takdîr-i mezkûra göre İklîm-i Endelüs dahi hadd-i Rûm'a dâhil olup, sâhib-i Takvim i'tibâr-ı meşhûre göre tarh ve taksîm eyleye. Beher-hâl iklîm-i mezkûr rûb'-ı ma'murân bir cânibi azîm ve a'del-i ekâlim olup nice memâliki müstemildür."¹⁸

Kâtib Çelebi'nin burada İklîm-i Rûm olarak tanımladığı coğrafya Roma İmparatorluğu'nun sınırlarıdır. *Takvîmü'l-büldân*'daki İklîm-i Rûm tanımı Anadolu coğrafyasını tanımlarken, *Muhtasaru'd-düvel*'deki tanım ise Roma İmparatorluğu'nun sınırlarını ifade etmektedir. Kâtib Çelebi bu iki eserden *Muhtasaru'd-düvel*'i esas almıştır. Bu tarife göre İklîm-i Rûm kavramı içine Roma toprakları olan Anadolu, Rumeli ve Avrupa toprakları girmektedir.

Kâtib Çelebi, İklîm-i Rûm bahsi içinde öncelikle üç Osmanlı payitahtını yani İstanbul, Bursa ve Edirne'yi oldukça detaylı bir şekilde tavsif etmiştir. Ardından yeni bir başlık açarak Memâlik-i Rûm ibaresine yer vermiştir. Bu noktada Memâlik-i Rûm'u İklîm-i Rûm içinde bir yere oturtmaktadır Bunu da şu şekilde izah eder:

"Sâbıkân İklîm-i Rûm tahdîdinde Yunan, Rûm-ili ve Anadolu'dan ibâretdür denilmişdi. Bu takdîrce Halîc-i Kostantiniyye'den garb ve şimâle vâki' olan kıt'a-i kebîre nısf-ı a'zam Yunan'dur ki, esnâ-yı fetihde Rûm-ili unvânıyla iştihâr bulmuşdur. Memâlik-i Rûm-ili, Kostantiniyye'den intihasına teveccüh i'tibariyle orta ve sağ ve sol üç kol olup, sağ kol Tuna yalılarında Silistre ve sol kol Bahr-i Rûm'da Selânik ve Mora ve orta kol Budun ve Bosna yolu üzere vâki' olan vilâyetlerdür. Bu üç semt memâlikine her sancak bir memleket olmak i'tibariyle taraf-ı yemînden bed olunur. Evvelâ Silistre'ye teveccüh eden Kostantiniyye'den çıkup Vize'ye ve Kırkkilisâ sancaklarına uğrayup ve Silistre haddine dâhil olur. Ol sancaklar tevâbi'î ile bunlardır."¹⁹

Kâtib Çelebi, İstanbul'dan başlayan "Memâlik-i Rûm" topraklarını orta (Bosna'ya kadar olan), sağ (Tuna üzerinde Silistre'ye kadar olan) ve sol (Selanik ve Mora toprakları) olmak üzere üç koldan ilerleyen yol üzerinden tarif etmiştir.

Kâtib Çelebi bu üç yol üzerindeki şehirleri sancaklar üst başlığı ile ele almış ve her sancağın

18 Kâtib Çelebi, *Cihânnümâ*, Viyana Nationalbibliothek Cod. Mixt. 389, vr. 60b.

19 Kâtib Çelebi, *Cihânnümâ*, Viyana Nationalbibliothek Cod. Mixt. 389, vr. 61a.

bünyesindeki kaza ve beldeleri tek tek anlatmıştır. (Bkz. Tablo 1) Sancaklar memleket olarak tanımlanmış ve her memleket hakkında bilgiler verildikten sonra kaza ve beldelerine yer verilmiştir. İlk sancak olarak ele alınan Vize'nin anlatımını örnek olması hasebiyle aktaralım:

“Memleket-i Vize:

Kesr-i vâv ve feth-i zâ-yı mu‘ceme ile Kırkkilise’ye giderken cânib-i yesârda bir seng-i hâradan dağın zeyl-i şarkîsinde önü düz sahrâ, zât-ı eşcâr ve esmâr bir lâtif kasaba olup ve 150 akçe kaza ve livâdur. Mahmiyye-i İstanbul’dan üç günde varılır. Kal‘asını Hicret’in 770 târihinde merhûm ve mağfirun-leh Sultân Murâd Han Gâzi feth ve teshîr idüp kabza-i tasarrufa almışlardır. Ve kal‘ası harab olup, hâlâ iki câmi‘-i şerîfi ve bir imâreti ve sük-ı muhtasarı olup ve bir nehr-i sağîr bu şehrin kenârından cereyân ider. Ve bu beldenin besâtin ve kurûmı ve miyâhı vefret üzre olup ve lezîz soğanı olur. Etrafında Çorlu ve Burgos ve Pınarhisârı ve Çatalca ve Saray kazaları olup Vize sancağının tevâbi‘inden i‘tibâr olunur.”

Vize sancağına dair bu tavsifte yer alan sancağın coğrafi özellikleri, İstanbul’a olan mesafesi, Osmanlı hakimiyetine girişi ve bünyesindeki kazaların isimleri sistematik olarak tüm sancaklar için belirlenmiş bir yöntemdir.

Bu çerçevede Kâtib Çelebi, *Cihânnümâ*’daki İklim-i Rûm kısmında 59 sancak ve memleket ile bunlara tabi 440 şehir hakkında aynı konular kapsamında bilgiler sunmaktadır.

Tablo 1: Cihânnümâ’da İklim-i Rûm Şehirleri²⁰

Sancaklar ve Memlekeler	Şehir Sayısı	Şehir İsimleri
Memleket-i Vize 61a	8	Çatalca 61a, İnceğiz 61b, Sarây 61b, Çorlu 61b, Burgos 61b, Pınar-Hisâr 61b, Rus Kasrı 62a, Hatun-ili 62a
Memleket-i Kırk Kilisâ 62a	3	Babaeskisi 62a, Hafsa 62a, Hasköy 62a
Memleket-i Silistre 62b	29	Umûr Fakîh 63a, Ahyolı 63a, Müsevri (Misivri) 63a, Aydos 63a, Varna 63b, Balçık 63b, Ekrene 63b, Mangalya (Mankalya) 63b, Köstence 63b, Kara Harman 63b, Babadağı 63b, Tulça 63b, İsmail Geçidi 63b, Tatar Pınarı 64a, Bender 64a, Pıravadi 64a, Hacıoğlu Pazarı 64a, Tekfur Gölü 64a, Çardak 64a, İsakçı 64a, Maçin 64b, Hırsova 64b, İbrâil 64b, Karin-abâd 64b, Şumrı (Şumlu) 64b, Karaağaç 64b, Deli Orman 65a, Kirliava? (Osman Pazarı) 65a, Dobruca 65a

20 Kâtib Çelebi, *Cihânnümâ*, Viyana Nationalbibliothek Cod. Mixt. 389, vr. 61a- 111b.

Bu tablo oluşturulurken Cihânnümâ’nın birinci telif müellif nüshası olan Viyana Nationalbibliothek Cod. Mixt. 389 esas alınmıştır.

Müellif nüshasındaki yer adlarının doğru okunuşları için, Cihânnümâ’nın birinci telif nüshaları olan Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi nr. 2080; Ali Emiri COĞ. nr. 90; Ayasofya nr. 2604; Beşir Ağa Eyüp nr. 111, Murad Molla nr. 1803; Nuruosmaniye nr. 3006; Nuruosmaniye nr. 3275, Halet Efendi nr. 640 nüshaları ile birlikte çok sayıda esere müracaat edilmiştir. Bu eserler Kaynakça kısmında “Beyân-ı Memâlik”teki Yer Adlarının Tespitinde Başvurulan Eserler Kaynakçası” başlığı altında verilmiştir

Tüm bu kaynaklar ve veriler çerçevesinde oluşturulan tabloda yer alacak herhangi bir okuma ve yazım hatası çalışmanın yazarına aittir.

Her bir şehrin yanında müellif nüshasındaki varak numarası yer almaktadır.

Memleket-i Niğbolu 65a	17	İslimye 65b, Eski Cuma 65b, Ala Kenise 65b, Hezârgırad 66a, Tırnavî (Tırnova) 66a, Sahrâ 66b, Rusçuk 66b, Yirgöğü (Yergöğü) 66b, Pilevne (Plevne) 66b, Lofça 67a, Uyvvarca 67a, Puymiyce 67a, Cibere (Cibre) 67a, Hotaliç 67a, Tutrakan 67a, Ziştovi 67a, Rahova 67b
Memleket-i Vidin 67b	4	Fethü'l-İslâm 67b, İsfelik 67b, Bâne 67b, Güğercinlik 67b
Memleket-i Çirmen 67b	5	Cisr-i Mustafâ Paşa 68a, Yenice-i Kızılağaç 68a, Zağra-i Cedîd 68a, Harmanlı 68a, Uzuncaova 68b
Memleket-i Sofya 68b	17	Filiba 69a, Zağra-i Atik 69a, Yanbolı 69a, Nevâhi-i Yanbolı 69b, Kızanlık 69b, Çırpan 69b, Berkofça 69b, Tatar Pazarı 69b, Köstence 69b, Samakov 70a, İhtimân 70a, İzlâdi 70a, Sireşnik 70a, Pireznic 70a, İznepol 70a, Şehir-Köyi (Şehir Köyü) 70b, Niş 70b
Memleket-i Gelibolu 70b	30	Çekmece-i Sağır 71a, Çekmece-i Kebîr 71a, Silivri 71a, Rodosçuk 71b, Hayrabolu (Hayrabolu) 71b, Evreşe 71b, Kılıdbahir 72a, Eynecik 72a, Miğalğara 72a, İpsâla 72a, Dimetoka 72b, Cisr-i Ergene 73a, Keşan 73a, Ferecik 73a, İnöz (Enez) 73b, Mekri 73b, Dağardı 74a, Gümülçine 74a, Yenice-i Karasu 74a, Cebel-i Karasu 74a, Çaylâyık 74a, Kavala 74a, Urfan 74b, Bereketli 74b, Piravüşte 74b, Dırma (Drama) 74b, Nevrekob 74b, Zihne 75a, Razluk 75a, Siroz 75a
Memleket-i Selânik 76a	13	Aynaroz 77b, Lonkoz 78a, Kesendire 78a, Sidrekapsi 78a, Pazargâh-ı Cedîd (Beşek?) 78a, Timur-Hisâr (Demür-Hisâr) 78b, Karadağ 78b, Avret Hisarı 78b, Vetrine 78b, Yenice-i Vardar 78b, Karaferye 79a, Ağustos 79b, Vodine 79b
Memleket-i Köstendil 79b	12	Radomir 80a, Dupnice (Dupniçe) 80a, Petric 80a, Menlik 80a, Toyran (Doyran) 80a, Tikveş 80a, Köprülü 80b, Usturumca 80b, Radovişte 80b, İştib 80b, Kıratova 81a, İvrâniye 81b
Memleket-i Üsküb 81b	16	Kalkandelen 82a, Kaçanık 82a, Pirlepe 82a, Morihova 82a, Manastır 82a, Filorine 82b, Kesriyye 82b, Hurpişte 82b, Bihlişte 82b, Naslic 82b, Serfice 83a, Sarı Göl 83a, Eğri Bucak 83a, Cuma Pazarı 83a, Usturuva 83a, Lenka 83a
Memleket-i Tırhala 83b	7	Balatimana (Platimana/Platimone) 83b, Yenişehir 83b, Golos 84a, Velesin 84b, Alasonya 84b, Dömenik 84b, Fenâr-ı Kebîr (Fener) 84b
Memleket-i Eğriboz (Eğriboz) 84b	13	Kızıl Hisâr 85b, İzdin 85b, Modonic 86a, Talende 86a, Atina 86a, Eyene (Ekene) 86b, Esed-âbâd 86b, Roboz 86b, İstife 86b, Saline 87a, Livadye 87a, Kifse 87a, Mağara 87a
Memleket-i Mora 87a	20	Gördüs 87b, Arhos 88a, Anabolı 88a, Firinye 88b, Ayapatra 88b, Mizistire 88b, Menekşe 88b, Kalamate 89b, Kalavrete 89b, Karitine 89b, Londar 89b, Andurusa (Andrusa) 89b, Koron 89b, Mutun (Moton) 90b, Avarin 91a, Arkadya 91b, Fenar 91b, Hulumiç 91b, Viştice 92a, Balyabadra 92a

Memleket-i Eynebahtı (İnebahtı) 92a	5	Karavari 93a, Apokri 93a, Ülündürtük 93a, Kulhızır 93a, Kerbinış (Kerpinış) 93a
Memleket-i Karlı İli 93a	7	Ayamavra 93a, Pirevize 93b, Voniçe 93b, Angili Kasrı (Angeli Kasrı) 93b, Ekseremere 94a, Valtoz 94a, Ebulâhor 94a
Livâ-i Yanya 94a	5	Korondos 94a, Girebine 94a, Voniçe 94a, Koniçe 94a, Narda 94a
Livâ-i Delvine 94b	3	Aydonat 94b, Mezerrak 94b, Karvelis 94b
Livâ-i Avlonya 94b	7	Mezakiya 95a, İskarapar 95a, Depedelen 95a, Piremedi 95a, Pogonya 95a, Ergiri Kasrı 95a, Arnavud Belgradı 95a
Livâ-i Elbasan (İlbasan) 95a	5	Usturga 95b, Sigve 95b, İşbat (İşpat) 95b, Buklin 95b, Draç 95b
Livâ-i İskenderiyye 95b	11	Budava 96a, Gırbelan 96a, Podgoriçe 96a, Gölbaşı 96a, Zabyak (Jabyako) 96a, Diragos 96a, Karacadağ (Karadağ) 96a, Ülkün ve Bar (Ülkünbar) 96a, Kotor 96a, Risne 96a, Başruyek 96a
Livâ-i Ohri 96a	10	Debre (Dobri) 96a, İstarve 96a, Mat 96b, Eşim 96b, Akçahisar 96b, Prespe (Prespa) 96b, Görice 96b, Kolonya 96b, Opar 96b, Timurince 96b
Livâ-i Pirizrin 96b	4	Suhurika 96b, Kırçova 97a, Bihor 97a, Tirgovişte 97a
Livâ-i Vulçitrin (Vilçitrin) 97a	6	Piriştine 97a, Kosova 97a, Tirebec (Terbec) 97a, Yanova 97a, Morova (Morava) 97a, Novaborda (Novaberde) 97b
Livâ-i Dukagin 97b	7	Altuneli (Altun-ili) 97b, İpek 97b, Diyakova 97b, Plave 97b, Podimiyle (Budimle) 97b, Zadrin 97b, Leş 97b
Livâ-i Hersek 98a	27	İmoçka 98a, Makaska 98a, Belagay (Blagay) 98a, Lubuşka 98a, Gabele 98a, Mostar 98a, Poçitel 98a, Nevesin 98a, Pervelufça 98a, Lubine 98a, Zadvarya 98a, Çirniçe 98a, Omiş 98a, Nevrin 98a, Virgorçe (Virgoraç) 98a, Neretve (Neretva) 98a, Ruvine (?) Düvene (?) 98a, Piruzder 98a, Bıraçe (Braça) 98a, Foça 98b, Prepol (Prepolye) 98b, Çayniçe 98b, Taşlıca 98b, Belgradcık 98b, Nova 98b, Dubrovnik 98b, Konavle 98b
Memleket-i Bosna 98b	28	Sarây (Saraybosna) 98b, Yeni Pazar 98b, İstar-ı Eflak 98b, Vişegrad 98b, Karadağ 98b, Çelebi Pazarı 99b, Gülüc 99b, Burut 99b, Podrafte 99b, Pojime 99b, Pirubovi 99b, Ma'den 99b, Rubte 99b, Teşne 99b, Kozarse 99b, Doboviçe 99b, Saziyan 99b, Olove 99b, Todormovi 99b, Derbend 99b, Bihke 99b, İsvenpar 99b, Yayçe 99b, Bana Luka 99b, Özmiyan 99b, Kostaniçe 99b, Gradişka 99b, Arazsar 99b
Livâ-i Kilis 100a	19	İşpilit 100a, Şebnek 100a, Pilevne 100a, İskaradin 100a, Bulinye 100a, Neçvere 100a, Akhisar 100a, Bilay 100a, Dirniş 100a, Gölhisar 100a, Diripalka 100a, Nevesel 100a, Küprez 100a, Komangırad 100a, Sîn 100a, Belây 100a, Galamuc 100a, Medne 100a, Girzave 100a

Livâ-i Kırka 100a	4	Kinin 100b, Kotar 100b, Lika 100b, Ravne 100b
Livâ-i İzvornik 100b	12	Pirevenik 100b, Tirevenik 100b, Gradçaniça 100b, Pelene 100b, Posvaçe 100b, Bihurine 100b, Serbernice 100b, Mümleheteyn 101a, Korupine 101a, Yadra Pınar 101a, Bögürdelen 101a, Osad 101a
Livâ-i Alacahisar 101a	7	Kurşunlu 101b, Ürgüb 101b, Madavak 101b, Leskofça 101b, Bolvan 101b, Pirakın 101b, Koznik 101b
Livâ-i Semendire 101b	17	Belgrad 102a, Havale 103a, Batınıçe 103a, Haram 103a, Yagodine 103a, Rodnik 103a, Cacka 103a, Pozarafca 103a, Rasove 103a, Timok 103a, Ma'den İpek 103a, Kuruçeşme 103b, Koçanya 103b, Kiregiyofca 103b, Pozgacık 103b, Öziçe 103b, Valyeve 103b
Livâ-i Sirem 103b	10	Mitrofce 103b, Race 104a, Morovik 104a, Nemçe 104a, Volkovar 104a, Iyluk 104a, Erik 104a, Islankamane 104a, Zemun 104a, Varadin 104a
Livâ-i Pojaga 104b	1	Desbot
Livâ-i Rahoviçe 104b	4	Valyova 105a, Yakova 105a, Ôsek 105a, Atnise 105a
Livâ-i Mohaç 105a	1	Bornova 105a
Livâ-i Sacoy 105a	2	Kodvar 105a, Pakşa 105a
Livâ-i Seksâr 105a	3	Togna 105b, Backa 105b, Cankurtaran 105b
Livâ-i Ustoln-i Belgrad (İstoln-i Belgrad) 105b	4	Çavka 106a, Bulata 106a, Tata 106a, Komaran 106a
Memleket-i Budin 106a	4	Budin 106b, Vac 107b, Vişegrad 107b, Kızıl Hisar 107b
Livâ-i Usturgon (Estergon) 107b		
Livâ-i Sekçuy 107b	1	Breznice 107b
Memâlik-i Engürüs ve Alman 107b	6	Bec (Beç) 107b, Komran 107b, Kor 107b, Uyvar 107b, Estergırad 107b, Budun (Budin) 107b
Memleket-i Alman (Almanya) 107b		
Livâ-i Peçuy 108a	3	Sikloş 108a, Senes 108a, Kopan 108a
Livâ-i Şimontorna 108a		
Livâ-i Sigetvar 108a		
Memleket-i Kanije 108b		
Livâ-i Nograd 108b	2	Kaşvar 108b, Çirnik 109a
Memleket-i Gülvar (Yanık) 109a	5	Somartin 109b, Papa 109b, Tata 109b, Kirmâye 109b, Bitrem 109b
Memleket-i Tımişvar (Temeşvar) 109b	6	Arat 110a, Denka 110a, Virşice 110a, Haram-ı Cedid 110a, Cakva 110a, Lipkova (Lipova) 110a
Liva-i Yanova 110a	2	Pançova 110a, Lipekva 110a
Livâ-i Morova 110a	3	Irşova 110a, Beckerek 110a, Demir Kapu 110a
Livâ-i Çanad 110a	1	Lipkova 110a
Livâ-i Göle 110b		
Livâ-i Segedin 110b	3	Tetel 110b, Bac 110b, Sunbur (Sonbor) 110b
Livâ-i Sunlık 110b		
Memleket-i Eğri 111a	1	Hatvan 111a

Cihânnümâ ve Beyân-ı Memâlik Mukayesesi

Kâtib Çelebi'nin sancaklara göre tasnif ettiği Osmanlı Rumeli şehirlerini Es'ad Efendi alfabetik bir sıraya tabi tutmuştur. *Beyân-ı Memâlik*'in *Cihânnümâ*'dan ayrıştığı en temel husus budur. Kâtib Çelebi'nin uyguladığı bölgesel coğrafya ayrımı şehirlere erişim noktasında bir kolaylık sağlasa da Es'ad Efendi'nin alfabetik tasnifi, eserde yer alan şehirlere daha kolay erişilmesini sağlamaktadır.

Beyân-ı Memâlik'in, *Cihânnümâ*'nın İklim-i Rûm kısmının muhtasar bir versiyonu olduğunu ifade edebiliriz. Es'ad Efendi, İklim-i Rûm şehirlerini kendi üslubu ve cümleleri ile ve büyük ölçüde *Cihânnümâ*'daki bilgiler çerçevesinde kaleme almıştır. Buradaki şehirleri alfabetik sıraya göre düzenlemiştir. Bu alfabetik düzenleme sadece şehirlerin baş harfleri dikkate alınarak yapılmış bir tasniftir. Bu tasnif esnasında *Cihânnümâ*'da yer alan bazı şehirlere *Beyân-ı Memâlik*'de yer vermemiştir. Tablo 1'de belirtildiği üzere *Cihânnümâ*'da toplam 499 şehir (yerleşim yeri) mevcutken, *Beyân-ı Memâlik*'de 235 şehir yer almaktadır. Şehirleri mukayese ettiğimizde *Cihânnümâ*'daki 283 şehrin *Beyân-ı Memâlik*'de olmadığı görülmektedir. Bu şehirlerin bir kısmı alfabetik sıralama ile şunlardır:

Abukoriy, Akçahisar, Akça-Kızanlık, Akhisar, Ala Kilise, Alacahisar, Altunili, Anaboli, Anavarin, Ankili Kasrı, Arkadya, Atita, Ayamavra, Aydonat, Aynacık, Aynaroz, Aynoz, Babadağı, Badra-Binar, Bag, Balyabadra, Bâne, Beçkerek, Berkofça, Bihur, Bodofce, Bosna, Breznice ve Vatoş, Budın, Burusa (Mahmiyye-i Burusa), Cacka, Canad, Cankurtaran, Cezîre-i Mora, Çakova, Çavka, Çimik, Çirnice, Depedelen, Derbend, Despot, Diragoş, Dobruca, Dokakin, Dövmenek, Ebulâhor, Eğri Bucak, Ekene, Eksermere, Enderosa, Ergiri Kasrı, Eyri, Foca, Gabele, Gölbaşı, Göle, Gölhisar, Gölvar Nam-ı Diğer Yanık, Göriçe, Güğercinlik, Hatvan, Havale, Hırsova, Iskaradin, İmeçka, İnceğiz, İnebahtı, İpek, İrik, İrşova, İsfirlik, İskarapar, İskenderiyye, İslankamine, İstar Eflak, İstüvanı Belgrad, İşim, İvrage, İyluk, İzvornık, Kalavrete, Kanije, Karakcı, Karavari, Karçova, Karitine, Karlı İli, Kavala, Kerbeniş, Kifse, Kilis, Kilitbahir, Kirebine, Kiregoyofca, Kirveleş, Kocanya, Koduara, Koloya, Komaran, Koniçe, Kopan, Koropine, Kostanice, Koznik, Kösendre, Köstence, Kratova, Kul Hızır, Kurşunli, Leş, Lobin, Londar, Madavak, Ma'den İpek, Madova, Mağra, Memleharteyn, Menekşe, Mezârak, Mihac, Mitrofça, Mojake, Moravik, Morihova, Movdonic, Moton, Narda, Nevâhi-i Yanbolu, Nevesin, Niğbolu, Nova, Novaborda, Opar, Ovlondörök, Ökrine, Ösek, Pakşi, Papa, Pazargâh-ı Cedîd, Peçevy, Pelâtemna, Pespirim, Petriç, Pilav, Pilevne, Pirepol, Pirepovi, Pirevize, Pireznik, Podimle, Pojage, Provadi, Pulmiye, Raça, Radosta, Rasova, Robor, Rodnik, Saçoy, Salova, Samartin, Segedin, Segitvar, Seksar, Seneş, Serbernice, Siraşnik, Sirem, Sonbor, Sunlik, Şementorna, Tekfûr Gölü, Tevterkan, Tikveş, Timok, Timurnice, Tirgovişte, Togna, Tolca, Traçça, Usad, Usturgon, Uzice, Uzuncaâbd Hasköy, Ülkün-Bar, Ürgüb, Valıkca, Valpova, Valyova, Virsinc, Volkovar, Yanova, Yanova, Yanya, Yayça, Yenice-i Kızıl Ağaç, Zemûn.

Buna karşılık *Beyân-ı Memâlik* ile *Cihânnümâ*'nın İklîm-i Rûm kısmını mukayese ettiğimizde *Cihânnümâ*'da olmayan 19 şehrin *Beyân-ı Memâlik*'de yer aldığı görülmektedir. Bu şehirleri alfabetik olarak şöyle sıralayabiliriz.

Alâkiye, Ayvarce, Bânuve, Berâvâdi (Perâvâdi), Betric, Domenik, Eyne, İnebolu, İnöz, İskarlık, Karaferye, Karatova, Karin-abâd, Kartena, Kassandra, Kazanlık, Kelum, Sekûn, Tepedelen.

Buna göre Seyyid Es'ad Efendi, *Cihânnümâ*'daki İklîm-i Rûm başlığı altında yer alan şehirlerden bir seçmece yapmış olmalı. Seçtiği şehirlerin muhtevasında da belirlediği bilgilerin bir kısmını, belki de kendi açısından daha önemli gördüklerini eserine almıştır. Şehirlerin telaffuzu, bulunduğu coğrafi konum, şehirler arasındaki yollar ve mesafeler, şehirlerin İstanbul'a olan uzaklığı, Osmanlılar döneminde kim tarafından nasıl fethedildiği, şehirlerin coğrafi, mimari ve tarihsel bazı önemli bilgileri Es'ad Efendi'nin derlediği hususlar olarak eserinde yer almaktadır. Bu hususa iyi birer örnek olması hasebiyle Edirne ve Belgrad şehirlerinin her iki eserdeki anlatımını değerlendireceğiz. Ayrıca iki eserin metinlerinin tam mukayesesi için örnek olarak Mostar ve Koron şehirlerinin *Cihânnümâ* metinleri *Beyân-ı Memâlik* metinleri karşılıklı olarak aşağıda yer alacaktır.

Ele alacağımız ilk şehir Edirne olacaktır. *Cihânnümâ*'da İklîm-i Rûm başlığı altında İstanbul (Kostantiniyye) ve Bursa'dan sonra Edirne ele alınmıştır. "Der Beyân-ı Payitaht-ı Kadîm-i Şâhân ve Sayd-gâh-ı Pâdişâhân-ı Cihân Mahmiyye-i Edirne" başlığı ile ele alınan Edirne şehrinde şu bilgiler yer almaktadır: (Bu bilgilerden *Beyân-ı Memâlik*'de de yer alanlar parantez içerisinde belirtilmiştir.)

- İklim (5. İklim) = (*Beyân-ı Memâlik*'de yirmisekizinci örfi iklimde olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Edirne (Edrene) isminin telaffuzu da verilmiştir.)
- Enlem ve boylamı = (*Beyân-ı Memâlik*'de de mevcuttur)
- En uzun ve en kısa günü (saat ve dakika olarak) = (*Beyân-ı Memâlik*'de de mevcuttur.)
- Kostantiniyye ile arası (mâbeyni), yaz ve kış mevsimine göre = (*Beyân-ı Memâlik*'de mevcut, ancak mevsim ayırımı yapılmamıştır.)
- Edirneli tarihçi Abdurrahman Hibri Efendi'nin *Enîsü'l-Musâfirîn* adlı eserinden Edirne'nin tarihi ve fethinin anlatımı = (*Beyân-ı Memâlik*'de eser adı verilmeden muhtasar bir şekilde ele alınmıştır.)
- Edirne'nin surları ve bu surlarda yer alan dokuz kapının tasviri
- Edirne'nin çarşıları ve iki bezistânı
- Sultan II. Mehmed tarafından Tunca kenarında inşa edilen Yeni Saray = (*Beyân-ı Memâlik*'de muhtasar olarak mevcuttur.)
- Hekim Beşir Çelebi ile Sultan II. Mehmed arasında Yeni Sarayda geçen kıssa
- Sultan Selim ve Sultan Ahmed tarafından inşa edilen kasırlar
- Der Beyân-ı Câmî-i Sultan Selim Hân başlığında Selimiye Camii'nin tavsifi, minareleri, minaredeki üç merdiven = (*Beyân-ı Memâlik*'de muhtasar bir şekilde mevcuttur.)

- Der Beyân-ı Câmi-i Sultan Bâyezid Hân
- Der Beyân-ı Câmi-i Sultan Murad Hân-ı Sâni
- Der Beyân-ı Câmi-i Muradiye
- Der Beyân-ı Câmi-i Darü'l-Hadis
- Der Beyân-ı Câmi-i Atik
- Der Beyân-ı Câmi-i Yıldırım Bâyezid Hân
- Der Beyân-ı Câmi-i Derûn Hisâr
- Meşhur diğer camilerin kısaca tavsifi
- Zâviye, hân, hamam ve Ekmekçizade Ahmed Paşa Hân'ı hakkında bilgiler
- Nehirler üzerinde yer alan beş köprü = (*Beyân-ı Memâlik*'de de mevcuttur.)
- Bahçeleri ve en çok yetişen meyve olarak ayva için yazılan nazm = (*Beyân-ı Memâlik*'de de mevcuttur.)²¹

Edirne şehri açısından iki eseri incelediğimizde *Cihânnümâ*'da tarihsel detaylar, hikayeler (yaşanmış gerçeklikler), şehrin mimari öğelerinin detay anlatımlarının *Beyân-ı Memâlik*'de yer almadığı görülmektedir. *Beyân-ı Memâlik*'de şehrin mimari yapılarına daha çok sayılar ve isimler ekseninde değinilmektedir. Osmanlı fetihleri *Cihânnümâ*'da bazen tarihsel kaynaklar da kullanılarak detaylı bir şekilde ele alınırken *Beyân-ı Memâlik*'de fethin tarihi ve kimler tarafından gerçekleştiği muhtasar bir şekilde anlatılmıştır.

Fatih döneminde fetih girişiminde bulunulan ancak Kanuni döneminde Osmanlı topraklarına dahil edilen Belgrad şehri üzerinden iki eseri incelediğimizde ise her iki eserde;

- Belgrad'ın telaffuzu,
- isminin kökeni,
- bulunduğu bölge,
- İstanbul'a uzaklığı,
- kale yapısı,
- Fatih Sultan Mehmed dönemindeki kuşatma,
- Sultan Süleyman dönemindeki fetih ve fetih tarihine dair şiir yer almaktadır.

Bununla birlikte *Cihânnümâ*'da;

- şehrin coğrafi konumu enlem ve boylamı ile birlikte daha detaylı ele alınmıştır.
- Ayrıca *Cihânnümâ*'da Belgrad Kalesi'nin ve etrafındaki topoğrafyanın oldukça detaylı tasviri verilmiştir.
- Belgrad'ın Osmanlı fethinde sonraki imar faaliyetleri; camilerin, medreselerin hamam ve çeşmelerin yapıldığı yer almaktadır.
- Kezâ *Cihânnümâ*'da Sultan II. Mehmed dönemindeki kuşatma ve Sultan Süleyman dönemindeki fetih oldukça detaylı anlatılmıştır.²²

21 Kâtib Çelebi, *Cihânnümâ*, Viyana Nationalbibliothek Cod. Mixt. 389, vr. 176b-179a; Es'ad Efendi, *Beyân-ı Memâlik*, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Murad Molla Kısmı nr. 1803, vr. 2a-4a.

22 Kâtib Çelebi, *Cihânnümâ*, vr. 195b-196a; Es'ad Efendi, *Beyân-ı Memâlik*, vr. 12b-14a.

Bu iki şehirdeki anlatımı dikkate alarak *Cihânnümâ*'daki tafsilatların *Beyân-ı Memâlik*'te yerini daha çok coğrafi bilgilerin ön planda olduğu muhtasar bir anlatıma bıraktığı görülmektedir. Es'ad Efendi'nin en vazgeçilmez tercihleri olarak şehirlerin isimlerinin telaffuzu ve coğrafi konumuna dair detaylar (hakiki ve örfi iklimine dair bilgiler) ön plana çıkmaktadır.

Bu kısımda iki eser arasında mukayeseye farklı açıdan örneklik teşkil etmesi için eserlerdeki iki şehrin tam metinlerine yer verilecektir. Bunlardan Mostar kısa bir anlatıma Koron ise uzun bir anlatıma sahiptir.

Cihânnümâ'da Mostar²³

Mostar: Zamm-ı mîm ve sükûn-ı vâv ve sîn-i mühmele ve meddi-tâ-i meftuha ve sükûnu'l elif ve râ ile. Bir nehr-i kebîr üzerinde bir kasaba-i meşhûre olub, kasaba içinde azîm köprüler vardır. İstanbul'dan yirmi yedi günde varılır. Cevânîbi Nevesin, İmoçka ve Blagay ve Belgradcık kazaları vâki' olmuştur.

Beyân-ı Memâlik'de Mostar²⁴

Mostar: Zamm-ı mîm ve sükûn-ı sîn ile bir nehr-i kebîr üzerinde vâki' bir kasaba-yı meşhûrdir. İçinde bir cisri vardır. İstanbul'dan yirmi yedi günde varılır. Cevânîbi Nevesin İmoçka ve Blagay ve Belgradcık kazalarıdır.

Cihânnümâ'da Koron²⁵

Koron: Zammü'l-kâf ve râ ve sukûnu'l-vâv ve nûn-ı mu'ceme ile.

Manya Burnu ile Hurus Burnu arasında olan körfez içinde Hurus Burnundan dört mil içeri bir belde ve Mizistre sancağına tabi' bir kazadır.

İstanbuldan yirmi altı gün de varılır.

Deryadan Manya Burnundan bakî karayel üzerine kırk beş mildür. Ve cevânîbi Moton ve Endorasa ve Kalâmetah kazaları vâki' olmuştur. Ve mezkûr körfez kenârları dağlar ve akarsular olup Kastil ta'bir olunur bir küçük kal'a ol kenârda vâki' olmuştur.

Koron'un gün doğusuna mukâbil bayırda muttasıl iki hisn-ı hasîn ve sūr-ı metîn vardır. Ve kal'a-i kadîmesi bir burun üzerinde sa'b ve üstüvâr âli hisâr olup ve ol burunun ucu denize müntehâ olduğu mahalde Venedik bir burc-ı azîm dahi binâ eylemekle buna cedîd ve hisâr-ı evvele kadîm demek sadıkdur. Ve kal'alardan taraf-ı şimâle binâ olunmuş bir limanı olup lâkin vâsi' olmamağla sefâin-i küffâr taşrada karar idüp leng-er-endâz olurlar. Ve burun ucu bir mildür.

Merhûm ve mağfirun-leh Sultân Bâyezid-i Velî Hicret'in dokuz yüz altı tarihinde bi-avnillâhi ve'l-Kadir hisn-ı hasîn Moton'u feth ve teshîr idüp kaza-i tasarru-fa alup memâlik-i Al-i Osmanîyye'ye munzam ve il-hâk itdikden sonra karadan vezîr Ali Pâşâ ve deryâdan donanma-yı hümayûn ile Dâvâd Paşa Kal'a-i Koron üzerine varup sulh ile içinde olan küffârı çıkarup Frengistân'a gitmeğe ruhsat verdiler. Kal'a-i Koron dahi ol zamanda fütühât-ı Islâmiyye şerefine makrun oldu.

Beyân-ı Memâlik'de Koron²⁶

Koron: Zamm-ı kâf ve râ ile

Manya Burnu ve Hurus Burnu arasında olan körfez içinde bir belde ve Mizistre sancağına tâbi' kazadır.

İstanbul'dan yirmi altı günde varılır.

Koron'un gün doğusuna mukâbil bayırda muttasıl iki hisn-ı hasîn ve sūr-ı metîn vardır. Kal'a-yı kadîmesi bir burun üzerinde sa'b üstüvâr âli hisârdan

Sultân Bâyezid Han dokuz yüz otuz altı senesinde [32a] bi-avnillâhi'l-mülk el-kadir hisn-ı metîn Moton'u feth ve teshîr itdikden sonra karadan Ali Pâşâ ve deryâdan Dâvâd Pâşâ Koron üzerine varup sulh ile içinde olan harab küffârı çıkarup Frengistân'a gitmeğe ruhsat verdiler. Koron dahi ol zamân fütühât-ı Islâmiyye şerefine makrun oldu.

23 Kâtib Çelebi, *Cihânnümâ*, vr. 194a.

24 Es'ad Efendi, *Beyân-ı Memâlik*, vr. 37a.

25 Kâtib Çelebi, *Cihânnümâ*, vr. 190a.

26 Es'ad Efendi, *Beyân-ı Memâlik*, vr.31b-32a.

Bu iki şehre dair *Cihânnümâ* ve *Beyân-ı Memâlik*'teki bilgilerin mukayesesindeki en temel nokta *Cihânnümâ*'da kısa bilgilerin büyük ölçüde aynen *Beyân-ı Memâlik*'e aktarıldığıdır. Ancak söz konusu *Cihânnümâ*'da daha detay bilgi verilen şehirler olunca (yukarıdaki örnekler çerçevesinde Edirne, Belgrad ve Koron şehirlerini sayabiliriz), buradaki bilgilerin bir kısmı, daha çok coğrafi bilgiler *Beyân-ı Memâlik*'de yer almaktadır.

Sonuç

İnsanoğlunun var ettiği, inşa ettiği, geliştirdiği şehirler; coğrafyası, konumu, topoğrafyası, nüfusu, tarihi, sosyal ve kültürel yapısı, mimarisi, abidevi yapıtları, inanışları, etnik yapısı, yöneticileri, çarşısı ve ticareti ile coğrafyacının eserinde geniş bir yer edinmiştir. Her coğrafyacının eserine konu ettiği şehirler farklılık arzedeabilmektedir. Mustafa b. Ali çoğunluğu İslâm beldelerinden olmak üzere yeryüzündeki meşhur şehirleri seçmiştir. Bu şehirlerin enlem ve boylamları, gün ve gece uzunlukları, kible yönü en çok ilgilendiği hususlar olmuştur. Sipâhizâde Mehmed ve Âşık Mehmed'in ilgi alanına ise yeryüzünde bilinen tüm şehirler girmiştir. Ama aralarında şehirlerin tasnifinde yöntem farklılığı (Sipâhizâde alfabetik sırayı esas alırken Âşık Mehmed coğrafi konumu dikkate almıştır) söz konusudur. Bazı coğrafi eserlerdeki şehirlerin seçilmesinin daha özel nedenler vardır. Pîrî Reis Akdeniz'e sınırı olan şehirleri esas alıp *Kitâb-ı Bahriyye*'ye bunları almıştır. Matrakçı Nasuh Kanuni'nin İran seferinde ordunun geçtiği güzergahtaki şehirleri (menzilleri) minyatürler eşliğinde kaleme almıştır. Evliya Çelebi, imparatorluğun üç kıtaya yayılan iki yüzü aşkın şehri bizzat gezerek kendi gözlemleri, notları ile birlikte anlatmıştır. Seyahati esnasında gidemediği ama hakkında bilgi topladığı Viyana, Amsterdam gibi bazı şehirlere de eserinde yer vermiştir. Kâtib Çelebi *Cihânnümâ*'nın ilk telifinde coğrafi bölgelere göre şehirleri tasnif etmiştir (Endülüs, Mağrib, İklim-i Rûm).

Es'ad Efendi'nin *Beyân-ı Memâlik* eseri ise *Cihânnümâ*'da yer alan İklim-i Rûm başlığı altındaki şehirleri esas almıştır. Eserinin giriş kısmındaki ifadesinden anlaşılacağı üzere Es'ad Efendi, *Cihânnümâ*'yı büyük bir dikkatle incelemiş, sık sık mütalaa ederek okumuştur. Onu, *Beyân-ı Memâlik*'i kaleme almaya iten motivasyon ise İklim-i Rûm başlığı altındaki şehirleri alfabetik sıra ile tasnif etmek olmuştur. Dönemin şartları altında alfabetik bir tasnifin eserlerin içeriğinin daha kısa sürede erişilebilir olmasına imkân verdiği aşikardır. Günümüzde hemen hemen her eserin sonunda dizine yer verilmesi bu ihtiyacın aslında zamanı aşan bir husus olduğunun da göstergesidir. Es'ad Efendi'nin bir diğer önem verdiği husus ise şehirlere dair coğrafi ve tarihi bilgilerin muhtasar bir şekilde yer aldığı eser ortaya koymak olmuştur. Bu açıdan *Beyân-ı Memâlik*, Es'ad Efendi'nin kendi belirlediği bilgiler çerçevesinde kaleme aldığı *Cihânnümâ*'nın İklim-i Rûm bölümünün muhtasar bir versiyonudur. Bu risâle, tüm bu özellikleri ile Osmanlı'nın Avrupa şehirleri açısından kıymetli bir eserdir. Eseri değerli kılan unsurların başında da 17. yüzyıl Osmanlı dünyasındaki yerleşim yerleri, şehirler, kaza, kasaba ve nahiyelerin hem isimlerine hem de coğrafi bilgilerine yer vererek Osmanlı coğrafyasına bir

persektif sunmasıdır. Bu açıdan şehirlere dair araştırmalarda arşiv kaynakları (tahrir defterleri, vakfiyeler, kadı sicilleri vb.) yanı sıra coğrafi eserlerin de önemine bir örneklik teşkil etmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar/References

- Âşık Mehmed, *Menâziri'l-Avâlim*, haz. Mahmut Ak (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2007).
- Batlamyus (Klaudios Ptolemaios), *Coğrafya el kitabı: Araştırma raporu=Manuel of geography: Research report=Handbuch der geographie: Forschungsbericht*. metin Alfred Stükelberger, Florian Mittenhuber, Robert Fuchs, (İstanbul: Ptolemaios-Forschungsstelle Universitat Bern/Bern Üniversitesi Ptolemaios Araştırma Merkezi, Boyut Yayıncılık, 2017).
- Danış, İlhami. "Takvîmü'l-Büldân ve Osmanlı Coğrafyacılarına Tesiri Üzerine Bir İnceleme" *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 36 (İstanbul: 2017), 21-56.
- Es'ad Efendi. *Beyân-ı Memâlik*, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Murad Molla Kısımı nr. 1803.
- Fazlıoğlu, İhsan. "Mustafa b. Ali", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 31 (İstanbul: 2006), 287-288.
- Fazlıoğlu, İhsan. "Mustafa Sıdkı", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 31 (İstanbul: 2006), 356-357.
- Gökyay, Orhan Şaik. "Cihannümâ" *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 7 (İstanbul: 1993), 541-542.
- Hagen, Gottfried. *Bir Osmanlı Coğrafyacısı İşbaşında: Kâtib Çelebi'nin Cihânnümâ'sı ve Düşünce Dünyası*, çev. Hilal Görgün, (İstanbul: Küre Yayınları, 2015).
- İstanbullu, Şehnaz. *Osmanlılarda Coğrafya Bilimi ve Mustafa B. Ali'nin Tuhfetü'z-zaman ve Haridetü'l-ıvan'ı (Transkripsiyon)* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: 2019).
- Kâtib Çelebi. *Cihânnümâ* (Topkapı Saray Müzesi Kütüphanesi nr. 1624).
- Kâtib Çelebi. *Levâmi 'u'n-Nür fî Zulmet-i Atlas Minor İnceleme-Tıpkıbasım*, haz. Ahmet Üstüner, H. Ahmet Arslantürk, Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) Türk-İslâm Bilim Kültür Mirası, (Ankara: 2017).
- Kut, Günay; Bayraktar, Nimet. *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2021).
- Mintz, Daniel. "The hunt for the lost cities of Ptolemy", *BSHM Bulletin: Journal of the British Society for the History of Mathematics*, 24/1, (2009), 1-11.
- Özür, Nazan Karakaş. "Cihannüma'dan Yansıyanlar: Bir Doküman Analizi" *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi* 29 (İstanbul: 2014), 120-144.
- Sabev, Orlin (Orhan Salih). "Kâtib Çelebi ve İbrahim Müteferrika", *Uluslararası Kâtib Çelebi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri* edit. T. Gökçe, M. Acıpınar, İ. Kokdaş, Ö. Küpeli (İzmir: 2017), 158-165.

- Sezen, Gülşen. Mustafa Sıkı Efendi'nin Divânı Transkripsiyonlu Metin-Edebi İnceleme, (İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), 17-20.
- Sipâhîzâde Mehmed. *Evzahu 'l-mesâlik ilâ ma 'rifeti 'l-büldân ve 'l-memâlik*, haz. İlhami Daniş (Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2019).
- Taeschner, Franz. "Osmanlılarda Coğrafya" çev. Hâmid Sadi Selen, *Türkiyat Mecmuası* II (İstanbul: 1926), 271-314.
- Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/necib-necib-damadzade-mehmed-efendi>.
Son Erişim: 30.10.2021.
- Unat, Yavuz. "Mustafa İbn Ali el Muvakkît ve İ'lâm el İbâd fi A'lâm el Bilâd (Şehirler Âleminde Mesafelerin Bildirimi) Adlı Risâlesi" *EJOS* VII (Utrecht: 2004), 1-48.

Beyân-ı Memâlik'teki Yer Adlarının Tespitinde Başvurulan Eserler Kaynakçası

- 174 numaralı *Hersek livası icmal Eflakan ve Voynugan tahrir defteri (939/1533)*, yay. haz. Ahmet Özkılıç, Ali Coşkun, Abdullah Sivridağ, Murat Yüzbaşıoğlu, (Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 2009).
- 367 Numaralı *Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri ile 101, 114 ve 390 Numaralı İcmâl Defterleri (920-937 / 1514-1530) I Karlı-ili, Agraboz, Mora, Rodos ve Tırhala Livâları* (Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 2007).
- 367 Numaralı *Muhasebe-i Vilâyet-i Rum-ili Defteri ile 94 ve 1078 numaralı Avlonya Livası Tahrir Defterleri (926-1520 / 937-1530): Yanya, İskenderiye, Ohri, İl-basan ve Avlonya Livaları ile Dukakin Vilayeti* (Ankara : Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2008).
- 91, 164, mad 540 ve 173 numaralı *Hersek, Bosna ve İzvornik livâları icmâl tahrir defterleri (926-939/1520-1533)*, yay. haz. Ahmet Özkılıç, Ali Coşkun, Abdullah Sivridağ, Murat Yüzbaşıoğlu, Ali Toköz (Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2006).
- Aladağ, Fatma. "Cities And Administrative Divisions Of The Ottoman Empire In The Early 16th Century: A Case Study For The Application Of Digital History To Ottoman Studies", *İstanbul Şehir Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi* (İstanbul: 2020).
- Alan, Ercan. "Yeni Bir Belgeye Göre XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Rumeli Sancakları, Kazaları Ve Kadılar", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 33 (Kasım 2016), s. 337-377.
- Andreasyan, H.d.; İnciciyan, P. L. "Osmanlı Rumelisi Tarih ve Coğrafyası", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 2-3 (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi 1974), 11-88.
- Celalzade Salih Çelebi, *Tarih-i sefer-i zafer-rehber-i Alaman, Kanuni Sultan Süleyman'ın Alaman seferi (1532)*, haz. Fatma Kaytaç (İstanbul: Çamlıca Basım Yayın, 2016).
- Erdoğan, M. Akif. "Kanuni Sultan Süleyman'ın 1532 Tarihli Alman Seferi Ruznâmesi", *Tarih İncelemeleri Dergisi* XXIX/1, (İstanbul: 2014), 167-187.
- Erkan, Davut. Matrâkçı Nasûh'un Süleymân-nâmesi (1520-1537), *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Ana Bilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, (İstanbul: 2005).
- Hagen, Gottfried. *Bir Osmanlı Coğrafyacısı İşbaşında: Kâtib Çelebi'nin Cihânnümâ'sı ve Düşünce Dünyası*, çev. Hilal Görgün, (İstanbul: Küre Yayınları, 2015).

- Işık, Sevgi; Kadiođlu, Songül; Yıldırım, Mehmet. *Kuyûd-ı Kadîme Arşiv Katalođu* (Ankara: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tapu Ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşiv Dairesi Başkanlığı, 2012).
- Işık, Mustafa. “XVI. Yüzyılda Osmanlı Hakimiyetinde Budin” *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi* (Sakarya: 2013).
- Kul, Eyüp. “Bosna Eyaleti’nde Askerî ve Sosyal Alanda Yapılan Faaliyetler (1700-1715)”, *Türkiyat Mecmuası Journal of Turkology C. 28/2*, (İstanbul: 2018), 111-136.
- Kuru, Levent. “XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Rumeli Kadıkları”, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi / Journal of Balkan Research Institute C. 8, S. 2*, (Aralık, 2019), 261-294.
- Osmanlı Yer Adları I: Rumeli Eyaleti (1514-1550)*, (Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 2013).
- Sarıcaoğlu, Fikret. “Kâtib Çelebi’nin Cihânnümâ’sı ve Kaynakları”, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi* (İstanbul: 1990).
- Sezen, Tahir. *Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)*, (Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2006).
- Tercümân Mahmûd’un Târih-i Ungurus Adlı Kroniđi: İnceleme-Metin-Tıpkıbasım*, haz. György Hazai, (Ankara: TÜBA Türkiye Bilimler Akademisi, Türk-İslam Bilim Kültür Mirası Dizisi, 2017).
- Üstüner, Ahmet. “Levâmi’u’n-Nûr Metin ve Deđerlendirme”, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi* (İstanbul: 2017).
- Yardımcı, Mehmet Emin. “Nüfus ve Arazi Tahrir Defterlerine Göre XV ve XVI. Yüzyıllarda Bosna Livâsının Sosyal ve Ekonomik Yapısı”, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk İktisat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi* (İstanbul: 2004).

Ek-1: Eserin Fihristi (Beyân-ı Memâlik'teki Şehirler)

FÎ HARF-İ ELİF

Edrene

Uzuncaova

İznepol

İbsala

İnöz

Eynecik

Evreşe

Urfân

İhtimân

İzladî

Usturumca

İştib

Îvrânya

İğriboz

İzdîn

Atina

Eyne

Esdâbâd

İstifa

Arhus

İnebolu

Ayapetrî

Avlona

Arnavud Belgradî

Elbesân

İşbât

Ohri

İstârve

Usturve

Ağustos

Alasonya

Üsküb

Aydos

Ahyolı

İslimiyye

Eski Cum'a
Îsakça
Alâktiye
Ekrine
Ayvarce
İskarluk

FÎ HARFÎ'L-BÂ'

Borgos
Bâbâeskisi
Pınar Hisâr
Betrîc
Pirlepe
Bihlişte
Bereketli
Pıravişte
Balâtana
Piremedî
Pogonya
Pekîn
Pirsebe
Prizren
Piriştine
Bânuve
Balagay
Belgradcık
Burût
Banâ Luka
Pirvenk
Belina
Bihûrniye
Böğürdelen
Bolvân
Pirâkîn
Belgirad
Pozarovça
Pozagacık
Portuvar

Baçka
Balçık
Pançova
Berâvâdi (Perâvâdi)

FÎ HARFÎ'T -TÂ'
Timur Hisârı
Tâtârbâzârı
Tırhala
Tutrakan
Tulca
Titil
Teşne
Tata

FÎ HARFÎ'C-CÎM
Çekmece-yi sağır
Çekmece-yi kebîr
Çatalca
Çorlu
Cisr-i Ergene
Cisr-i Mustafa Paşa
Çirmen
Çirpân
Cibre
Çartak
Çalâyalâyık
Cum'apazarı
Çelebi Pazarı

FÎ HARFÎ'L-HÂ'
Hafsa
Hurpişte
Harâm
Hacıoğlupazarı
Hulumic

FÎ HARFÎ'L-HÂ'

Hasköy
Harmanlı
Hatunili
Hayrabolu

FÎ HARFÎ'D-DÂL

Dimetoka
Dirâma
Dubinîçe
Domenik
Delvine
Tepedelen
Dirac
Debrî
Diyako

FÎ HARFÎ'R-RÂ'

Rodoscuk
Rus Kasrı
Rahova
Razlog
Radomir
Rusçuk
Radovişte

FÎ HARFÎ'Z-ZÂ'

Zağra-i Atik
Zağra-i Cedid
Ziştovî
Zihne
Zadrima

FÎ HARFÎ'S-SÎN

Silivri
Silistre
Siroz
Selânik

Sidrekapsi
 Serfice
 Sekûn
 Saray
 Semendire

FÎ HARFÎ'Ş-ŞÎN
 Şumnu
 Şhirköy
 Şikloş

FÎ HARFÎ'S-SÂD
 Sahra
 Sofya
 Samakov
 Sarı Göl
 Salina
 Suhûrika

FÎ HARFÎ'T-TÂ'
 Dağerdî
 Tîrnova
 Tîmaşvar
 Talende
 Taşlıca
 Toyran

FÎ HARFÎ'-AYN
 Avret Hisârî

FÎ HARÎ'L-GAYN
 Gabela
 Giradçaniçe
 Golos

FÎ HARFÎ'L-FÂ'
 Ferecik
 Filibe

Feth-i İslâm

Filorina

Firîne

Fenâr

FÎ HARFİ'L-KÂF

Kırkkilisa

Karîn-abâd

Kazanlık

Karaağaç

Kavala

Karaferye

Karadağ

Karatova

Kalkan[delen

Kaçanik

Kalamata

Kartena

Koron

Koridos

Karaca Dağ

Kosova

Kamengrad

Kırka

Kutar

FÎ HARFİ'L-KÂF

Gelibolu

Keşan

Gümülcine

Kassandra

Köstendil

Köprülü

Kesriye

Kördüs

Girebene

Kelum

FÎ HARFİ'L-LÂM

Lofça
 Longoz
 Lenka
 Livadya
 Leskofça
 Lipova

FÎ HARFİ'L-MîM

Migalgara
 Mekri
 Misivri
 Mankalya
 Menlik
 Manastır
 Mizistre
 Mat
 Morava
 Mostar

FÎ HARFİ'L-NÛN

Niş
 Nevrekob
 Naslic
 Nevesil
 Nemçe

FÎ HARFİ'L-VÂV

Vize
 Varna
 Vidin
 Vetrine
 Vac
 Vodina
 Velesin
 Veştiçe
 Vinçe
 Valtoz

Voniçe
Vılçıtrın
Varadin
Vişegrad

FÎ HARFÎ'L-HÂ'
Hezargrad
Hotalic
Hersek

FÎ HARFÎ'L-YÂ'
Yenice
Yanbolu
Yergöğü
Yenibazar
Yağodina
Yenice-i Karasu
Yenice-i Vardar
Yenişehir

Ek-2: Metin (Transkripsiyon)

Esâmî-i'l-Aktâr ve'l-Büldân ve'l-Kurâ min Cihânnümâ (Beyân-ı Memâlik)

Hamd u senâ o Mübdi'î ekvâna ibtidâ
Verdi eser-i tekellüm insana ibtidâ
Gelmez *Cihânnümâ* vücuda fûrûğ-ı hüsn
Hamd etmedikçe Hâlık u Yezdân'a ibtidâ.

Hamd u sipâs-ı bî müntehâ dürûd-ı sitâyîş u senâ ol Bârî-i nesemât müzâhir-i nûr-ı vücûda olsun ki *lâ yete 'ayyenu mevcûd fî kemâlihî illâ bi-şükrihî* derîçesinden çehre-nümâ-yı rûzne-i ihtisâsdur ve salât-ı mütevâfirât ve teslimât-ı selîmât-ı bî-gâyât ol medîne-i ulûm-ı zi'l-riyâseteyn olan hurşid-i bî-ukûl ve nûr-ı hâfikîn hazretlerine olsun ki âyine-yi Hüdâ nümâ-yı zât cem'ü'l-cem' simâtlarının sâye-yi inâyet ruhânileri, sûret-i ma'neviyye-i küveyyinât melâ-yı a'lâ ve mir'ât-ı hakâik ayât-ı tecelli-nümâyı hidâyet-intimâdur ol esere muktefî hudivân-ı aktar-ı şeri'at-ı garrâ olan âl u ashâbı necâbet-me'âb kâmyâbları ki şehrhâi iktidâda her biri bed rakka-i ihtidâ olmuşlardır. -Sallâllahu aleyhi ve alâ âlihi ve sahbihi ve sellem.-

Ve ba'd, bu kimesne-i perişân-hayâl ya'nî Seyyid Es'âd Şeyyitü'l-bâl ba'zı evân-ı hâlîyede [2a] merhûm Kâtib Çelebi'nin *Kitâb-ı Cihânnümâ*'sı mutâla'asıyla evkat-güzâr olup anda zikrolunan aktâr ve büldân ve kurânun tarîk ve mesâfât ve hikâyât-ı fütûhât ve buna dâir ba'zı nâdirât ve nikâtı cem' ve intihâb eyleyüp ve ber-nehc-i hurûf-ı hecâ keşîde-yi silk-i tertîp ve imlâ ve sebt-i cerîde ihtisâr kılınmağla bu kadarca ile iktifâ kılındı.

Ve bi'llâhi't-tevfik.

FÎ HARF-İ ELİF

Edrene: Feth-i elif ve sükûn-ı dâl-ı mühmele ve feth-i râ-i mühmele ve nûn ve âhiri hâ ile yirmi sekizinci İklîm-i örfî olan cânib-i şimâlidedür.

Hîn-i fetihde, sâhibi olan tekfûr-ı makhûr Enderiyye ismi ile müsemmâ bir şehr-i mu'azzam ve memleket-i mufahhamdur. Elli sekiz derece tûli ve kırk iki derece arzı olup etvâl-i nehârî on beş sâ'at bir derece ve aksâr-ı nehârî sekiz sâ'at on dört derecedür. Kostantiniyye ile mâbeyni beş veyâhud altı menzildir. Şehr-i mezbûr yedi yüz altmış²⁷ hudûduna gelince mesken-i küffâr olmağla târih-i mezbûrda şehzâdelerün ser-efrâzı Süleymân Paşa Gâzi Rûm-iline geçüp teshîr-i [2b] bilâd iderek Edrene etrâfını almış idi. Anların vefâtından sonra yedi yüz altmış ikide²⁸ Sultân Murâd Han Edrene fethini vechetü'l-âmâl kılup ser-askeri Lâlâ Şâhin Paşa'yı mukaddemâ irsâl ve kendileri Bâbâeski fethine müteveccih oldılar. Edrene tekfûrî Enderiyye, paşa-yı mezbûrî Sazlıdere'de karşılayup azîm kârzârdan sonra bozulup hisâra firâr eyledi. İnhizâm-ı küffâr

27 H. 760 / M. 1368.

28 H. 762 / M. 1371.

ma'lûm-ı şehriyâr oldukda Edrene'ye nüzûl buyurup muhkem muhâsara eylediler. Nehr-i Meriç tuğyan üzere olmağın bir gice tekfûr keştiye süvâr olup havâssı ile İnöz'e firâr eyledikde irtesi amân ile teslîm-i hisâr itdiler. Edrene ol zamân kalîlu'l-imâre[t] olmağla Sultân-ı âlî-tebâr Dimetoka'yı dârü'l-mülk idüb paşa-yı müşârün-ileyhi Edrene'de koydılar.

Tunca, Meriç, Arda nâm üç nehir bu şehirde cem' olup Tunca kenârında bir çâr köşe hisârı vardır ve Tunca kenârında olanda Sarây-ı Cedîdi Ebu'l-feth Sultân Mehemed Han sekiz yüz elli²⁹ altı senesinde Hekîm Beşir Çelebi sevkıyla binâ eyledi ve Nehr-i Tunca kenârında Mumuk Sarâyı dirler bir sarây dahi vardır; Sultân Selîm-i kadîm binâ itmişdür. **[3a]** Mâbeyninde çıkılan divâr sâbıkan hâr iken bin yirmi birde Sultân Ahmed Han taşdan olmak üzere fermân eyledi. Mescid-i sarây dahi ol esnâda yapıilup

Han-ı Ahmed'ündür secdegâh

târih dinildi ve ol divâr üstünde sarây üstüne nâzır kasrı dahi cem'iyet-i îdgâhı temâşâ için üç gecede binâ itdiler.

Târîh

Dedî bu mısra'-yî zîbâyı Beyâzî târih

Kâh îdiyye-yi Sultân-ı zamân cem'-i câh

Sultan Murâd Han dahi bin kırk üçde Sarâyüstüne karîb mahalde bir peşte üzere bir kasrı âlî binâ itdiler ve bu şehri mu'azzamda cevâmî' kırkdan ziyâde olup ednâ selâtîn-i îzâm binâlarıdır ki cümleden a'lâ ve a'zamı Sultân Selîm-i sâni idüğü müttetikun-aleyhdür. Koca Mi'mâr Şehzâde ve Süleymâniye binâlarında tahsîl etdüğü vukûfi bu câmi'e harc u vaz' ve tarihinde envâ'-ı sanâyi'-i bedîa derç eylemişdür. İhtirâ' etdüğü tarz-ı bedî' muhayyer-i ukûl ve mühendisân olup ile'l-ân rû-yı zemînde bî-nazîr u nâ-yâbdur ve minârât-ı erba'ası gâyet tavîl iken ol kadar latîf ve mevzûndur ki nazîri **[3b]** bulunmaz. Her birinin üçer şerefesi ve iki minâreye üçer nerdebânla çıkılıb minâre-yi şarkıyyeyi dokuz yüz doksan ikide sâ'ika yıkub müceddeden binâ olundu. Berk-i hâtf târih düşüp bin yirmi üçde tekrâr sâ'ika hedm ve yine binâ olundu. Câmi'-i mezbûrun binâsına dokuz yüz yetmiş beşde ibtidâ olunup dokuz yüz seksen ikide namaz kıldıkda Süfîzâde (Sofîzâde) dâ'î bu ârabî târihi didi.

Târîh

Sâre fadlullâhi târihü'l-esâs

Fazl-ı Yezdân kâne târihü'l-itmâm

Ve şehri mezbûrun cevânib-i erba'ası üçer dörder menzil yerden deryâ-yı Kırım ile Bahr-i Rûm ve Kûhistân ve Balkan ve hudûd-ı Kostantiniyye ihâta idüp mâbeyni bir hatıra şeklinde vâkî' olub Edrene tâ vasatındadır. Ve cevânibinde dört yüz elli bağçesi olub ayvası ra'nâ olmağla dimişlerdir.

Nazm

Edrene gibi şehir-i dilâra

Bulunmaz gerçi âlem içre ammâ

Ahâlîsi fakîr olduklarıçün

Hedâyâsı olur elbette ayva

Ve enhâr-ı mezkûre üzere mebnî beş köprüsü vardır. Biri kâfiri binâ olmağla dokuz yüz elli birde Sultan Süleyman Han cısr-i mezbûru ta'mîr eyledikte "Cısr-i virânı eyledi [4a] ta'mîr" târîh dinilmiştir. Biri dahi sekiz tâk üzere Etmekçizâde Ahmed Paşa bin yirmi beşde binâ edüp "Taş ile yaptı yeni köprüyü Ahmed Paşa" mısra'ını Kesbî târîh dimişdür deyü pâyitahtın kazâsı pâyede İstanbul'dan bir rütbe aşağı mevleviyyetdür.

Uzuncaova: Cadde-i Belgrad'a Filibe'den bir merhale berr-i Edrene'den üçüncü menzil bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan dokuz günde de varılır. Cevânibi Harmanlı ve Filibe kazâlarıdır.

İznezol: Kesr-i hemze ve sükûn-ı zâ-yı mu'ceme ve feth-i nûn ile Sofya kurbunda bir kazâdır. İstanbul'dan on altı günde varılır. Cevânibi Preznik ve Zavud (Ravud?) ve Eyvârîne kazâlarıdır.

İbsala: Kesr-i elif ve sükûn-ı bâ-yı muvahhide ve sâd-ı meftûha ve elif ve lâm ve âhirî hâ ile yirmi sekizinci İklîm-i örfî olan cânib-i şimâlîde kenâr-ı bahre karîb sahrâ-yı vâsi'de Paşa Sancağı'na tâbî' bir kasaba-yı bî surdur. Cevâmî' ve hammâmâtı ve esvâk-ı muhtasarı vardır. Süleyman Paşa bu şehri aldıktan [4b] sonra ashâb-ı hayrâtdan Hüsrev Kethüdâ sakfî rasâs bir tavîl ve arız bir ribât-ı âlî binâ ve bir imâret yapmışdur. İstanbul'dan beş ve altı günde varılır.

İnöz: Kesr-i hemze ve zamm-ı nûn ile İbsâla ve Ferecik mâbeyninde Meriç deryâya lâhik olduğu yere karîb taraf-ı şarkda bir alçak burun üzere vaki' bir karye-yi kebîre ve kazâdur. İstanbul'dan altı günde varılır. İnöz mukâbelesinde Semendirek nâm cezîre yirmi beş mildür. Karadan iki burun deryâya dâhil olup birinin üzerinde İnöz ve şarkîsinin üzerinde Memleha ve ikisinin mâbeyni Yuri Körfezi dimekle ma'rûf balıklı göldür.

Eynecik: Feth-i elif ve sükûn-ı yâ-yı müsennât-ı tahtıyye ve feth-i nûn ve sükûn-ı hâ ve cîm ve âhirî kâf ile yirminci İklîm-i örfî olan cânib-i şimâlîde Rodoscuk'dan bir menzil öte bir kasabadur. Camî'i ve hammâmı ve sük-ı muhtasarı vardır. Pîrî Paşa anda bir imâret ve dârüzziyâfe binâ eylemişdür. Cevânibi Rodoscuk ve Mîgalgara ve Hayrabolu'dur. [5a]

Evreşe: Feth-i elif ve râ ve şîn-i mu'ceme ile deniz kenârında Gelibolu'ya karîb bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan dört günde varılır. Cevânibi Gelibolu ve Eynecik ve Mîgalgara kazâlarıdır.

Urfân: Zamm-ı hemze ve sükûn-ı vâv ve feth-i fâ ile Sidrekapsi şimâlînde ve Dırama şarkîsinde mâbeynleri birer merhale bir kasaba-yı sağîredür. Camî' ve hammâmı ve sük-ı muhtasarı ve bir iki ribâtı vardır. Zamân-ı sâbıkda Urfân-ı kadîm üç fersah aşağı cânibi garbe nehr-i Urfân bahre dökilen yerde bir sevâd-ı azîm imiş. Hâlâ sûrunda câbecâ eser binâ bâkîdür. Urfân'dan Selanik'e üç günde varılır.

İhtimân: Kesr-i hemze ile Şâhrâh'da Tâtârbâzârı'ndan bir merhale öte bir kasaba ve kazâdur. Yedi yüz yetmiş ikide Lâlâ Şahin Paşa feth itmişdür. İstanbul'dan on dört günde varılır. Cevânibi Sofya ve Samakov kazâlarıdır.

İzladî: Kesr-i hemze ve sükûn-ı râ ile bir nâhiye ve kazâdur. Etrâfını dağlar ihâta idüp müte'addid [5b] ırmakları vardır. İstanbul'dan on üç günde varılır. Cevânibi Sofya ve İhtimân ve Tatarbâzârı kazâlarıdır.

Ustorumca: Zamm-ı hemze ve sükûn-ı sîn-i mühmele ve zamm-ı tâ ve râ ile Betric (Petriç) ve Pravişte ve Doyran kazâları vasatında Siroz'un cânib-i garbisinde iki merhale bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan on dört günde varılır. Bir yüksek depe zeylinde vaki' olup depe üzerinde bir harâbe kal'ası vardır. Suyı kanavât ile taşradan gelir. Câmî' ve hammâmı ve esvâkı vardır.

İştib: Kesr-i hemze ve sükûn-ı şîn ve feth-i tâ ile Karatova ve Üsküb ve Radovişte ve Tikveş arasında Ustrumca'nın cânib-i garb ve şimâlinde bir cebel dâmeni vâdisinde bir kasaba ve kazâdur ve cevâmî' ve hammâmı ve esvâk ve bir âli ribâtı ve tilâl ve cibâl arasında kasabaya karîb hadâyık ve bâgâtı vardır ve bir tell-i refi'de ma'mûr ve metîn bir sûrı vardır ki Sultân Murad Gâzî asrında Rum-ili emirü'l-ümerâsı olan Timurtaş Paşa yedi yüz seksen dörtde Manastır [6a] ile feth itmişdür. İstanbul'dan on beş günde varılır.

İvranya: Kesr-i hemze ve sükûn-ı vâv ve feth-i râ ile Köstendil'den bir merhale garbe ve Üsküb'den bir merhale şarka ve şimâle Karadağ zeylinde bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan on altı günde varılır. Evlasna (?) nâm demür ma'denleri bu kazâda olmağla hadîdden mu'teber silâhlar yapılır.

İğriboz: Kesr-i hemze ve râ ve sükûn-ı bâ ve zamm-ı bâ ile elli sekiz derece ve elli dakîka tûli ve elli iki derece ve on beş dakîka arzda Mora vilâyetine dâhil olacak mahallenin sol tarafında köprü ile mülâsık devri üç yüz altmış altı mil şarkdan garba bir mikdâr inhîrâfla mümted yüz elli mil tûlânî bir cezîre ve livâdur. İstanbul'dan yirmi günde varılır. Hatt-ı müstakîm üzere beş yüz mil ve otuz beş zirâ'dur. Enhâr ve eşcârı bî-şümâr üç tarafı deryâ ve bir cânibi kara bir hüsn-i hasâyin ve hisâr-ı metîndür ki sekiz yüz yetmiş üç evâilinde Ebu'l Feth Sultân Mehemed Han asker-i bî-pâyân ile karadan vezîr-i a'zam Mahmud Paşa yüzden ziyâde sefîne ile deryâdan varup [6b] kesilen köprüden aşağı keştiler ile cisr kurup muhâsara eylediler. Ertesi gün asker-i İslâm yürümeğe fermân-ı hümâyûn sâdir olmağla ale's-sabâh hücum idüp rahnelerden hisâra girdiler, istihdâma sâlih olanı dürr-i zincir idüp bâkîsini kırdılar. Ceneral hisâr fethine vâkıf olıcak dümeni çevirüp firâr etdi.

İzdîn: Kesr-i hemze sükûn-ı zâ ile Eğriboz garbisinde boğazının körfezi nihâyetinde Rum-ili kazâsından bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan on sekiz günde varılır. Yenişehir'den öte ikinci menzil Mora yolu üzerindedür. Cevânibi Livadya ve Salina ve ve İrmiye ve Modoniç kazâlarıdır.

Atina: Feth-i hemze ve kesr-i tâ ve nûn ile Eğriboz'dan cenûba Mora kenârına mukâbil kenâr-ı bahrde bir kasaba-yı kebîre ve kazâdur. Kostantiniyye ile mâbeyni altı yüz elli üç mildür. Belde-yi mezbûre sevâd-ı kadîm ve sâbıkan şehri-i azîm bir sahra-yı sammâ zirvesinde

hısn-ı hasîn ve sûr-ı metîndür. Yedi yüz doksan sekizde Yıldırım Bâyezid Han ümerâsından Timûrtâş Paşa feth itmişdür. Kal'adan iskeleye gelince serâpâ âsâr-ı binâ olup etrâfı hadâyık ve pür-eşcârdur. [7a]

Eyne: Feth-i hemze ve yâ-yı müsennât-ı tahtıyye ve nûn ile ve kâh "yâ" dan bedel kâf-ı acemiyye ile Atina Körfezi'nde bir adada kal'a ve karyedür. Sâbıkan Venedik'e tâbî' idi. Ağzı garba bir vâsi' limanı vardır. Sefâyîn-i kibâr varup bir tarafında karâr iderler.

Esdâbâd: Livâdya ve Modoniç ve Ezdîn beyninde Bolvan'a (?) tabî' kazâdur. İstanbul'dan on dokuz günde varılır.

İstifa: Kesr-i hemze ve sükûn-ı sîn ve kesr-i tâ ile bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan yirmi günde varılır. Cevânibi Eğriboz ve Talanda (Talanti) ve Megare (Mağara) ve Modoniç kazâlarıdır. İstifa'dan Eğriboz'a altı sâ'atdür.

Arhus: Feth-i hemze sükûn-ı râ ve zamm-ı mu'ceme ile İnebolu Körfezi nihâyetinde kenâra karîb bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan yirmi üç günde varılır. Cevânibi Gördüs ve Karitena (?) ve Tripolice kazâlarıdır. Bir tell-i refî' üzere bir hisârı vardır. İnebolu dört mil karîb olmağla ezân sedâsı işidilüp içinde gezen görünür. Mâbeyni düz sahrâdur.

İnebolu: Feth-i hemze ve nûn ile Mora'nın taraf-ı şarkîsinde seksen mil bir körfezin nihâyetine [7b] karîb kenâr-ı bahrde bir belde ve kazâdur. Kostantiyye'den ba'di hatt-ı müstakîm üzere altı yüz iki mil ve karadan yirmi üç menzildür. Buruna müşâbih bir dağın yarı dibinde vaki' muhkem ve vâsi' hisârı olup üç tarafı deryâ ve cânib-i şarkîsi kara üstü düz bir tell-i refî'dür.

Ayapetrî: Feth-i hemze ve yâ ve bâ-yı acemiyye ve sükûn-ı tâ ile Arhos ve Tripoliçe ve Mezistre kazâları beyninde bir kazâdur. İstanbul'dan yirmi üç günde varılır.

Avlona: Feth-i hemze ve sükûn-ı vâv ve zamm-ı lâmla bahr-i körfez sâhilinde Delvine, Elbesân ve İskenderiyye sancakları beyninde bir kazâ ve livadur. İstanbul'dan yirmi iki günde varılır. Körfezin taraf-ı şimalinde göl kenârına vaki' bir beldedür. Ebu'l-Feth Sultân Mehmed Han sekiz yüz seksen üçde İskenderiyye'yi alup Arnavud Gedik Ahmed Paşa'ya Avlona Sancağı'nı virüp karşı Pulya kenârlarını fethe me'mûr kalmış idi. Pulya fethinden sonra Sultân Bâyezid cülûsunda Frenk galebe idüp tekrar olmağla bu diyâr halkı dahi isyân üzere olmuşlar idi. Sultan Süleyman körfez için [8a] dokuz yüz kırk dörtde vaki' mâh-ı Safer'de Avlona sahrâsına nüzûl etdikde vezîr-i a'zam Ayâs Paşa niza' ve cedelsiz bu vilâyetleri teshîr eyledi. Cevânibi Belgrad Arnavud ve Mezakiye kazâlarıdır ve kazâsında memleha ve kır mukâta'aları vardır.

Arnavud Belgradı: Belgrad lisân-ı Bulgar'da ak kal'a ma'nâsında olup Avlonya ve Mezakiye ve Iskarapar ve Elbasan (İlbasan) aralarında bir kal'a ve kazâdur. On sekiz günde varılır.

Elbasân: Feth-i hemze ve sükûn-ı lâm ile bahr-i körfez sevâhilinde iki menzil karyede Arnavud vilâyetlerinden bir kazâ ve livadur. İstanbul'dan on sekiz günde varılır. Cevânibi Dırac ve İşbât ve Eşm (?) kazâlarıdır.

İşbât: Kesr-i hemze ve sükûn-ı şîn-i mu'ceme ve bâ-yı muvahhide ile Elbesân'a mülâsık bir kazâdur. On sekiz günde varılır.

Ohri: Zamm-ı hemze ve sükûn-ı vâv ve hâ ile Üsküb'den garbe bir kazâ ve livadur. İstanbul'dan on altı günde varılır. Bir gölün cânib şarkisinde vaki' olmuştur. Cevânibi Prespa İstarova kazâlarıdır. Bunda gümüş ve kükürd ma'denleri vardır.

İstarova: Kesr-i hemze [8b] ve sükûn-ı sîn ve feth-i tâ ile Ohri gölü kenârında bir kazâdur. Cevânibi Görice ve Ohri kazâlarıdır.

Usturve: Zamm-ı hemze ve vâv ve sîn ile Vidin'e ve Filorina ve Cum'a-bâzârı ve Lanka kazâları beyninde Paşa Sancağı'na tabi' bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan on üç günde varılır.

Ağustos: Vedne (?) ile Karaferye beyninde yalnız bir azîm kâfir karyesidir ve kazâdur. İstanbul'dan on dört günde varılır.

Alasonya: Feth-i hemze lâm ve zamm-ı sâd ile Yenişehir'den Manastır'a giden yol üzerinde bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan on altı günde varılır. Cevânibi Yenişehir ve Tırhala bir merhaledür.

Üsküb: Zamm-ı hemze ve sükûn-ı sîn mühmele ve kâf ve vâv ile İklîm-i hâmsede Rum'da Köstendil garbisinde üç yüz akçe kazâ ve livâ ve bir belde-i latîfedür. Hüsn-i letâfetinden kütüb-i kadîmede urûs-ı rûm lakabı ile mülakkabdur. İstanbul'dan on altı günde varılır. Mâbeyni üç yüz altmış sekiz mildür. Etvâl-i nehârı on beş sâ'ât üç derece ve aksâr-ı nehârı sekiz sâ'ât on iki derece olur. İnhirâf-ı kıblesi [9a] hatt-ı nısf-ı nehâr cenûbından şarka altı buçuk derecedür. Vardar suyunun evâili Kalkandelen dağlarından gelüp bunun içinden cereyân ider. Andan gayri kanyât (?) ile gelür suları dahi çokdur. Müte'addid cami'leri ve esvâkı ve bezistânı ve teferrücgâhları ve mahfuz bir hüsn-i hasîn ve kâfiri binâ ile bir azîm ve bülend çanlığı vardır. Alâmân ve Frengistân'da şöret-i tammesi olan çanların a'zamıdır. Leyl ve nehâr ta'dâd-ı sâ'ât ve tenbîh-i evkât ider ve sadâ-yı matrakası belde-yi Üsküb'de iki fersah cevânibe gider. Cevânibi Kalkandelen ve Karatova ve İştib ve Köprülü kazâlarıdır.

Aydos: Hemze-yi memdûde ve sükûn-ı yâ ve zamm-ı dâl ve sîn-i mühmele ile Karadeniz yalısına karîb Silistre Yolu üzere yedinci menzil bir kasaba ve kazâdur. Yedi yüz altmış dokuzda Sultân Murad Gâzi sulh ile almışdır. Kurbunda meşhûr ılıca üzerine Sultân Süleyman ve bir rivâyetde İskender Paşa kubbe-yi azîme binâ idüp pîşgâhî cem'iyetgâh-ı nâsdur ve cevânibi Ahyolu ve Karîn-abâd ve Varna kazâlarıdır.

Ahyolu: Feth-i hemze ve hâ-yı mühmele ile Misivri kazâsına [9b] tabi' meşhûr iskele ve kasabadur. Mâ-yı bahr ol mahall-i sûrda tuza munkalib olmağla azîm memlehadur. İstanbul'dan yedi günde varılır.

İslimiye: Cebel-i Balkan dibinde bir kumsal yerde latîf kasabadur ve kazâdur. İstanbul'dan sekiz günde varılır. Cevânibi Zağra-yı Cedîd ve Karînabâd kazâlarıdır.

Eski Cum'a: Cebel-i Balkan'ın Tuna tarafında Şumnu ile Hezargrad arasında bir kasaba-yı sağîre ve kazâdur. İstanbul'dan dokuz günde varılır. Bir nehr-i sağîri ve cami'i ve hammâmı vardır.

İsakça: Kesr-i hemze ve sükûn-ı yâ ile Tuna kenârında ma'ber-i meşhûrdur ki gâhî tahfifen elif ve yâyı hıfz idüp Sâkçı dirler. Dobruca'nın Boğdan tarafında Tuna suyunun berr-i cânibinde

sâde bâyır yamâcında vaki' bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan on dört günde varılır. Sultân Osman Bey'in yirmi dokuzda bir kal'a ve cami' ve hammâm binâ eylemişdür.

Alâktiye: Balkan dağının Tuna cânibinde bir kazâdur. İstanbul'dan on günde varılır. Cevânibi Şumnu ve Hezargrad ve Eski Cum'a'dur.

Ekrene: Dobruca'dan [10a] sâhilde Varna ile Balçık arasında Hâcıoğlu Bâzârına mülâhık bir kazâdur.

Ayvarece/İvraca (?): Vidin kurbunda bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan on dört günde varılır. Cevânibi Lofça ve Berkofça kazâlarıdır.

İsferlik: Vidin'e karîb bir kazâdur. İstanbul'dan altı günde varılır. Cevânibi Banya ve Temûk (?) ve Niş kazâlarıdır.

FÎ HARFÎ'L-BÂ'

Borgos: Zamm-ı bâ-yı muvahhide ve gayn-ı mu'ceme ve sîn-i mühmele ve kâhîsinden bedel-i zâ ile İstanbul'dan Odine'ye giderken dördüncü menzil bir kasaba ve kazâdur. Çatalburgaz dahi dirler. Sultan Murad Gâzî yedi yüz yetmiş dördte İnceğiz'i aldıktan sonra bunu dahi sulhle virmişler. Kal'ası hâlâ harâbedür. Mehemed Paşa-yı Atîk anda bir cami' ve medrese Han ve imâret binâ eylemişdür ve cami' kurbunda bir hamâm ve bir sük-ı muhtasar ve bir hammâm-ı atîk dahi vardır. Etrâfı Çorlu ve Bâbâ ve Pınar Hisâr kazâlarıdır.

Babaeskisi: İstanbul'dan Edrene yolunda dördüncü menzil bir belde-yi sağîre ve kazâdur. Cevânibi Hâsköyü ve Hafsa ve Borgos ve Ergene kazâlarıdır. [10b] Cami' ve hammâm ve sük-ı muhtasarı vardır.

Pınar Hisâr: Kırkkilise yolu üzere bir kasaba-yı sağîre ve kazâdur. İstanbul'dan dört günde varılır. Cami'i ve hammâm ve sükü ve meyânında havuz gibi bir latîf ve sâfî pınarı vardır. Sultân Murad Gâzî yedi yüz yetmişde alup ba'de kal'ası harabe olmuşdur. Cevânibi Vize ve Borgos ve Kırkkilise kazâlarıdır.

Betrîc: Feth-i bâ ve sükûn-ı tâ ve kesr-i râ ile Timur Hisâr ve Menlik ve Ustrumca mâbeyninde bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan on üç günde varılır.

Pirlepe: Kesr-i bâ-yı acemiyye ve sükûn-ı râ ve feth-i lâm ve pâ ile Üsküb ve Manastır ve Köprülü ortasında eşcârdan ârî bir kûh-ı seng-istânda kalîlü'l-eşcâr bir kasaba-yı sağîre ve kazâdur. Kal'asını yedi yüz seksen dördte Timurtâş Paşa sulhle almışdur.

Bihlişte: Kesr-i bâ ve lâm sükûn-ı hâ ve şîn ile Paşa Sancağına tâbi' bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan on yedi günde varılır. Cevânibi Kesriye ve Görice ve Prespa ve Horpeşte kazâlarıdır. Halkı Arnavud ile Bulgar mahlûtdur.

Bereketli: Feth-i bâ ve râ ile İstanbul'dan Siroz'a giderken [11a] Karasu geçilüp dokuz günde varılır. Kavala berâberi Paşa Sancağı'na tabi' bir kazâdur. Cevânibi Drama ve Pıravişte kasabalarıdır.

Pıravişte: Kesr-i bâ ve feth-i râ ve zamm-ı vâv ile Selanik yoluna karîb Paşa Sancağı'na tabi' dağlar eteğinde bir kasaba-yı sağîre ve kazâdur. Câmî'i ve hammâmı ve sük-ı muhtasarı ve bir iki

ribâtı vardır. İstanbul'dan dokuz günde varılır. Cevânibi Kavala ve Drama ve Zihne kazâlarıdır. Urfân ile Kavâla arasında düşer. Kavala'dan Pravişte bir merhale ve Pravişte'den Urfân bir menzildir.

Balâtana: Feth-i bâ-yı acemiyye ve lâm ve kesr-i tâ ile Selanik'den Yenişehir'e giderken deryâ kenârında Kathiye (?) ve Çitroz köyleri ve göl dalyanları geçilüb iki günde varılır bir kal'a ve kazâdur ve hisârı bir cebel-i asîrû'l-mürûr üzere bir sûr-ı metin büyüt-ı mahallâtı dâhil hısn-ı hasîndür ve kal'a karşusunda Faik Paşa'yı maktûlün bir çeşmesi ve bir büyük hânı vardır.

Piremedî: Kesr-i yâ-yı acemiyye ve feth-i râ ve mîm ile Arnavudluk'da Pogonya ve Kolonya ve Tepedelen mâbeyninde bir kazâdur. İstanbul'dan on [11b] dokuz günde varılır.

Pogonya: Zamm-ı bâ ve gayn ve sükûn-ı nûnla Koniçe, Piremedi ve Ergiri Kasrı kazâları arasında bir kazâdur. İstanbul'dan on dokuz günde varılır.

Pekin: Feth-i pâ ve ve kesr-i kâf ve sükûn-ı nûnla Elbasân ve Dırâc ve Eşm kazâları beyninde bir kazâdur. On dokuz günde varılır.

Pirsebe: Kesr-i yâ acemiyye ve feth-i râ ve sükûn-ı sin ile Ohri gölü kenârında bir kasaba ve kazâdur. On altı günde varılır.

Prizren: Kesr-i yâ-yı acemiyye ve sükûn-ı râ ile Üsküb ve Kalkandelen'den öte Dukakîn ve Vılçitrın ve Ohri ve Elbasan sancakları mâbeyninde Arnavudluk'da bir livâ ve kazâdur. On sekiz günde varılır.

Priştine: Kesr-i pâ-yı acemiyye ve râ ile Nova Bırda ve Vılçitrın arasında bir kasaba ve kazâdur. On sekiz günde varılır. Kosova bu kazâyâ düşüp ma'den (...) Üsküb nâzırları Vılçitrın Sancağı'na mutasarrıf olup bu kasabada otururlar.

Bânuve: Feth-i bâ ve zamm-ı nûn ile Kosova'dan bir kazâdur. On sekiz günde varılır. Cevânibi [12a] Modava ve Priştine ve Nova Bırda kazâlarıdır. Bunda gümüş ma'denleri vardır.

Balagay: Feth-i bâ ve lâm ve gayn-ı mu'ceme ile Nevesîn ve İmoçka ve Gabela ve Mostar arasında bir kazâdur. Bosna serhaddine düşer.

Belgradcık: Bir kal'a ve kazâdur. Yirmi sekiz günde varılır. Cevânibi Saray ve Mostar ve Akhisar kazâlarıdır.

Borot: Zamm-ı bâ ve râ ile Sarây ve Teşne ve Yâyçe ve Birçe kazâları beyninde bir kazâdur. İstanbul'dan yirmi yedi günde varılır.

Bana Luka: Feth-i bâ ve nûn ve zamm-ı lâm ile Bosna eyaletinden bir kasaba ve kazâdur. Otuz günde varılır. Cevânibi Kostaniçe ve Derbend ve Yâyçe kazâlarıdır.

Pirvenk (?): Kesr-i bâ-yı acemiyye ile Yenibâzâr ve Belasniçe ve Estâr ve Eflâk kazâları arasında bir kasaba ve kazâdur. Yirmi günde varılır.

Belina: Feth-i bâ ve kesr-i lâm ve nûnla Grâdçânice ve Böğürdelen aralarında bir kazâdur. Yirmi dört günde varılır.

Bihûrniye: Kesr-i bâ zamm-ı hâ ile Korine ve Yadara (?) ve Grad-Cânice mâbeyninde bir kazâdur. [12b] Yirmi üç günde varılır.

Böğürdelen: Zamm-ı bâ ve kâf ile Nehr-i Sâva kenârında bir kasaba ve kazâdur. Hısn-ı hasîn ve sûr-ı metîndür. İstanbul'dan yirmi iki günde varılır.

Bolvân: Zamm-ı bâ ve sükûn-ı lâm ile İstanbul'dan Belgrad'a gider iken Şâhrâh'da bir kazâdur. On yedi günde varılır. Cevânibi Niş ve Pirâkîn ve Alâcahisâr kazâlarıdır.

Pirâkîn: Kesr-i bâ-yı acemiyye ve feth-i râ ile Belgrad yolu üzerinde Kuruçeşme ile Yagodine arasında bir kasaba ve kazâdur. On sekiz günde varılır. Sofya'dan üç merhale ötedür.

Belgrad (Belgrad): Feth-i bâ ve kesr-i lâm ve sükûn-ı gayn ile Belâ-Grad'dan mürekkebe iki ism-i Bulgarîdür ki Semendire'den bir merhale yukarı Nehr-i Sâva Tuna'ya mülâkî olduğu yerde İklim-i sâdisden bir şehir-i mu'azzam ve sûr-ı metîndür. İstanbul'dan yirmi günde varılır. Belde-yi mezbûre zîr ve bâlâ iki hisâr-ı ra'nâ-yı müştemile olup kal'a-yı Bâlâsirem ve Tımışvar sahrâlarına müşerref [13a] ve nâzır mahall-i mürtefi'de binâ olunmuş tû-ber-tû âli burclarla bir hisn-ı hasîn ve hisâr-ı metîndür. Sekiz yüz kırk iki senesinde Sultân Mehemed Han bir def'a varup elli altı gün muhâsara idüp teshîr-i zamân-ı yesîrde gayr-i müyesser olmağla rücu' etdiler. Sekiz yüz altmışda tekrar asker-i bî şümâr ile muhâsara olundukda içeri giren asker bir uğurdan şehîd olup Karaca Paşa ve yeniçeri ağası ve dahi niçe imrâr-ı nâmdâr düşmekle "baş gidince pâyidâr olmaz ayak" mîsdâkıncâ sâir asker pâyidâr olmayup toplar yerinde kalmağla Tuna'dan Bûdûn'e getürmüşler idi. Ol zamân Sultân Mehemed Han memalik-i mahrûsayı muhâfaza ve sıyânet için avdet esnâsında Belgrad'a nâzır bir cebel üzerinde havâle kal'asını binâ idüp âdem koymuşlar idi. Dokuz yüz yirmi yedi senesinde Sultân Süleyman Han ibtidâ bu gazâyâ azîmet ve küffârdan ahz-ı sâre himmet idüp Semendire beyi Hüsrev Bey ve vezîr-i a'zam Pîrî Paşa Tuna'dan gelen toplar ile [13b] varup muhâsara eylediler. Ba'de Sultân-ı mebrûr Böğürdelen'den Save'yi ubûr idüp Hâin Ahmed Paşa sevkiyle otağ-ı hümâyûn Böğürdelen'den Bûdûn cânibine teveccüh etmek üzere kurulup Pîrî Paşa Belgrad'ı muhâsara etmişken topları çekmeğe hüküm ve irâde olup ve Kara Mustafa Paşa dahi gelüp Belgrad'ı seyr ü temâşâ etmekle kilid-i memâlik-i Engürüs bu kal'adur.

"وَأَتُوا النُّبُوتَ مِنْ آبَائِهِمَا" muktezâsınca ol bilâdi teshîrde isâbet ve hüsn-i tedbîr-i evvel bu kal'a fethine mübaşeretdür ve bu huzûr-ı Sultânîde tertîb-i mukaddemât-ı makbûle ve sevk-i edille-yi ma'kûle ve menkûle eylemekle Şa'bânın yirmi birinci günü Belgrad'a mukâbil Sirem sahrâsına nüzûl buyurup tekrâr toplar kal'a altına çekilüp umûmen asker metrise girüp dört gün leyl ü nehâr kîtal ve kârzârdan sonra ramazanın beşinci günü yürüyüp darb-ı seyfle hisâr zîrî teshîr etmeleriyle ekser küffâr kal'a-yı bâlâyâ firâr ve metânetine i'timâden birkaç gün adem-i inkıyâdı meş'ar-ı izhâr inâddan sonra bi'l-âhire anda olan kefer dahi ramazânın yirmi altıncı günü vire ile [14a] çıkup teslim-i kal'a itdikleri hinde denilen târihidir.

Târîh

Feth şud hisn-i Belgrâd-i cihân

Geşt ez sâdî muzeyyen cûn 'arûs

Âmed in fâl 'aceb târîh râ

Bâd feth-i bâb-ı mülk-i Engürüs

Pozarovoça: Zamm-ı bâ-yı acemiyye ve feth-i zâ ve râ ile Belgrad'a giderken sâğ tarafda Yagodina berâberi bir kasaba ve kazadır, on sekiz günde varılır. Cevânibi Rasova ve Semendire ve Yagodina'dur.

Pozagacık: Zamm-ı bâ-yı acemiyye ve feth-i zâ ve gayn ile Belgrad'dan Bosna tarafına iki günlük mesâfe bir kasaba ve kazadır. Yirmi bir günde varılır. Cevânibi Uziçe ve Çaçka'dur. Vidin'in kazâlarıdır.

Pontuvar: Zamm-ı bâ-yı acemiyye ve sükûn-ı nûn ile Ösek ile Mohac arasında bir palankadır. Beyn hudûdunda eşkiyâ-yı küffâr ihrak-ı bi'n-nâr etmişler idi. Tekrar ta'mîr olundu.

Baçka: Feth-i bâ-yı acemiyye ve kâf ve sükûn-ı cîm ile Tuna'nın kenâr-ı garbîsinde bir kal'a-i sagîredür.

Balçık: Varna'dan bir menzil öte Dobruca'dan meşhûr iskele ve kazadır. Cevânibi Mankâlya ve Ergene'dür.

Pançova: Feth-i bâ-yı acemiyye ve zamm-ı cîm ile Belgrad'ın Nehr-i Tuna Uşveri? mukâbelesinde [14b] görünür. Temeşvar eyâletine tabi' bir kazâdur. İstanbul'dan yirmi bir günde varılır. Cevânibi Beçkerek ve Çakuve'dür.

Pravadi: Çengi Balkanı geçilüp bir günde varılır. Dobruca içinde bir kasaba ve kazadır. Yedi yüz seksan dokuzda Sultân Murad ümerâsından Timurtaş Paşa oğlu Yahya Bey feth etmişdür. Perâvâdî'den Hacıoğlu Pazarı ve Şumnu ve Karîn-abâd birer günlük yoldur.

FÎ HARFÎ'T -TÂ'

Timur Hisârı: Siroz garbîsinde nısıf merhale yerde Paşa Sancağı'na tabi' bir kasaba ve kazâdur. Bir sahra-yı samâ üzerinde bir hısn-ı muhtasarı vardır. Adem-i ihtiyâçdan harâbe ve müsrifdür. Kasabası hariç-i surda olup cami' ve hammâmı ve sük-ı muhtasarı ve taraf-ı şarkında bir buçuk mil yerde ılıcası kazâsında demir ma'denleri vardır. İstanbul'dan on üç günde varılır. Cevânibi Siroz ve Petrîç ve Turyan'dur.

Tatarbazarı: Bir kasaba-yı kebîre ve kazâdur. İstanbul'dan on bir günde varılır. Filibe'den bir merhale ötedür. Cevânibi İhtimân ve Köstence'dir.

Tırhala: Kesr-i tâ ve sükûn-ı râ ve feth-i [15a] hâ ile Üsküb ve Mora bilâdı mâbeyninde bir kasaba ve kazâ ve livadur. İstanbul'dan yedi günde varılır. Cevânibi Yenişehir ve Fenâr-ı kebîr ve Yânya ve Grebene kazâlarıdır. Re'âyâsı Rum'dur. Bir cebelin zeyl-i şarkîsinde vaki' bir kal'a-yı sagîre ve esvâk-ı âmire ve cevâmî' ve hammâmâtı ve etrâfında hadâyık ve bâğâtı vardır. Kesret-i miyâh ve kurret-i nüzhetgâh ile Dımeşk-ı Şâm'a müşâbihdür. Beher kussem iki mil kadar kurbundan cereyân ider. Yedi yüz doksan sekizde Yıldırım Bâyezid Han almışdur.

Tutrakan: Ruscuk ile Silistre arasında Tuna'ya müşerref bayır üzerinde kariyye gibi bir kasabadur.

Tulca: Zamm-ı tâ ve feth-i cîm-i acemiyye ile Tuna suyunun şakk-i cenûbîsî Karadeniz karuşduğu yerde Dobruca'dan bir kasaba-yı sagîre ve kazâdur. Babadağı'ndan bir merhale ötedür. İstanbul'dan on dört günde varılır. Cevânibi İsakçı ve Babadağı kazâlarıdır.

Titil: İki tânın kesriyle Tîsa Suyu kenârında bir hısn-ı hasîn ve Sirem Sancağı'na tabi' bir kazâdur. Yirmi üç günde varılır. Belgrad'dan bir menzil olup kal'asından aşağısı azîm uçurumdur.

[15b] Teşne: Feth-i tâ ve sükûn-ı şîn ile Bosna'ya tabi' bir kasaba ve kazâdur. Yirmi altı günde varılır. Yayça ve Belene ve Derbend kazâları cevânidir.

Tata: İki tâ-yı meftuha ile Tuna'nın şarkîsinde Üstüvânî Belgrad gibi sahrâ-yı medîdü'l fezâda bir sûr-ı gerdûn-hemtâdur. Bahr-asâ bir azîm göl kenârında binâ olunmuş ve etrâfını su ihâta etmiş, her cânibi misâl-i cibâl ve kule ve burçlar ile metânet ve sebât üzere iken dokuz elli Cemâziye'l-evvelisinde Sultân Selim Han vardukda küffâr zâr edüp hâli kalmağla yere berâber tahrîb olunması fermân olundu. Ba'de küffâr tekrâr ma'mûr hisâr idüp bin iki Şevvâlinde vezir-i a'zam Sinan Paşa varup dört gün muhâsara ve küffârı eman ile ihrâc eylemiş idi. Gerü küffâr istirdâd idüp bin altıda Satırcı Mehmed Paşa Yânk imdadına serdâr olup vardıkda Safer'in yirmi altıncı günü muhâsara tazyik etmekle içinde olan küffâr gece firâr eyledi. Kal'asının dört zirâ' arzı vardur, toprakla dolmadur ve hendeki su ile Mumlu Kapusunda ahşabdan cîsr ile **[16a]** varılır ve cânib-i garbîsinde iki mil mesâfede bir ılıcası vardur. Üzeri kârgîr kubbedir. Tuna ile mâbeyni üç fersah kadar olub Ustorgon'dan cenûba ve Yanık'dan şimâle düşer. Tata'dan Ustorgon nısf merhaledir.

FÎ HARFÎ'C-CÎM

Çekmece-yi sagîr: İstanbul'dan on mil kadar kenâr-ı bahirde bir kasaba-yı sagîredir. Önünde bahre karîb bir buhayresi ve ayağı üzerinde ahşabdan bir köprüsü vardur. Kasaba buhayrenin sâhilindedir.

Çekmece-yi kebîr: Sagîrden on mil öte göl kenârında vâkî' Edrene ve Selânik yollarına memer ve menzil bir kasabadur. Bunun gibi gölü zekerden çıkmış bir kulak olup yol ortasından geçmekle Sultân Süleyman Han dokuz yüz yetmişde üzerine bir mil kadar bir cîsr-i azîm binâ olunmasıçün fermân idüp acâyib-i dehrden olmağla bakiyye-yi asırları vefâ itmeyüp ba'de Sultân Selim Han zamânında tâmam olmağla "sümme emrû'l-cîsr" tarihdür ve kenâr-ı bahrde olan cami' ve hammâm ve hân dahi Sultân Selim Han'ındur.

Çatalca: İstanbul'dan bir menzil öte **[16b]** düz yerde vaki' garbîsi dâğ bir kasabadur. İki cami'i ve hammâmı ve medreseleri ve İnceğiz'den gelür Karasu nâm bir nehri ve bâğ ve bahçeleri olmağla hadîka-yı hâssa-yı Sultânî tertîb olunmuşdur.

Çorlu: Zamm-ı cîm-i mu'ceme ve sükûn-ı vâv ve râ-yı mühmele ve lâm âhiri yâ-yı müsennât-ı tahtiyye ile yirmi sekizinci iklim-i örfi olan cânib-i şimâlîde a'mâl Kostantiniyye'den bir kasabadur. Müteaddid cami' ve hânları ve hammâm ve esvâk-ı muhtasarı vardur.

Cîsr-i Ergene: Feth-i hemze ve sükûn-ı râ ile Gelibolu'dan Edrene yolu üzere bir kasaba-yı muhdese-yi İslâmiyyedür. İstanbul'dan beş günde varılır. Bergos Dağlarından gelen Nehr-i Ergene cîsr altından ceryân idüp Meriç'e lâhık olur. Cevânibi Edrene ve Bâbâ ve Mîgalgara'dur. İstanbul fethinden mukaddem Rûm-iline Gelibolu ma'berinden gayri tarîk olmayup Ergene

Nehri her zamân geçid vermemekle Sultân Murad Han-ı Sâni ol mevzi'de yüz yetmiş tâk vâlâ üzere bir cisir-i âli binâ idüp bir tarafına Yâyâlar nâm karye ve cânib-i âhirine bir kasaba kondurup bir cami' ve imâret ve hammâm binâları sekiz yüz kırk yedide tamâm [17a] olup bizzât kendileri dest-i kerem-peyvestleriyle it'âm-ı fukarâ buyurdular. Bu dahi sâbıkı'z-zikr Çekmece-yi Kebir Cisir-i gibi etvâl ve ekmel bir kantara-yı bî bedeldür. Seyyâhân afâk-ı ana manend köprü olmaz deyü ittifâk etmişlerdür. Cami'inin sakfı ahşâbdan olmağla binasına vehn gelüb Sultân Osman Han bin otuzda tecdid etmişdür.

Cisir-i Mustafa Paşa: Edrene'den öte Belgrad yolunda vaki' evvel menzil bir kasaba ve kazâdur. Sultân Süleyman Han vüzerâsından dokuz yüz beşde vefât iden Mustafa Paşa anda bir cami' ve Nehr-i Meriç üzere bir cisir-i azîm binâ itmekle Cisir-i Mustafa Paşa dirler ve Hasekî Sultân'ın dahi anda bir cami'i vardır. Cevânibî Edrene ve Çirmen ve Zağra-yı Atık kazâlarıdır.

Çirmen: Kesr-i cîm-i acemiyye ve sükûn-ı râ ve feth-i mîm ile Edrene'den şark ve şimâlide bir kazâ ve livadur. İstanbul'dan Belgrad'a giderken Edrene geçilüb Cisir-i Mustafa Paşa beraberinde cânib-i şimâlde kasabası görünür. Kal'ası ve Saruca Paşa'nın bir ribâtı ve sakfı kubbe bir cami'i vardır. Yedi yüz [17b] altmış yedide Sultân Murâd Gâzi feth etmişdür. Cevânibi Edrene ve Cisir-i Mustafa Paşa ve Harmanlı'dur.

Çirpân: Kesr-i cîm ve feth-i bâ-yı acemiyye ile Filibe ve Tatarbâzârı ve Zağra-yı Atık ve Kazanlık vasatında bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan dokuz günde varılır.

Cibre: Kesr-i cîm ve feth-i râ ile Lofça ve İvraca vasatında vaki' bir nâhiye ve kazâdur. İstanbul'dan on dört günde varılır.

Çartak: Dobruca'dan Tuna kenârında vâkî' bir kazâdur. İstanbul'dan on üç günde varılır. cevânibi İsakçı ve Tulca ve Babadağı kazâlarıdır.

Çalâyalâyık: Feth-i cîm ve sükûn-ı yâ ile Selanik yolunda vâkî' Paşa Sancağı'na tabi' bir kazâdur. İstanbul'dan sekiz günde varılır. Karasu Yenice'sinden ifrâk olunmuş bir karyedür.

Cum'apazarı: Sarıgöl'de vâkî' Paşa Sancağına tâbî' bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan on dört günde varılır. Cevânibi Bucâk ve Filorına kazâlarıdır.

Çelebi Pazarı: Sarây ve Vişegrad vasatında vâkî' bir kasaba ve kazâdur. Yirmi [18a] beş günde varılır.

FÎ HARFÎ'L-HÂ'

Hafsa: Babaeskisi ile Edrene arasında vâkî' bir kasaba-yı sağıredir. Sûk-ı muhtasarı vardır. Hafsa nâm hâtun anda ba'zı ebniyye-yi hayır ihdâs eylemekle ismî bu makama alem olmuşdur. Mehmed Paşa Ferzendî Kâsım Bey ruhuçün dokuz yüz seksen beşde bir câmî'-i şerîf ve bir hammâm-ı latîf ve bir imâret ve bir hân binâ etmişdür.

Hurpişte: Zamm-ı hâ-yı mühmele ve sükûn-ı râ ve kesr-i bâ-yı acemiyye ile Kesriye gölü kenârında vâkî' Paşa Sancağı'na tâbî' bir kasaba ve kazâdur. On altı günde varılır. Cevânibi Kesriye ve Bihlişte ve Naslıç kazâlarıdır.

Harâm: Feth-i hâ ve râ ile Semendire'den bir menzil aşağı Tuna kenârında bir kazâdur. Belgrad'a giderken Yagodine berâberi cânib-i yeminde iki konak yerdedür.

Hacıoğlupazarı: Dobruca'[da] bir kasaba ve kazâdur. Andan deryâ bir menzil ve Tuna iki günlük yoldur. İstanbul'dan on günde varılır. Cevânibi Karaharman ve Mangalya (Mankalya) kazâlarıdır. [18b]

Hulmic: Zamm-ı hâ ve lâm ve mim ile Mora'dan garb-ı şimâl tarafında beşinci burun üzerinde bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan yirmi bir günde varılır. Cevânibi Balyebadra ve Kartena ve Kvarite kazâlarıdır.

FÎ HARFÎ'L-HÂ'

Hasköy: Mahmud Paşa'yı atık hâssı olmağla Hasköy dirler. Edrene'ye giderken sağ tarafda vâkî' ve Hafsa dahi buna tâbî' bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan beş günde varılır. Vezir-i mezbûr anda bir câmî' ve dâhil pâyesiyle bir medrese binâ itmişdür ve kasaba kurbunda olan ılıcanın üzerine Edreneli Karakaş Hasan Ağa ve Çırpanlı Osman Efendi bin yirmide muhtasarice sakf binâ eylediler. Cevânibi Kırk Kilise ve Edrene ve Baba-yı Atık kazâlarıdır.

Harmanlı: Edrene'den Belgrad'a giden şâhrâhda ikinci günde varılır. Bir kasaba-yı sagîre ve kazâdur. Cevânibi Örence Ova ve Çirmen kazâlarıdır.

Hatunili: Vize kazâlarından varılır. Cevânibi Yanbolı ve Rus kasrı [19a] ve Karîn-abâd kazâlarıdır. Aydos semtine düşer.

Hayrabolı: Hâ-yı mu'ceme ile Edrene ve Ruscuk mâbeyninde vâkî' Paşa Sancağı'na tâbî' bir kasaba-yı kebîre ve kazâdur. İstanbul'dan dört günde varılır. Beylik deve ahurları vardır. Yedi yüz yetmiş dokuzda Sultân Murad Han feth eyledi. Cevânibi Edrene ve Dimetoka ve Bergos ve Rodoscuk kazâlarıdır.

FÎ HARFÎ'D-DÂL

Dimetoka: Kesr-i dâl ve sükûn-ı bâ ve feth-i mîm ile Paşa Sancağı'na tâbî' Edrene'den bir menzil cenûba Kızıl Veli nâm nehir kenârlarında vâkî' bir belde-yi latîfedür. Edrene fethinden sonra Sultân Murad Han ümerâsından Hacı İlbeği yedi yüz yetmiş iki senesinde feth idüp bir metîn ve müstahkem kal'ası olmağla derûnunda bir müferrah saray binâ itmişler. Nehr-i mezbûr kal'a dibinden geçüp kal'a için vâkî' cerânboloz (?) ta'bir olunur sahrıca İdil nehrinden san'atla su alup Bâlây hisarda Saray pişgâhında kal'a dîvârına nüzûl olunduktan sonra tahmînen yüz pâye nerdibân ile ol sahrıca [19b] inilüp kasaba-yı mezbûrda bir camî' ve üç medrese ve iki hammâm vardır. Biri Oruc Paşa'nındur. Ana Fısıldı hammâmı derler. İçinde mücevvef binâ olunmuş bir kemer vardır. Bir kimesne bir taraftan ağzın divâra tutup fısıldasa taraf-ı âherden divâra kulak tutan aynıyla istima' ıder ve biri dahi Feridun Bey'in hamamıdır. Bu şehrin metâ'ı latîf ve rakik kûze ve ibrikdür. İstanbul'dan beş günde varılır. Cevânibi Edrene ve Ferecik ve cisr-i Ergene'dür.

Dırama: Kesr-i dâl-ı mühmele ve feth-i râ ve mîm ile Siroz kurbunda kesirü'l-enhâr ve'l-eşcâr Paşa Sancağı'na tâbi' bir kasaba ve kazâdur. Yedi yüz yetmiş beşde Lâlâ Şahin Paşa feth eyledi. İstanbul'dan on günde varılır. Cevânibi Nevrekop ve Zihne ve Bereketli ve Siroz kazâlarıdır. Kasaba-yı mezbûre arz-ı müsteviyyede bir belde-yi sagîredür. Câmî'i ve hammâmı ve sûk-ı muhtasarı ve meşhûr teferrücgâhı vardır ki anda bir havz-ı kebîr vâki' olup âsiyâb idâre ider. Âbı vasatından kaynayup çıkar ve kesiretü'l-enhâr olmağla râzi-yi fâhiresi çeltikzâdur.

Dubiniçe: Zamm-ı dâl kesre-yi nûn ve feth-i mîm acemiyye ile [20a] Sofya'nın garb ve cenûbunda düz yerde bir belde-yi sagîredir. Câmî'i ve hammâmı ve sûk-ı muhtasarı vardır. Vasatında bir nehir cereyân ider. İstanbul'dan on üç günde varılır. Cevânibi Samakov ve Köstendil kazâlarıdır.

Domenik: Zamm-ı dâl ve feth-i mîm ve nûn ile Tırhala'dan bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan on yedi günde varılır. Cevânibi Alasonya ve Tırhala'dur.

Delvine: Feth-i dâl ve sükûn-ı lâm ile Körfez cezîresine mukâbil Yanya ile Avlonya sancakları arasında bir livâ ve kazâdur. Hisn-ı hasîn ve sûr-ı metin, deryâ kenârından dört mil karaya vâki' olmağla Korfu adası ve hisarı görünür, mâbeyni on mildür. Sultân Selim Han³⁰ dokuz yüz kırk dörtde Korfu seferine varup nüzûl buyurdukda vezîri Ayas Paşa vâsıtasıyla ahâli-yi bilâd itâ'at etdiler. İstanbul'dan on dokuz günde varılır.

Tepedelen: Feth-i dâl ve bâ ve lâm ile Arnavudluk'dan bir kasaba ve kazâdur. On dokuz günde varılır. Cevânibi Arnavud Beldradı ve Iskrapar ve Permedî ve Ergerî Kasrı kazâlarıdır.

Dirac: Kesr-i dâl ve feth-i râ ve cîm-i acemiyye ile Korfu Denizi [20b] kenârında bir kazâ ve karyedür. İstanbul'dan Elbasan geçilüp ikinci günde varılır yirmi menzildür. Cevânibi Eşem ve Elbasân ve Mezakiye kazâlarıdır.

Debrî: Feth-i dâl ve sükûn-ı bâ kesr-i râ ile Ohri ve Kırçova (Karaçova) ve Kalkandelen arasında bir kasaba ve kazâdur. On yedi günde varılır. Ohri gölünün ayağı Drim dedikleri nehr-i kebîr bunun nâhiyyesinden cereyân ider.

Diyako: Kesr-i dâl ve feth-i bâ ve zamm-ı kâf ile İpek ve Priştine ve Dilçetrîn arasında bir kazâdur. On sekiz günde varılır.

FÎ HARFÎ'R-RÂ'

Rodoscuk: Zamm-ı râ ve dâl-ı mühmeleteyn ve sükûn-ı vâv ve sîn-i mühmele ve zamm-ı cîm ve âhiri kâf ile yirmi sekizinci İklîm-i örflî olan cânib-i şimalide Silivri'den bir menzil kenâr-ı bahrde bir kasaba-yı kebîre ve kazâdur. İstanbul'dan üç günde varılır. Esvâk-ı âmire ve ribâtât-ı fâhire ve cevâmî' ve hammâmât ve misâfir nüzûl idecek hânânı vardır. Ol havâlide olan bilâd ve karânın husûsan Edrene'nin fersası (?) olmağla sefineler lenger endâz olacak limanı ve Rüstem Paşa'nın tavil ve arîz imâret ve hânı vardır. Edrene'den iki menzildür. Cevânibi [21a] Çorlu ve Hayrabolu ve Eynecik kazâlarıdır.

30 Sultan Süleyman Han olmalı. (Yazarın notu)

Rus Kasrı: Vîze Sancağı'na tabi' bir kazâdur. İstanbul'dan beş günde varılır. Cevânibi Hatunili ve Karınabâd ve Ahyolu kazâlarıdır.

Rahova: Niğbolu'dan bir merhale yukarı Tuna kenârında bir düz yerde kasaba ve kazâdur. Ankara nâm bir nehir yanından cereyân idüp Tuna'ya lâhık olur. İstanbul'dan on üç günde varılır.

Razlog: Feth-i râ zamm-ı lâm ile Nevrekob ve Dubniçe ve Menlik kazâları beyinde Paşa Sancağı'na tabi' Nevrekob'dan müfrez bir kazâdur. İstanbul'dan on üç günde varılır.

Radomir: Feth-i râ ve zamm-ı dâl mühmele ve ahrî râ ile Sofya ve Köstendil ve Dubniçe vasatından bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan on üç günde varılır.

Ruşuk: Silistre'den bir merhale yukarı Tuna kenârında düz yerde altı bin kadar hâne bir azîm kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan on bir günde varılır. Tuna kenârında bir hisârı ve gümrük-hânesi dibinde latif binarı ve bir çiftte hammâmı ve iki ribât ve dokuz cami' vardır.

Radovişte: Feth-i râ ve zamm-ı dâl-ı mühmele ve kesr-i vâv ile Ustrumca ve İştib ve Kra- [21b] tova vasatında bir kasaba ve Ustrumca'dan müfrez bir kazâdur. İstanbul'dan Siroz geçilüp on dört günde varılır.

FÎ HARFİ'Z-ZÂ'

Zağra-i Atık: Cebel-i Balkan'ın zeyl-i şarkîsinde bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan yedi günde varılır. Zağra-yı Cedîd ile mâbeyni dört sâ'atdır. Nehr-i Tunca yanından geçmekle her evde su cereyân ider. Cevânibi Zağra-yı Cedîd ve Çırpân ve Filibe ve Kazanlık kazâlarıdır.

Zağra-i Cedîd: Cebel-i Balkan'a karîb düz ovâda kesirü'l-eşcâr ve'l-esmâr bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan yedi günde varılır. Paşa Sancağı'na tabi' olan eski Zağra'dan Tunca gelüb bunun dahi yanında cereyân ider. Cevânibi, Zağra-yı Atık ve İslimiye ve Yanbolu kazâlarıdır.

Ziştovî: Kesr-i zâ ve sükun-ı şîn ve zamm-ı tâ ile Tuna kenârında Niğbolu'dan bir merhale aşağı bağı ve bağçeli bir kasabadır. İstanbul'dan on bir günde varılır. Bir cami' ve hammâmı ve bayır üzerinde bir hisâr-ı sağîri vardır.

Zihne: Kesr-yi zâ-yı mu'ceme ve sükûn-ı hâ ve feth-i nûn [22a] ile İstanbul'dan Siroz yolu üzere bir konak beride Paşa Sancağı'na tabi' bir kasaba ve kazâdur. On günde varılır. Cevânibi Siroz ve Dırama ve Pravişte kazâlarıdır.

Zadrıma: Feth-i zâ ve sükûn-ı dâl ve kesr-i râ ile İskenderiyye'den bir merhale biri Niş/Berîniş ve Karadağ ve İskenderiyye vasatında bir kazâdur. On dokuz günde varılır. Halkı âsî Arnavud'dur.

FÎ HARFİ'S-SÎN

Silivri: Kesr-i sîn-i mühmele ve lâm ve vâv-ı sâkine ve kesr-i râ-yı mühmele ve âhiri yâ ile Büyükçekmece'den öte kenâr-ı bahrde bir kasaba-yı kebîredür. Cami' ve hânları vardır. Konstantiniyye ile mâbeyni iki menzil karîb ve bir merhale-yi ba'iddir. Andan Edirne ve Selanik yolu ayrılıp orta koldan giden sağa teveccüh idüp bir günde Çorlu'ya varur ve sol kola sülûk murâd iden sevâhil-i bahri tutub Rodoscuğa varır.

Silistre: Kesr-i sîn ve lâm ve tâ ile Nehr-i Tuna kenârında düz yerde bir kasaba-yı kebîre ve kazâ ve livadır. Eflak zille-yi küffârî vilâyetleri ile Rûm-ili memleketini fasl iden Tuna ırmağı [22b] üzerinde vaki' kasabanın şebihî olmağla kürsî-yi memleket i'tibâr olunmuşdur. Taşdan bir sagîr kal'ası ve beş cami' ve iki hammâmı vardır. Sultan Murad Han yedi yüz yetmiş yedide Niğbolu kal'asını alup, bunun hâkimi bilâ-nizâ' teslim-i hisâr eyledi. Cevânibi Ruscuk ve Tırnova ve Hırsova kazâlarıdır.

Siroz: Kesr-i sîn-i mühmele ve sükûn-ı yâ ve zamm-ı râ ile Selanik'den şark ve şimâl tarafında zemîn-i hemvârda vaki' bir cebel-i refî'nin zeylinde beşinci iklîmden Paşa Sancağı'na tabi' bir belde-yi latîfdür. Kostantiniyye ile mâbeyni hatt-ı müstakîm üzere üç yüz buçuk mil ve on iki menzil ve Selanik'e iki günlük yol olmağla Nevrekob ve Dırama ve Timur Hisâr birer merhaledür ve cânib-i şimâlisinde bir cebel-i refî'de vaki' harâbe hisârını yedi yüz seksen dördte Lâlâ Şahin Paşa feth itmişdür ve şehrin sevâdı ol depe dibinde üç mil kadar dolanı düşüp mesâcid-i aşere ve sekiz hamâm ve esvâk-ı âmîre ve kârbân ve sarây-ı fâhiresi ve Uzlus (?) Mustafa Paşa ve Ahmed Paşa'nın imâretleri ve hayrâtları vardır ve şehrin etrâfî envâ'-ı [23a] enhârî müştemil hadâyık-ı dilgüşâ ve riyâz-ı hayât-efzâ ve Hisârerdi nâm bir cay-gâh-ı nüzhet fezâ seyirgâhları olup eyyâm-ı sayfda bir mikdâr vahîmet-ül heva olduğunun kurbunda vaki' olan cebel-i refî'-i bülend-i kühsâr derûnunda uyûn ve enhâr-i bî şümâr ve gâyet latîf ve havâdâr olmağla dekâkîn ve esvâk-ı lâzime-i tetimme ehl-i afâk cümle mevcûd bulunmak üzere bi'l-ittifâk ehl-i kasaba bu yaylaka çıkmağla çend rûz ıstırahat ve bur-pâpâre-i ikâmet iderler ve bu cây-ı dilkeşin taze-gânı gâyet matbû'ül-endâm ve üftâdelerine râm olup nâm-ı beldenin müsemmasında te'sîri şöyle müşâhiddür ki

Beyt:

İki üç gün o peri devir idüp arz-ı niyâz

Kalması mev'ud Siroz'a değin kâm-ı visâl

masadakınca zor ve îrâma dayanmayup üç günlücek şire-yi nâb dahi ilâve-yi bezm-i niyâz olursa hem âgûş olmadan ictinâb itmezler.

Selânik: Feth-i sîn-i mühmele ve lâm ile İklîm-i hâmisden Bahr-i Rûm cenûbdan şimâle yüz mil dâhil bir körfez nihâyetinde bir şehir-i ma'mur ve meşhûr ve etrâfî beş kapulu üç mil kadar dolanı bir surdur. [23b] Kostantiniyye ile mâbeyni iki yüz seksen yedi buçuk mil olup hisârının bir cânibi câri mürtefi' ve iki kât hisârı ve ekser yeri kenâr-ı bahrde yektâ divâr olup iskele kapusundan intihâ-yı garbîsine varınca bahrden bir mikdâr munfasıl ve sûr-ı mezbûrun cânib-i garbîsinde cibâle muntehî olduğu yerde bir hisâr-ı müstakbel dahi vardır ve cümle hânât ve muhallâtı dâhil-i hisâr olup hâricini bâğ ve bâğçe ihâta idüp suları kanavât ile hâricden gelür ve şehir-i mezbûrun ondan ziyâde cami'i ve yetmiş seksen mahalle ve mesâcidi ve sekiz dokuz hammâmı ve esvâk-ı âmire ve İstanbul mânendi ebniyye-yi fâhiresi vardır ve anda olan mahâllat-ı Yehud'da havra nâm dâr ta'lîmlerinin tabaka-yı ulyâsında kitâbhâneleri olup iki yüzden ziyâde mu'allim fûnûn ve penc ve şeş sâle etfalinden seyyi ve cehil sâle-yi ricâle varınca bin neferden ziyâde müteallim-i bî hasbe'l-merâtib ta'lîm-i Tevrât ve ma'kulât

iderler ve Yehud'dan maldâr-ı niceler dar-ı ta'lim için vaz'-ı nukûd eyleyüp her sene eytâm ve [24a] fukarâsına kamîs ve kabâ' tevzî' iderler ve şehir-i mezbûr ekser ahvâlde İstanbul'dan bir kıt'a olup nice erbâb-ı maârif ve fuzalâ ve şiir ve inşâda mâhir mûsiki aşinâ nevbenev zuhûr itmededür. Karadan on üç günde varılıp bahr yolu Kesendire sâhiline varınca iki yüz elli milden Selanik'e yüz mil olup cümle üç yüz elli milden ziyâdedür.

Sidrekapsi: Kesr-i sîn ve sükûn-ı dâl-ı mühmele ve feth-i râ ve kâf ile Selanik'den şark ve cenûba sâhil-i bahr-i Rûm'dan takrîben iki günde varılır. Selanik'e gider iken Beşkler beraberinde cânib-i şimâlde kalur ve nâhiyyesinde ma'den-i fidda olmağla kasabanın başka darbhânesi ve bir cami' ve iki hamamı ve sük-ı muhtasarı vardır.

Serfice: Feth-i sîn ve sükûn-ı râ ve kesr-i fâ ile Sarı Göl'de Paşa Sancağı'na tabi' bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan on dört günde varılır. Cevânibi Alasonya ve Eğribucak kazâlarıdır.

Sekûn: Feth-i sîn-i mühmele ile Belgrad-ı Arnavud ve Tumurunca ve İşpat kazâları beyninde bir kazâdur. On dokuz [24b] günde varılır. Cevânibi İlbasan ve Arnavud Belgradı'dır.

Saray: Feth-i sîn ve râ ile Bosna vilâyetinin pâyitahtı bir belde-yi ma'mur ve bender-i meşhurdur. İklim-i sâdisden i'tibâr olunur. Kostantiniyye ile mâbeyni yirmi altı menzildir. Fatih Sultân Mehmed Han anda bir sarây binâ etmekle lafz-ı saray-ı İslâmda anâ isim olmuştur. Belde-yi mezbûrenin cânib-i garbîsi düz sahra o üç tarafı kûh-ı bülend ve bâlâ olup Malasaka nâm bir nehir şarkîsinden gelüp vasat-ı şehre uğrar ve taraf-ı şarkîde bir kal'a-yı sağîresi vardır. Belde-yi mezbûre celâl cibâl ve telâlde Edirne kadar yüz yirmi mihrâblı bir şehir-i azîm[dür], iki bedesteni ve hammâmâtı ve hânâtı ve Hüsrev kethüdanın câmi'inde bir sâati vardır.

Semendire: Feth-i sîn ve mîm ve sükûn-ı nûn ile Belgrad'dan bir merhale aşağı Tuna kenârında bir hısn-ı hasîn ve barû-yı mefîn ve kazâ ve emîrû'l-livâsı vardır. İstanbul'dan yirmi günde varılır. Kal'a-yı mezbûre sâbikan melikü'l-üss olup Vilak oğlu Sultân Murad Han-ı sâniyye izhâr-ı sadâkat [25a] ve vifakdan sonra dönüp Engürüs ile ittifâk etmeğîn, sekiz yüz kırk dörtde bir def'a bu kal'a yedinden alınmış iken kırk altıda Engürüs Kralı Filibe havâlisine gelüp döndükde ta'kîb iden ümerâdan vezîr Halil Paşa'nın karındaşı Bolu beği Mahmud Nîk Niş derbendinde giriftâr olmağla anı tahlîs için Semendire hisârı Engürüs'e virilmiş idi. Ebu'l-feth Sultân Mehmed Han Belgrad'a vardıkda varoşunu tahrîb idüp sekiz yüz altmış üçde ol semte girüp sefer etdikde Engürüs Kralı miftâhını gönderüp cerâim-i sâlifesinden rücu' idüp ve onunla iktifâ olunmak recâ eylediler. O zamandan berü dârü'l-İslâmdu.

FÎ HARFİ'Ş-ŞÎN

Şumnu: Zamm-ı şîn ve sükûn-ı mîm ve nûn ve gâhî nûndan bedel-i lâm ile Dobruca'dan dere ve depe yerde bir kasaba ve kazâdur. Kal'asını Sultân Murad Han vezîri Hayreddin Paşa oğlu Ali Paşa yedi yüz seksen dokuzda sulhle almışdır. [25b] İstanbul'dan dokuz günde varılır. Cami' ve hammâmı bir nehr-i sagîri vardır. Cevânibi Pravadi ve Karaağaç ve Eski Cum'a kazâlarıdır.

Şehirköy: Şahrâh'da vaki' Sofya'dan bir merhale öte bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan on beş günde varılır. Cevânibi Sofya ve Niş ve İznebol kazâlarıdır.

Şikloş: Kesr-i şîn-i mu'ceme ve sükûn-ı kâf ve zamm-ı lâm ile Budin'e giderken Ösek berâberinde şimâlde nehir ve Rava kenârında vaki' Peçuy Sancağı'na tâbi' bir belde ve kazâdur. Yirmi beş günde varılır. Cevânibi Peçuy ve Sigetvar ve Valpova bâlâ iki hisâr me'alâsi olup husun kavî'ül bünyân ve kılâ' sedîd'ül erkândandır.

FÎ HARFİ'S-SÂD

Sahra: Tuna'ya karfîb bir kazâdur. İstanbul'dan on günde varılır. Cevânibi Tırnovi ve Zıştovi ve Ruscuk kazâlarıdır.

Sofya: Sâd-ı mühmele ile Rûm-ili memleketlerinden pâyitaht ve beylerbeyiye cây-ı ikâmet beşinci iklimde bir belde-yi mu'azzamdur ki [26a] Edrene ve Belgrad ortasında bir sahrayı vasi'ü'l-aktârda vaki' olup anlardan her biri yedişer menzil ve İstanbul'dan on üç günlük yoldur. Vâfirü'l-eşcâr ve enhârî ve cevâmî' ve esvâk-ı âmire azîm hânât-ı küremâ-yı fâhiresi vardır. Nehirlerin biri Köstendil ve biri Samakov'dan gelür Ilıca vasatında vaki' olup âb-ı mu'tedilü's-suhûne olmağla bir câmekân ile bir kârgîr kubbeli darü'l-fasl ve içinde bir havz ve kurnalı hücreler binâ olunmuşdur ve kurbunda nisvân için bir kubbe ve câmekân dahi vardır. Yedi yüz seksen yedi senesinde vaki' Lâlâ Şâhin Paşa fethine i'tibâr idüp bir tarik ile zafer müyesser olmakda ehl-i İslâm'dan bir gulâm tebdil-i câme varup tekfûra intisâb idüp müterassıd fırsat iken bir gün sayd ve teferrüc esnâsında tekfur-ı mesfûr tenhâ ve kumandan dûr bulunup kayd bend gulâme giriftâr oldukda gulâm mezbûr ol makhûrî atıyla pederin Filibe emirü'l-ümerası Balaban Paşa'ya getürüp Paşa dahi asker-i İslâm ile [26b] varup küffar-ı dûzah-karâr firâr beylerini giriftâr gördükde istimân ve teslîm-i hisâr eylediler.

Samakov: Köstendil ile Sofya arasında bir kasaba ve kazâdur. Samakov ol diyârın ıstılâhında ma'den-i hadîd kurbunda hadîd ıslâh idecek Meric suyuyla döner çarhların ve ol çarhlar ile kızmış hadîdi darb iden azîm mitrakaların ismidür. Belde-yi mezbûreyi yedi yüz yetmiş ikide Lâlâ Şâhin Paşa feth itmişdür. İstanbul'dan on bir günde varılır. Cevânibi Dubniçe ve İhtiman ve Tatarpazarı kazâlarıdır.

Sarı Göl: Serfice'den Müfrez Paşa Sancağı'na tabi' nâhiyye ve kazâdur. Cevânibi Serfice ve Cumabazarı ve Eğri Bucak kazâlarıdır. İstanbul'dan on dokuz günde varılır.

Sâlina: Feth-i sâd-ı mühmele ve kesr-i lâm ile Livâdiye ve Bâdrecik ve Ezdîn ve İstika mâbeyninde bir kazâdur. İstanbul'dan on dokuz günde varılır

Suhûrîka: Zamm-ı sâd ve hâ-yı mühmele ve kesr-i râ ile Prizren ve İpek ve havâss-ı Pirezrîn beyninde Arnavudluk'tan bir kazâdur. On sekiz günde varılır. Havâss-ı Pirezrîn dahi bu [27a] sancağa tabi' kazâdur.

FÎ HARFÎ'T-TÂ'

Dağerdi: Gümülcine ve Karasu Yenicesi berâberinde Selanik'e giderken cânib-i yemînide Paşa Sancağı'na tabi' bir kazâdur. İstanbul'dan sekiz günde varılır. Cevânibi Uzuncaova ve Gümülcine kazâlarıdır.

Tirnova: Takvîmü'l-Büldân'da kesr-i tâ ve sükûn-ı râ-yı mühmele ve nûn-ı meftûha ve vâv ile yedinci iklimden Eflak'da elli beş derece tûli ve elli derece arzı olduğu mücellid Sakçı'da üç menzil garbe bir şehir olmak üzere yazılıp yedi yüz seksen dokuzda merhûm Sultan Murad Han Gâzî veziri Ali Paşa feth itdikden sonra ma'lum olan vasf budur ki belde-yi mezbûra Hezargrad'dan bir menzil ötede dere ve depe yerde bağı ve bağçeli bir kasaba-yı kebîre ve kazâ olup vasatında kesme kayadan bir refî' depe üzerinde müseddes's-şekil beş kapulu bir sûr-ı metîn ve hısn-ı hasîn olup Yantra (?) nâm bir nehir gelüp ol hisârı hâle-dâr ihâta etmekle kal'adan iki cânibe suya incek kuleler binâ olunmuşdur. [27b] Etrâfında mahallâtı nehr-i mezbûr kenârına düşüp üzerinde iki yerde cisri vardır zikrolunan su üzerinde, iki hammâmı ve sekiz cami'i vaki' olup kasaba-yı mezbûre ahâlisi Kolanec Kal'ada olan cami' fâtihi belde Firuz Bey'indür ve şark-ı cenûb tarafında Cebel-i Hâlik tesmiye olunur bir ağaçlı dağ vardır. Devâbb-ı mevâşi ta'ayyüşü için eşcarı kat' olunmaz. Cevânibi Hotac ve Sahrâ ve Plevne kazâlarıdır.

Tımaşvar: Kesr-i tâ-yı mühmele ve mîm ve sükûn-ı şîn-i mu'ceme ile ekâlim-i sâdisden Semendire ve Belgrad'a mukâbil Tuna'nın taraf-ı şimâlisinde Erdel serhaddinde bir eyâletin hisâr-ı nâm-dârı ve hısn-ı üstüvâridür. Mâh-ı amîk içinde bir cezîrede etrâfı sazlık ve batâk mümteni's-sülûk sa'b yerde vaki' olup bülend ve bâlâ nâkus kâhlar ve muazzam kilisalar ile derûnî meşhûn bir belde idi. Budin zabt olunduktan sonra Yanoş oğluna Tımaşvar Sancağı verilüp giderken fethi mühim olmağla Sultân Süleyman asrında Mehmed Paşa varup muhâsara eylemiş idi. Vakt-i şitâ karîb olmakla küffâr hisârın istihkâmına takayyüd idüp cevânib-i kal'aya çimden sedler ve kuleler yaptılar. Asitâneden vezîr-i sâni Ahmed Paşa [28a] dokuz yüz elli dokuz Receb'inde tekrar muhâsara idüp her tâifeden içine mübâlağa asker olmağla gurre-yi Şa'bânda yürüyüş idüp sabahdan beyne's-salâtine dek Rûm-ili kolundan varoşa duhûl müyesser olup İspanya askeri makbûl vesâ'iri münhezim ve mahzûl olmağla kal'a tevabî' ve livâ hakkı ile zabt olundu. Belde-yi mezbûre bir sahrâ-yı vesî'ü'l eknâfda olup Belgrad ile Semendire'den Tuna'ya geçilüp üç günde varılır.

Talende: Feth-i tâ ve lâm ile Modoniçe'den Eğriboz'a giden yol kenârında vaki' bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan yirmi günde varılır. Cevânibi Müdrîc ve Livâdyâ ve İstifa kazâlarıdır.

Taşlıca: Feth-i tâ ve sükûn-ı şîn ile Yeni Bâzâr'dan Bosna-Saray'ı yolu üzerinde Hersek'e pâyitaht bir kasaba ve kazâdur. Yirmi üç günde varılır. Cevânibi Foça ve Çerniçe kazâlarıdır.

Toyran: Zamm-ı tâ ve sükûn-ı vâv ve yâ gâh tâ dan bedel-i dâl ile Ustrumca ve Timur-Hisâr ve Avret Hisârı ve Tikveş arasında Köstendil'den bir kazâdur. İstanbul'dan on dört günde varılır. Cami' ve mescidi ve sük-ı muhtasarı vardır. [28b] Göl kenârında vaki' mâ-yı bûhayre ba'zı ebniyyesine mülâsıkdur.

FÎ HARFÎ'-AYN

Avret Hisârı: Selanik'den şimâle Karatova yolunda bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan on üç günde varılır. Cevânibi Selânîk ve Toyran ve Karadağ kazâlarıdır. Kal'ası bir vâdi zâhirinde refî' depe üzerinde bir sûr-ı hasîndür. Mahfûz olmamağla ekser yeri harâb olmuştur. Sâbikan ol hisârın Madolya nâm bir kafire avret beyi olup yedi yüz yetmiş beşde Evrenos Bey'in varup harb ve kitâlden sonra birkaç ay muhâsara ile olmağın ismine Avret Hisârı dirler.

FÎ HARÎ'L-GAYN

Gabela: Feth-i gayn-ı mu'ceme ve bâ ve lâm ile Dobra Venedik'e karîb bir kazâ ve kasabadur. Yirmi beş günde varılır. Cevânibi Nevesin ve İmoçka ve Blagay kazâlarıdır.

Gıradçanıçe: Kesr-i gayn ve feth-i râ ve cîm ile Memlahateyn ve İzvornik ve Belina ve Bögürdelen arasında bir kasaba ve kazâdur. Yirmi üç günde varılır.

Golos: Zamm-ı gayn ve mîm ile seksen mil bir körfez nihayetinde vaki' [29a] gün doğusuna karşı düz kır yerde bir kal'a-yı sagîredür. Bir hammâmı ve bir cami' ve kapusu önünde bir su kapusu ve etrâfında bağ ve bağçesi ve önünde limanı vardır. Buyût ve mahallâtı kal'a içindedür. Cevânibi Platimana ve Ermiye'dir.

FÎ HARFÎ'L-FÂ'

Ferecik: Feth-i fâ ve râ ve kesr-i cîm ile Şâhrâh'da vaki' Paşa Sancağı'na tabi' bir kasaba-yı sagîre ve kazâdur. Yedi yüz yetmiş dörtde Lâlâ Şahin Paşa feth itmişdür. İstanbul'dan altı günde varılır. Cami' ve hammâmı ve sûk-ı muhtasarı vardır. Deryâya karîb yerde iki ılıcası vardır ki kubbelerini Davud Paşa binâ eylemişdür ve ılıca kurbunda olan kârbânsaray Evrenos Bey'in binâsıdır. Dört merhale yerden nice kâfile gelüp ashâb ve alel ve emrâz ılıca kurbunda ağır râyihalı müşhil kuyu suyundan içüp kumda yatmağla istişfâ iderler. Ol mahalde bir tell-i refî' zirvesinde nefsi Babazâdeyesini Etmekçizâde Ahmed Paşa binâ itmişdür.

Filibi: Sofya ile Edirne beyninde Şâhrâh'da vaki' bir belde-yi fâhiredür. Etvâl-i nehârı [29b] on beş sâ'at iki derece ve aksar-ı nehârı sekiz sâ'at on üç derece ve inhirâf-ı kiblesi hatt-ı nisf-ı nehâr-ı cenûbiden şarka kırk beş derecedür ve Kostantiniyye'ye yüz altmış beş mil baiddür. Dokuz on günde varılır. Lâlâ Şahin Paşa yedi yüz altmış beşde anûd olup ortasından geçen nehir Meriç üzere bir kantara-yı azîme binâ eyledi ol zamân tekfurun ismi Felesbolu (?) olmağla ba'de'l-feth ismine Filibe denildi. Esvâk-ı âmire ve ribât ve hammâmât-ı fâhire ve cevâmî'-i vâfresi vardır. Etrâfı arz-ı zira' olmağla envâ'-ı hubûbu hususân pirinci gâyet latîf olup etrâfında Belgrad'a varınca ekser bilâda kifâyet ider. Enhâr ve eşcârı vâfir kesîrü'l-ni'am bir vilâyet ve kazâsı mevleviyettür.

Feth-i İslâm: Vidin'den yukarı Tuna kenârında bir hisâr-ı vâlâ ve bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan on altı günde varılıp cevânibi Vidin ve Güvercinlik kazâlarıdır.

Filorina: Kesr-i fâ ve râ ve zamm-ı lâm ile Manastır ve Kesriye ve Ostrovo mâbeyninde Manastır dağının zeyl-i şarkîsinde vaki' Paşa Sancağı'na tabi' bir kasaba-yı [30a] sagîre ve

kazâdur. İstanbul'dan on dört günde varılır. Manastır suyu buna akup hadâyık ve müzâraatın sakyı ider.

Fırîne: Kesr-i fâ ve râ ve sükûn-ı yâ ile Arhos ve Aya Petri ve Kalâvrita kazâları beyninde bir kazâdur. İstanbul'dan yirmi üç günde varılır.

Fenâr: Feth-i fâ ve nûnla Hulumiç ve Karetena ve Londari ve Arkadya beyninde bir kazâdur. İstanbul'dan yirmi dört günde varılır.

FÎ HARFÎ'L-KÂF

Kırkkilisa: Tuna yalısı yolu üzerinde orta kolda Bergos berâberi Sengistan'da bir kasaba-yı kebîrdür. İstanbul'dan beş günde varılır. Beyi ve kadısı ve müteaddid cami' ve hammâmı ve hânı vardır. Kürûm ve eşçarı vâfir mâ-yı câriyesi kalîl ve nâdirdir. Kal'asını yedi yüz yetmişde Sultân Murad Gâzi feth itmişdür. Cevânibi Edrene ve Baba ve Beykâr Hisâr kazâlarıdır.

Karîn-abâd: Cânib-i şimâle bir menzil yerde bir kasaba ve kazâdur. Yedi yüz yetmiş hudûdunda Sultân Murâd Gâzi feth itmişdür. İstanbul'dan sekiz günde varılır. Cami' ve hammâmı vardır. Cevânibi Ahyolu ve İslimiye ve Aydos kazâlarıdır. **[30b]**

Kazanlık: Zağra-yı Atîk'de bir menzil öte Balkan'dan bir nahiyedir. Nehr-i Tunca bundan akup Zağra'ya gelür.

Karaağaç: Dobruca içinde Şumnu'dan sağ tarafa kıraç düz yerde bir kasaba-yı sagîre ve kazâdur. Karasu nâm bataklı bir nehr-i sagîr yanından cereyân ider. İstanbul'dan dokuz günde varılır. Anda Tuna kenârında Hırsova bir merhale ve Silistre iki yakın konâkdur.

Kavala: Feth-i kâf ve vâv ve elif-i sâkine ve lâm âhiri hâ ile kenâr-ı bahrde bir kal'a ve kasabadur. Müstakil kapudâni ve müstahfazânı ve kurbunda ma'deni vardır. İstanbul'dan dokuz günde varılır. Yedi yüz yetmiş beşde Lâlâ Şâhin Paşa feth itmişdür. Cevânibi Bereketli ve Çağlayık (?) ve Karasu kazâlarıdır.

Karaferye: Feth-i kâf ve feth-i fâ ve sükûn-ı râ ile Selanik'in garb ve şimâl tarafında kesîrû'l-enhâr bir kasaba ve kazâdur. Yedi yüz yetmiş beşde Lâlâ Şâhin Paşa Siroz'u aldıktan sonra bunu dahi sullhle vermişlerdür. Esvâk-ı âmire ve hammâmı ve cevâmi'-i fâhire ve havâlisinde çeltik mezârı'ı vardır. Pirinci meyvesi olur. İstanbul'dan on dört günde varılır. Cevânibi **[31a]** Vardar ve Ağustos ve Platamon kazâlarıdır.

Karadağ: Timur Hisâr'dan müfrez Doyran ve Avret Hisârı ve Timur Hisârı mâbeyninde bir nâhiye ve kazâdur. İstanbul'dan on üç günde varılır.

Karatova: Kesr-i kâf ve feth-i râ-yı mühmele ve zamm-ı tâ ile İştib ve Üsküb ve Köstendil beyninde bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan on beş günde varılır. Kazâsında gümüş ve bakır ma'denleri olmağla darbhânesi vardır. Kasaba-yı mezbûre azîm dağlar vasatında bir vâdide vaki' olup bir cami' ve iki hammâmı ve bağları ve dağlar eteğindedir ve cebel-i mezbûrda bir zîrde deyrde vaki' kârgîr kubbede sâbıkan hâkiminin oğlu zevcesiyle bir mevzinin ve târikde taşdan tıraşide iki mahalde vaz' olunmuş ve üzerleri zerrin Akmeşe ile pûşide gözlerinin ebniyyeleri bî nûr kalup cild ve lahmlerine hâlel gelmemiş sîm ü zerden engüş ve hilyeleri

var, erkeği dahi şab olmağla birbirinden fark olunmaz kapu üzerinde târih hicretten iki yüz elli sene mukaddem olmak üzere fakr olunmuşdur.

Kalkan[delen]: [31b] Üsküb'ün garb ve şimâl tarafında Şar dağı dimekle ma'rûf cebel-i şarkisinde bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan on yedi günde varılır. Cevânibi Üsküb ve Karacova ve Prizrîn kazâlarıdır.

Kaçanik: Feth-i kâf ve cîm ile Üsküb Priştine ve Morava ve Prizrîn arasında bir kasaba ve kazâdur. Üsküb'den Bosna'ya giderken bir günde varılır. Sinan Paşa anda kal'a binâ itmişdür.

Kalamata: Feth-i kâf ve lâm ve mîm ile Mizistre Sancağı'nda bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan yirmi dört günde varılır.

Kartena: Feth-i kâf ve kesr-i râ ve tâ ile Mora'da bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan yirmi dört günde varılır.

Koron: Zamm-ı kâf ve râ ile Many Burnu ve Hurus Burnu arasında olan körfez içinde bir belde ve Mizistre Sancağı'na tabi' kazâdur. İstanbul'dan yirmi altı günde varılır. Koron'un gün doğusuna mukâbil bayıra muttasıl iki hısn-ı hasîn ve sur metini vardır. Kal'a-yı kadimesi bir burun üzerinde sa'b üstüvâr âli hisârdan Sultân Bâyezid Han dokuz yüz otuz altı senesinde [32a] bi-anvillallah el-mülk el-kadir hısn metin Moton'u feth ve teshîr etdikden sonra karadan Ali Paşa ve deryâdan Dâvûd Paşa kurûn üzerine varub sulhile içinde olan harâb küffârı çıkarup Frengistân'a gitmeğe ruhsat virdiler kurûn dahi ol zamân fütûhât İslâmiyye şerefine makrûn oldu. Bir buçuk sene mikdârı küffâr elinde olduktan sonra dokuz yüz kırk bir ramazân-ı şerifinin on sekizinci günü tekrar feth ve teshîr olundu.

Koridos: Zamm-ı kâf ve râ ve dâl ile Yanya'dan müfrez bir nâhiye ve kazâdur. İstanbul'dan on dokuz günde varılır.

Karaca Dağ: İskenderiyye'den iki konak Venedik tarafında bir kazâdur. Yirmi üç günde varılır. Cevânibi Podgoriçe ve İskenderiyye ve Frenk'e tabi' Kotor'dur

Kosova: Zamm-ı kâf ve sîn mühmele ile Priştine ve Kurşunlu beyninde bir vilâyetdür. Kazâsı Belaşiçe dimekle meşhûrdur. On dokuz günde varılır. Evâil-i Devlet-i Osmâniyye'den Gâzi Hudâvendigâr ile (...) bi-pâyân küffârın mahal kârzârıdır.

Kamengrad: Feth-i kâf ve zamm-ı nûnla Ak Hisâr ve Iskiradin [32b] ve Karka Hisârları mâbeyninde bir kasaba ve kazâdur. Otuz iki günde varılır.

Kırka: Feth-i kâf ve râ ile Bosna'nın Hırvat tarafında serhadd-i İslâm bir kazâ ve livadur. Otuz iki günde varılır. Cevânibi Klis ve Bihke kazâlarıdır.

Kutar: Zamm-ı kâf ve feth tâ ile Hırvat serhaddinde Kırka'ya tabi' bir kasaba ve kazâdur. Otuz iki günde varılır. Cevânibi Kamengrad ve Ak Hisâr ve Göl Hisâr kazâlarıdır.

FÎ HARFÎ'L-KÂF

Gelibolu: Feth-i kâf-ı acemiyye ve kesr-i lâm ve sükûn-ı bâ-yı müsennât-ı tahtiyye ve zamm-ı bâ-yı muvahhide ve sükûn-ı vâv ve kesr-i lâm ve ahîrî yâ-yı müsennât-ı tahtiyye ile Akdeniz Boğazı'nın dâhilinde Kostantiniyye tarafında kenâr-ı bahrde bir şehri latîfdür.

İstanbul'a karadan beş günlük yol ve deryâdan yüz altmış mil ve hatt-ı mustakîm üzere mâbeyni yüz altı buçuk mildür. Etvâl-i nehârî sekiz sâ'at on dört derece bir hısn-ı hasîn ve sur metin ve bir kal'a-yı mânendeğîn vardır. Yedi yüz altmışda [33a] Sultân Orhan oğlu Gâzî Süleyman Paşa Rûm-ili'ne geçdikde kitâl ile alup tekfuru Kalubolu ismiyle tesmiyye olunmuşdur. Âb ve havası hûb eşcâr ve eşmârî bî şümâr bir belde-yi mergûb olmağla Kapudân Bahir Sancağı itibâr olunur. Sa'ir sevâhil ve cezâir sancakları ana tabi'dür.

Keşan: Feth-i kâf ve şîn ile Selanik'e giderken Migalgara ile İbsala arasında vaki' Paşa Sancağı'na tabi' bir nâhiye ve kazâdur. Kasabasına Rus köyü derler. Beş günde varılır.

Gümülcine: Zamm-ı kâf-ı acemiyye ve mîm ve vâv ve lâm-ı sakineteyn ve kesr-i cîm ve feth-i nûn ahîrî hâ ile yirmi sekizinci İklîm-i örfî olan cânib-i şîmâlîde Selanik yolu üzerinde vaki' Paşa Sancağı'na tabi' bir kasaba-yı kebir ve kazâdur. Sûrını yedi yüz altmış üçde Sultân Murad Gâzî ümerâsından Evrenos Bey'in feth idüp imâret ve rabt yapmışdır. Sevâdî hâric surda olup cevâmî' ve hammâmât-ı fâhire ve hânât ve esvâk-ı âmiresi vardır. [33b] İstanbul'dan sekiz günde varılır. Cevânibi Karasu Yenice'si ve Zağardı diğeri kazâlarıdır.

Kassandra: Feth-i kâf ve sîn mühmele ve sükûn-ı nûn ve kesr-i dâl ile Aynoroz'a müşâbih bir burun ve nâhiyedir. Poyraz tarafından Çenk Limanı dirl bir limanı vardır. Ol burundan Kum Burnu'na varınca Kassandra kenârları alçak yerler ve mürtefi' çam ağaçlarıdır. Kum Burnu'ndan Selanik şîmâle yüz mildür.

Köstendil: Zamm-ı kâf ve feth-i tâ ile etrâfî cibâl-i sahrâ bir belde-yi mutavassıt kazâ ve livadır. Suru yok ve enhâr ve eşcârı çokdur. Taharrin evvelinde içinde olan mağzi cünbüşe gelür bir nev' miski ve latîf olması olur. Cevâmî' ve esvâk ve on iki yerde ılıcaları vardır. Belde-yi mezbûre sâbikan mesken-i Bulgar olub memalik-i küffâr alındıkda sâhibi sūdde-yi sa'âdete ilticâ ve yedi yüz üçde haraç güzâr olmak ricâ eylemeğîn Gâzî Hudâvendigâr yerlerinde karâr etmeleri için hükm-i hümâyûn verdi. İstanbul'dan on dört günde varılır. [34a] Cevânibi Dubniçe ve Radomir ve Kratova kazâlarıdır.

Köprülü: İştib ve Pırlepe ve Tikveş kazâları beyninde bir sengistan boğazda vaki' Paşa Sancağı'na tabi' bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan on altı günde varılır.

Kesriye: Feth-i kâf ve sükûn-ı sîn-i mühmele ile Horpeşte ve Bihlişte ve Florina ve Peresbe mâbeyninde bir göl kenârına karîb Paşa Sancağı'na tabi' bir kasaba ve kazâdur. Gölde olmak takribî ile göle Kesriyye dirl. Kal'ası ve karye yolu ve köprüsü ve cami' ve hammâm ve hânı vardır. İstanbul'dan on beş günde varılır. Florina'dan cebelin bir sa'bü'l-mürûr yolu ile gidilüb üzerine inülür.

Kördüs: Zamm-ı kâf ve sükûn-ı râ ile Mora'ya dâhil olacak yerde bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan yirmi iki günde varılır. Üç yüz altmış bendli bir hısn-ı hasîn hisâr-ı metîni vardır. Mora Kapusu makâmındadır.

Girebene: Kesr-i kâf-ı acemiyye ve feth-i râ ve yâ ve nûn ile Tırhala ve Yanniça ve Nasliç ve Koniçe kazâları mâbeyninde bir kasabadur. İstanbul'dan on altı günde varılır.

Kelum: Nâm-ı diğêr Yanık, sâbıkan beyne'l-küffâr zam-ı kâf-ı [34b] acemiyye ile ism-i kadîmi Gelvâr olup Budin'den Beç yolu üzere Ustorgon iki merhâle geçilüb Tuna iki şakk olduğu yerde Komaran'dan yukarı şark-ı cenûbî kenârında ahşâbdan bir kal'a-yı sağıre iken Sultân Selim Han dokuz yüz otuz beş senesinde Beç muhâsarasında giderken üzerine uğramağla halkı itâ'at itmiş iken esnâ-yı avdetlerinde ol kerede mekerde alarga topu atmağla ber-mûcib fermân pâdişâhî fî el-hâl ihrâk-ı binnâr itdikleri Yanık şöhetine sebep oldu giderek ism-i kadîme galebe idüp hâlâ belde-yi azîme ve dolanı bir surdur. Ba'de'l-ihrak küffâr ile ittifâk ile kemâl istihkâm üzere yapup şânına ihtimâm itmişler idi. Bin iki Zilka'desinde serdâr-ı nâmdâr Sinan Paşa askeri şümâr ile varup kârzârdan sonra küffâr münhezim ve târmâr olmağla taburu burakub firâr eylediler.

Târih

Fe-hezemû-hum bi-iznillâh târih vaki' oldu.

Ba'de yirmi gün dahi dökülüp bin üç Muharrem'inin on ikisinde yürüyüş tenbîh olmağla küffâr-ı hâkisâr tahammüle karârı kalmayup iki beyleri berâ-yı taleb amân [35a] serdâr-ı Ali Tebâre gelüp bir kâfire kavî ve kefenden üç kal'a rehin ile aldıkları otuz dört kıyye itâr iki pirinç zî kıymet topları istediler verilmek hilâf-ı muktezâ-yı şer'-i şerîf olmağla cevâz gösterilüp ancak üzerlerinde mevcûd bulunan salâh ile hâkim-i hisâr olan Nemçe Kralının (...) nâm kâfir bir fercâm gürûh mekrûh per alâm ile çıkub Beç tarafına gitdiklerinde Ta'miye tarihiyle fethine dilen târihidir.

Târih çâr rûknü yoğ olub fethine düşdü târih. Nâd kahır ile adüvv yanup alındı Yanık.

FÎ HARFÎ'L-LÂM

Lofça: Bir cebelin şarkisinde bağ ve bağçeli önü sahrâ bir kasaba ve kazâdur. Usma nâm bir nehir ve setinden geçüp üzerine bir cisr-i azîm binâ olunmuşdur. Cevâmî' ve hammâmâtı vardır. Sekiz yüz altmış altıda Ebû'l-feth Sultân Mehemed Han feth etmiştir. İstanbul'dan on iki günde varılır. Cevânibi Plevne ve İvarça ve Rahova kazâlarıdır.

Longoz (Longos): Zamm-ı lâm ve sükûn-ı nûn ve zamm-ı kâf ve kahî andan bedel kâfile Aynoroz gibi denize girmiş [35b] bir burunda devr mesâfesi andan akil iki dağın arasında bî nazir Karağaçlı bîşe-zâr limanı vardır. Tob kundakları ve sâ'iri kimi âlâti andan kıta' olunur.

Lenka: Feth-i lâm ve sükûn-ı nûn ve feth-i kâfla Sarı Göl'de vaki' Paşa Sancağı'na tabi' bir kazâdur. İstanbul'dan on beş günde varılır.

Livadya: Kesr-i lâm ve feth-i vâv ve sükûn-ı dâl ve yâ ile Mora yolu üzerinde Modoniçe'den bir menzil öte bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan on dokuz günde varılır.

Leskofça: Feth-i lâm sükûn-ı sîn ile bir kasaba ve kazâdur. On beş günde varılır. Cevânibi Niş ve İvârine ve Ürküb kazâlarıdır.

Lipova: Kesr-i lâm ve zamm-ı bâ-yı acemiyye ile Erdel serhaddinde bir kazâdur. Yirmi iki günde varılır. Cevânibi Temeşvar ve Yanova kazâlarıdır. Belde-yi mezbûra Mors suyu kurbunda Erdel'in bilâd-ı mümtazından bir şehr-i azîm es-sevâd ve hisâr köy el-bünyâddur.

FÎ HARFÎ'L-MÎM

Migalgara: Kesr-i mîm sükûn-ı yâ ve feth-i gayn mu'ceme ve sükûn-ı lâ ve feth-i gayn-ı sâniye ve râ-yı mühmele-yi ahîrî hâ ile yirmi [36a] sekizinci İklîm-i örfî olan cânib-i şîmâlîde Eyneçik'den bir merhale öte yol üzerinde belde-yi mutavassıta ve kazâ olup yedi yüz altmışda Gelibolu fethinden sonra Hacı İlbeyi feth eylemişdür. Cevâmi' ve hammâmâtı ve esvâkı vardır. Bin dörtde vefât iden Sinan Paşa anda bir ribât-ı alî binâ iyledi.

Mekri: Feth-i mîm ve sükûn-ı kâf-ı acemiyye ve kesr-i râ-yı mühmele ve ahîrî yâ-yı müsennât-ı tahtiyye ile yirmi sekizinci İklîm-i örfî olan cânib-i şîmâlîde Meriç mıntkasından orta kenâr-ı bahrde vaki' Paşa Sancağı'na tabi' bir kasaba-yı sağıre ve kazâdur. İstanbul'dan yedi günde varılır. Bir cami' iki muhtasar ribâtı vardır. Ferecik'den Selanik yolu iki ayrılıb garba yolu Makri'ye gider. Cibâl ve tilâl Güvercinlik ve Şâbciler nâm menzile varup ikisinde Gümülcine'de cem' olur.

Misivri: Zamm-ı mîm ve feth-i sîn-i mühmele ile Karadeniz'e girmiş bir dil üzerinde bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan yedi sekiz günde varılır. Cevânibi Ahyolu ve Varna ve Aydos kazâlarıdır.

Mankalya: Feth-i mîm ve gayn ve kâh andan kâfile Dobruca'dan [36b] sâhilde bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan on iki günde varılır. Cevânibi Bâbâdağı ve Tekfur Gölü kazâlarıdır. Maçın Tuna kenârında varılır. Cami' ve hammâmı ve biraz bağları vardır.

Menlik: Feth-i mîm ve sükûn-ı nûn ve kesr-i lâm ile Petric ve Nevrapop ve Dubniça arasında Köstendil'den bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan on üç günde varılır.

Manastır: Feth-i mîm ve nûn ile Florina ve Pirlepe ve Prespa ve Ohri beyninde vâki' Paşa Sancağı'na tabi' bir kasaba-yı kebîre ve kazâdur. İstanbul'dan Selanik ve Vardar ve Vidin'e geçilüp on beş günde varılır. Yedi yüz seksen dörtde Sultân Murad Gâzî Timurtaş Paşa'yı gönderüp darb-ı seyfle almışdır. Cânib cenûbisi Birgûh Pîşezâr ve önü sahrâ-yı vâsi'ü'l-aktârdur.

Mizistre: Kesr-i mîm ve zâ-i mu'ceme ve sükûn-ı sîn ile Manya Burnu'na karîb yerde bir belde ve kazâ ve emirü'l-livâsı vardır. İstanbul'dan yirmi altı günde varılır. Cevânibi Kalamata ve Radunya kazâlarıdır. [37a]

Mat: Feth-i mîm ve sükûn-ı tâ ile deberi ve akçe hisâr beyninde bir kazâdur. Yirmi günde varılır.

Morava: Zamm-ı mîm ve râ ile Yanova ve Nevaberde kazâları arasında bir kazâdur. On yedi günde varılır.

Mostar: Zamm-ı mîm ve sükûn-ı sîn ile bir nehr-i kebîr üzerinde vaki' bir kasaba-yı meşhûrdur. İçinde bir cisri vardır. İstanbul'dan yirmi yedi günde varılır. Cevânibi Nevesin İmoçka ve Blagay ve Belgradcık kazâlarıdır.

FÎ HARFÎ'L-NÛN

Nîş: Kesr-i nûn ve şîn-ı mu'ceme ile Sofya'dan Belgrad yolunda üçüncü menzil bir kasaba-yı kebîre ve kazâdur. Şarköyü ile arasında Kuruçeşme nâm menzil vaki'dür. İstanbul'dan on

altı günde varılır. Cevânibi Seferlik ve Leskofça ve Bolvan kazâlarıdır. Kal'asını yedi yüz yetmiş yedide Sultân Murad Gâzî almışdır. Belde-yi mezbûre orta yolda Sofya etrâfında vaki' kasabât ve kazânın aher haddi olup bâkî nevâhi-yi râbi' sol kolda sâhil-i Bahr-i Rum'a [37b] karîb Selanik etrâfına düşmüşdür. Bu kazâlar semtinde olan sancaklar ile yazılıb Paşa Sancağı'na ba'iddir deyü işaret olunur.

Nevrekob: Feth-i nûn ve râ ve zamm-ı kâf ile Drama ve Razluk ve Menlik kazâları vasatında vaki' Paşa Sancağı'na tabi' bir kazâdur. İstanbul'dan on günde varılır.

Naslic: Feth-i nûn ve sîn ve kesr-i lâm ve sükûn-ı cîm ile Hurpîşte ve Grebene ve Cum'apazarı kazâları beyninde Paşa Sancağı'na tabi' ve Hurpîšta kazâsından ifrâz bir kazâ ve mümtazdır. İstanbul'dan on altı günde varılır.

Nevesil: Kilis ve Kamengrad ve Kırka kazâlarıdır. Otuz iki günde varılır. Bosna serhaddidir.

Nemçe: Feth-i nûn sükûn-ı mîm ve feth-i cîm ile sava kenârında bir kazâdur. Yirmi iki günde varılır. Cevânibi Metrofça ve Morvik kazâlarıdır. Dokuz yüz otuz târihinde İbrahim Paşa Pozega fethinde avdet esnâsında Nemçe ve civârında Podgrad nâm hisâr ahâlisi gelüb itâ'at eylediler. [38a]

FÎ HARFÎ'L-VÂV

Vize: Kesr-i vâv ve feth-i zâ-yı mu'ceme ile Kırkkilise'ye giderken cânib-i yesârda birisinin Hara cebelin zeyl-i şarkîsinde önü düz sahrâ kesîrî'l-eşcâr ve'l-esmâr bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan üç günde varılır. Kal'asını yedi yüz yetmişde Sultân Murad feth itmişdür. İki cami' ve bir imâreti ve sük-ı muhtasarı ve bir nehr-i sağıri vardır.

Varna: Dobruca'dan Karadeniz kenârında bir kasaba ve kazâdur. Kal'ası ve cami' ve hammâmı vardır. İstanbul'dan dokuz günde varılır. Cevânibi Ergene ve Balcık kazâlarıdır.

Vidin: Niğbolu'dan dört merhale yukarı Tuna kenârında bir meşhûr belde ve kazâdur. Emîrî'l-livâsı ve kal'ası vardır. İstanbul'dan on dört günde varılır. Karşısı Eflak vilâyeti ve cevânibi feth-i İslâm ve Rahova ve Obozçe kazâlarıdır.

Vetrine: Feth-i vâv ve kesr-i râ ile Timur Hisâr'a iki fersah karîb garbında bir belde-yi sağıredir. Nehr-i Orfan ikisi arasından cereyân ider.

Vac: Feth-i vâv ve sükûn-ı cîm-i acemiyye ile [38b] Eski Budin'den yukarı Tuna kenârında Peşte tarafında vaki' bir kal'a ve kazâdur. Bin on üçden Tavîl Mehemmed Paşa vardukda küffâr karâr itmekle Tuna'dan ve karadan muhâsara olunup bi'l-âhere kefer gemileri ile çıkup Ustorgon'a gitmekle kal'a zabt olundu.

Vodina: Zamm-ı vâv ve kesr-i dâl ile Vardar ve Ağustos ve Ostrova kazâları beyninde bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan on dört günde varılır.

Velesin: Feth-i vâv ve lâm ile Yenişehir varmaya ve Koloz beyninde bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan on altı günde varılır.

Veştiçe: Kesr-i vâv ve sükûn-ı şin mu'ceme ve kesr-i tâ ve cîm ile Holomiç ve Balya Badra ve Kalavarte mâbeyninde bir kazâdur. İstanbul'dan yirmi üç günde varılır.

Vinçe: Zamm-ı vâv ve kesr-i nûn ve feth-i nûn ve feth-i cîm-i acemiyye ile Ayamavra ve Pervere ve Angili arasında bir kal'a ve kazâdur. İstanbul'dan yirmi üç günde varılır.

Valtoz: Feth-i vâv ve sükûn-ı lâm ve zamm-ı tâ ile Angeli ve Apokri arasında bir kazâdur. İstanbul'dan yirmi üç günde [39a] varılır.

Voniçe: Zamm-ı vâv ve kesr-i nûn ile Gerenbe'den müfrez bir kazâdur. On dört günde varılır. Sarı Göl kenârında vaki' Serfiçe cânibine düşer.

Vilçitrin: Kesr-i vâv ve sükûn-ı lâm ve cîm-i acemiyye ile Üsküp ve Piriştine'den öte Alaca Hisâr ve Dukakin kurbunda vaki' Kosova içinde bir vilâyet ve livâdur. On dokuz günde varılır. Cevânibi Piriştine ve Metrofçe kazâlarıdır.

Varadin: Feth-i vâv ve râ ve kesr-i dâl ile Nehr-i Tuna kenârında bir refi' depe üzerinde kal'a-yı hasîne ve kazâdur. İstanbul'dan yirmi dört günde varılır. Cevânibi Ayluk ve Üyek ve Belgrad kazâlarıdır.

Vişegrad: Kesr-i vâv ve şîn ile Tuna kenârında Vac ile Ustorgon arasında bir kal'adur. Bin sekizde vezîr-i a'zam İbrahim Paşa Ustorgon'a vardıkda kâfir tahliyye eyleyüp firâr itmişler idi. Ol zaman zabt olunup bin on dörtde Mehemed Paşa Ustorgon muhâsarasında iken ve ucdan zahire gelmek bunun fethine muhtâc olmağla Bosna beylerbeğisi Hüsrev Paşa varup derûnunda mahsur olan Frenkleri aman ile çıkarup kal'ayı zabt eyledi.

FÎ HARFÎ'L-HÂ'

[39b] **Hezargrad:** Dobruca kurubunda deli ormanda vaki' düz ve kıraç yerde bağısız ve bağçesiz bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan on günde varılır. Cevânibi Tırnova ve Alâktiye ve Şumnu kazâlarıdır. Cami' ve hammâmı vardır. Lom Suyu nâm bir nehir içinden cereyân idüp Ruscuk'a varır. Grad, lisân-ı Bulgar'da kal'a dimekdir.

Hotalic: Zamm-ı hâ ve feth-i tâ ve kesr-i lâm ile Tırnova ve Plevne ve Niğbolu mâbeyninde bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan on günde varılır.

Hersek: Feth-i hâ ve sükûn-ı râ ile Bosna sarayı ile Dukakin ve Kilis arasında bir vilâyet ve livâdur. Yirmi beş günde varılır. Mukaddemâ Sultân Murad Sâni ümerâsından Timurtaş Paşa yedi yüz seksen beşde asker ile bu semtlere sefer idüp Bosna ve Hersek Beğlerini haraca kat' itmiş iken Karamanoğulları gâilesi girüb cev'a bâ'is ve bâdi olmağla niçe zamân dahi vadi-yi isyân üzere olup izhâr-ı tuğyân itmeleriyle sekiz yüz altmış altıda Ebu'l-feth Sultân Mehemed Han askeri pâyân ile Bosna Vilâyetine revân oldukda Muhmud Paşa'yı Hersek nevâhisi zabtına me'mûr kılub ahz ü sârdan [40a] sonra rücû' eylediler ve Hersek hâkimi mukaddemâ firâr idüp Frenge ilticâ eyledikde Mahmud Paşa vilâyeti zabt ve teshîr idüp ganîm-i kesîre ile der-i devlete geldikde Hersek hâkî azîm hedâyâ ile oğlunu gönderüp vilâyetin nısfı kendüye virilmek üzere ricâ itmekle müstevli kabûl-ı pâdişâhî olup oğlu harem-i hümâyûna alınıp nısf-ı memleket dahi kabul zimmet şartıyla kendüye ihsân olun.

FÎ HARFÎ'L-YÂ'

Yenice: Kızılağaç Edrene'den bir menzil şark ve şimâlen düz yerde vaki' Tunca kenârında bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan yedi günde varılır. Yedi yüz altmış sekizde Timurtaş Paşa feth eyledi. Cami' ve hammâmı ve sagîr hânları vardır.

Yanbolu: Düz yerde bir kasaba ve kazâdur. İstanbul'dan yedi günde varılır. İki hammâmı ve cami'leri ve bir mikdâr eşcârı vardır. Nehr-i Tunca Zağradan gelüp taraf-ı garbîsinden cereyân ider üzerinden kârgîr pâyeler ile ahşâbdan cisri vardır. Yedi yüz altmış sekizde Sultân Murad Gâzi Timurtaş Paşa'yı gönderüp muhâsara ve seyf ile feth itmişdür. Cevânibi Edirne ve Zağralar [40b] ve İslimiye kazâlarıdır.

Yergögü: Nehr-i Tuna'nın Eflak tarafında Ruscuk'dan bir mikdâr aşağı bir kasaba ve kazâdur. Surlunu bir cânibden Nehr-i Tuna ve bir cânibden âhiren hata idüp mahallâtı kara tarafından nehre karîb vaki' olmuşdur. Cisir ile ubûr olunur. Cevânibi Ruscuk ve Eflâk vilâyetleridir.

Yenibazar: Üsküb'den Bosna'ya giderken Kosova'ya geçilüp dört günde varılır. İstanbul'dan yirmi bir menzildir. Bî-nâzır ılıcaları vardır.

Yagodina: Feth-i yâ ve zamm-ı gayn ve kesr-i dâl ile Belgrad'a giderken büyük yolu bir kasaba-i sagîre ve kazâdur. On sekiz günde varılır. Cevânibi Alaca Hisâr ve Perakin ve Semendire'nin şark ve cenûb tarafına düşer.

Yenice-i Karasu: Gümülcine'den bir merhale öte yol üzerinde vaki' Paşa Sancağı'na tabi' bir kasaba-yı sagîre ve kazâdur. Birkaç cami' ve hammâmı ve sûk-ı muhtasarı vardır ve azîm kârbân sarayları ve ashâb-ı hayratdan biri ebnâ-yı sebîl için bir imâret binâ itmişdür. İstanbul'dan dokuz günde varılır. Cevânibi Çablayık ve Dağerdî ve Gümülcine kazâlarıdır.

Yenice-i Vardar: Selanik'den Mora'ya giderken sağ tarafda deryâya beş sâ'atlik [41a] mesâfe karîb Selanik'in garb ve şimâlisi tarafında nısıf merhale bir kasaba-yı kebîre-i gayr-i müsevvere olup cevâmî' ve hammâmı ve esvâk-ı âmire ve medâris ve bedestân-ı fâhiresi ve Gâzi Evrenos'un oğlu İsa Bey'in imâretleri evkâfi ve bilâkları vardır. Gâzi Evrenos anda medfûndur. Vardar suyu dimekle ma'rûf nehr-i kebîr bununla Vardar mâbeyninden cereyân ider. Evrenos Beğ Gümülcine'yi aldıktan sonra yedi yüz altmış üçde bunu dahi feth idüp saky-ı feres için su talebine huddâmdan ba'zını gönderüp ve varan dahi suyu birinin mahalde bulup geldikde Vardar deyüp cevâb virmekle lâfız-ı mezbûr sebep tesmiye oldu.

Yenişehir: Feth-i yâ ile Selanik şehrinin garb ve cenûbî tarafına dört merhale bir şehir-i kadîm ve ma'mûr ve kazâsı beş yüz akçe mevleviyyet sevâd-ı meşhûrdur. Pıllatmana ile Tırhala arasında deryâdan bir merhale ba'id arz-ı müsteviyyede vâki' etrâfi altışar sâ'at mesâfe düz sahrâ ve ziyâ' ve kura ve rahîmetü'l-hevâdır. Arslan ağzı ma'nasına Küstüm Suyu Tırhala'dan cereyân idüp şehir-i mezbûrenin cânib-i garbiyesine uğrar vasat-ı [41b] şehirde Hasan Beğ câmi' köprüsünden geçer. Şehr-i mezbûrede müte'addid câmi' ve bedestân hammâmat ve hân ve etrâfında bağlar ve âlî kule bağçeleri vardır.

Temmeti'l-kitâb bi-'avnillâhi'l-meliki'l-vehhâb. Temme.